



เอกสารคำสอน

รายวิชา 2750283 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2561

คำนำ

เอกสารคำสอน รายวิชา 2750283 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ที่จัดทำขึ้นนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนรายวิชาดังกล่าวได้ใช้ประกอบการเรียน เพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส สภาพการณ์ปัจจุบัน และปัญหา ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส แนวทางการพัฒนา เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและ เยาวชนด้อยโอกาส

ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เอกสารคำสอนนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ผู้มีความสนใจในการศึกษา นอกระบบโรงเรียนทุกท่าน

วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ง
บทที่ 1 บทนำการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	1
บทที่ 2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	3
2.1 บทนำ	3
2.2 ความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	3
2.3 ประเภทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	4
2.4 นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	9
2.5 บทสรุป	13
2.6 คำถามท้ายบท	13
2.7 รายการอ้างอิง	13
บทที่ 3 สภาพการณ์ปัจจุบัน และปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	15
3.1 บทนำ	15
3.2 สภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	15
3.3 ปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	18
3.4 บทสรุป	20
3.5 คำถามท้ายบท	20
3.6 รายการอ้างอิง	20
บทที่ 4 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	22
4.1 บทนำ	22
4.2 ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	22
4.3 การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	22
4.4 ตัวอย่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	27
4.5 ตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	31
4.6 บทสรุป	42
4.7 คำถามท้ายบท	42
4.8 รายการอ้างอิง	43
บทที่ 5 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	47
5.1 บทนำ	47
5.2 การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน	47
5.3 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	52
5.4 บทสรุป	62
5.5 คำถามท้ายบท	63
5.6 รายการอ้างอิง	63

	หน้า
บทที่ 6 บทสรุปการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส	64
ภาคผนวก	67
ก. วิธีการศึกษาเด็กด้อยโอกาสในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน : การศึกษารายกรณี (case Study)	68
ข. แบบสำรวจการค้นหากลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส	71
ค. แบบประเมินผลการกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต	73

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้	26
ภาพที่ 5.1 สรุปการจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส	48

บทที่ 1

บทนำการศึกษากรอบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2561) กำหนดวิสัยทัศน์ของสำนักงานกศน.ไว้ว่า “คนไทยได้รับโอกาสการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับช่วงวัย สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีทักษะที่จำเป็นในโลกศตวรรษที่ 21” ซึ่งสำนักงานกศน.ได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายที่ต้องรับผิดชอบดูแลในการจัดและส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มที่มีเงื่อนไขข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา/การเรียนรู้ จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ และ 17 กลุ่มย่อย ได้แก่

1.1 กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ได้แก่ 1) กลุ่มผู้พิการ 2) กลุ่มผู้ประกอบอาชีพแรงงานนอกระบบ 3) กลุ่มชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย

1.2 กลุ่มผู้พลาดโอกาส ได้แก่ 1) กลุ่มเด็ก/เยาวชนที่ออกกลางคันจากระบบการศึกษาภาคบังคับ 2) กลุ่มผู้จบการศึกษาภาคบังคับแต่ไม่ได้เรียนต่อ 3) กลุ่มทหารกองประจำการที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ 4) กลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนหรือไร้บ้าน 5) กลุ่มเด็กเยาวชนลูกกรรมกรก่อสร้าง 6) กลุ่มเด็กเยาวชนที่มีความพร้อมแต่ไม่ต้องการรับการศึกษาในระบบปกติ 7) กลุ่มผู้สูงอายุ

1.3 กลุ่มผู้ขาดโอกาส ได้แก่ 1) กลุ่มประชาชนในพื้นที่เสี่ยงภัยจากการก่อการร้าย การก่อความไม่สงบในบริเวณชายแดน 2) กลุ่มประชาชนในพื้นที่ชนบทห่างไกลหรือยากลำบากในการคมนาคมติดต่อสื่อสาร 3) กลุ่มคนไทยในต่างประเทศ 4) กลุ่มผู้ต้องขัง 5) กลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ 6) กลุ่มแรงงานต่างด้าวหรือแรงงานข้ามชาติ 7) กลุ่มบุคคลที่ไม่มีทะเบียนราษฎร

2. กลุ่มที่ไม่มีเงื่อนไขข้อจำกัดในการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา/การเรียนรู้ จำแนกออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่

2.1 กลุ่มบุคคลผู้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือปราชญ์ชาวบ้าน

2.2 กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2.3 กลุ่มนักเรียน/นักศึกษาในระบบโรงเรียนที่สนใจเติมเต็มความรู้

2.4 กลุ่มประชาชนทั่วไป

กล่าวคือ กลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจะถูกจัดอยู่ในกลุ่มผู้พลาดโอกาสและกลุ่มผู้ขาดโอกาส ดังนี้ กลุ่มเด็ก/เยาวชนที่ออกกลางคันจากระบบการศึกษาภาคบังคับ กลุ่มผู้จบการศึกษาภาคบังคับแต่ไม่ได้เรียนต่อ กลุ่มเด็กเยาวชนเร่ร่อนหรือไร้บ้าน กลุ่มเด็กเยาวชนลูกกรรมกรก่อสร้าง กลุ่มเด็กเยาวชนที่มีความพร้อมแต่ไม่ต้องการรับการศึกษาในระบบปกติ และกลุ่มเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ ดังนั้น ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เนื่องจาก ถ้าพิจารณาตามธรรมชาติของความต้องการ และปัญหาตามพัฒนาการตามวัยแล้ว ควรมีการจัดบริการการศึกษาให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสโดยเฉพาะ ไม่ควรจัดในเรื่องต่างๆ ไปรวมกับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ

การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจึงเป็นกิจกรรมทางการศึกษาและมวลประสบการณ์ความรู้ ที่มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น สอดคล้อง และเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่พึงประสงค์ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส มีจุดเน้นที่การส่งเสริมสมรรถนะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยยึดหลักการที่ว่ากิจกรรมดังกล่าวจะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจ และประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาให้แก่กลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

สำหรับเอกสารคำสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสนับนี้ขึ้นประกอบไปด้วยเนื้อหาทั้งในเชิงแนวคิดและกระบวนการ ซึ่งมี 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ได้แก่ ความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ประเภทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ส่วนที่ 2 สภาพการณ์ปัจจุบัน และปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ได้แก่ สภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ส่วนที่ 3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ได้แก่ ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ตัวอย่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ส่วนที่ 4 แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ได้แก่ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ส่วนที่ 5 บทสรุปการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

บทที่ 2

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

บทนำ

ในปีพ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 66,413,979 คน โดยมีจำนวนเด็กและเยาวชน ดังนี้ เด็กอายุน้อยกว่า 1 ปี – 17 ปี จำนวน 13,529,902 คน เยาวชนอายุ 18 – 25 ปี จำนวน 7,368,589 คน รวมเด็กและเยาวชนจำนวน 20,898,491 คน คิดเป็นสัดส่วน 1 ใน 3 ของทั้งประเทศ (กรมปกครอง, 2562) ทั้งนี้ในกลุ่มดังกล่าว มีเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่ถือว่าเป็นผู้พลาดโอกาสและผู้ขาดโอกาสอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น การที่นักการศึกษาในระบบโรงเรียนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในเรื่อง ความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ลักษณะของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส และนโยบายและ มาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส จึงส่งผลให้นักการศึกษาในระบบโรงเรียนสามารถวางแผนการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนได้ตรงตามบริบทของกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้ อย่างแท้จริง

ความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2560) กล่าวถึงความหมายของเด็กและเยาวชน ดังนี้ เด็ก หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ เยาวชน หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุตั้งแต่สิบแปดปี บริบูรณ์ถึงยี่สิบห้าปีบริบูรณ์ ทั้งนี้ มีผู้ให้ความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสดังนี้

พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547) กล่าวถึงความหมายของเด็ก ดังนี้ เด็ก หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปี บริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส โดยเด็กด้อยโอกาสรวมถึงเด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก เด็กพิการ เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) กล่าวว่า เด็กด้อยโอกาส หมายถึงเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (เว้นแต่กรณีที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ ให้ขยายอายุเป็น 24 ปี) ที่ประสบปัญหาหรือตกอยู่ในภาวะยากลำบาก หรือ อยู่ในสถานภาพที่ด้อยกว่าเด็กทั่วไป จำเป็นต้องให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัย สามารถบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดของตนเองได้

ประยุทธ์ หลักคำ (2559) กล่าวว่า เด็กด้อยโอกาส หมายถึง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเด็กปกติทั่วไป และมีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัยและสามารถบรรลุถึงศักยภาพขั้นสูงสุดได้

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (2561) ได้ให้ความหมายถึงผู้ด้อยโอกาส ดังนี้ ผู้ด้อยโอกาส หมายถึง ผู้ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนและได้รับผลกระทบในด้าน เศรษฐกิจสังคม การศึกษา สาธารณสุข การเมือง กฎหมาย วัฒนธรรม ภัยธรรมชาติและภัยสงคราม รวมถึงผู้ที่ขาดโอกาสที่จะเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ ตลอดจนผู้ประสบปัญหาที่ยังไม่มีองค์กรหลักรับผิดชอบด้านการให้การศึกษา อันจะส่งผลให้ไม่สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเท่าเทียมกับผู้อื่น

สรุปความหมายของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสดังนี้ บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์ที่มีสภาพ ปัญหาที่ส่งผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าบุคคลปกติทั่วไป และมีความต้องการที่แท้จริงในการได้รับความ

ช่วยเหลือรายบุคคลจากบุคคลอื่น เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตาม ศักยภาพที่มีได้

ประเภทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ประเภทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสสามารถแบ่งออกได้หลากหลายกลุ่ม โดยนักการศึกษาและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แบ่งประเภทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสไว้อย่างหลากหลายดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2544) แบ่งกลุ่มเด็กด้อยโอกาส ออกเป็น 6 กลุ่ม คือ

1. เด็กถูกปล่อยปละละเลย ได้แก่ เด็กเร่ร่อน/ขอทาน เด็กถูกทอดทิ้งและกำพร้า เด็กในสลัม/ชุมชน แออัด
 2. เด็กถูกละเมิดสิทธิ ได้แก่ เด็กถูกทารุณ โสเภณีเด็ก เด็กถูกข่มขืนและแรงงานเด็ก
 3. เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสม ได้แก่ เด็กติดสารเสพติดตั้งครรภ์นอกสมรส เด็กก่ออาชญากรรม/ ต้องคดี เด็กเข้ารับการฝึกอบรมในสถานพินิจ เด็กมีวุฒุมหาวิทยาลัยในสถานบริการและสถานเริงรมย์
 4. เด็กพิการทางกาย/ทางจิตใจ/พิการทางสติปัญญา
 5. เด็กขาดโอกาสยากจนเข้าไม่ถึงบริการ ได้แก่ เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ ลูกกรรมกรว่างงาน
 6. เด็กได้รับผลกระทบจากเอดส์ ได้แก่ เด็กเป็นเอดส์ เด็กกำพร้าเพราะพ่อแม่เป็นเอดส์
- พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์, 2547) กล่าวถึงเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. เด็กเร่ร่อน หมายความว่า เด็กที่ไม่มีบิดามารดาหรือผู้ปกครอง หรือมีแต่ไม่เลี้ยงดูหรือไม่สามารถ เลี้ยงดูได้ จนเป็นสาเหตุให้เด็กต้องเร่ร่อนไปในที่ต่างๆ หรือเด็กที่มีพฤติกรรมใช้ชีวิตเร่ร่อนจนน่าจะเกิดอันตราย ต่อสวัสดิภาพของตน

2. เด็กกำพร้า หมายความว่า เด็กที่บิดาหรือมารดาเสียชีวิต เด็กที่ไม่ปรากฏบิดามารดาหรือไม่สามารถ สืบหาบิดามารดาได้

3. เด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบาก หมายความว่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวยากจนหรือบิดามารดาหย่าร้าง ทั้งร้าง ถูกคุมขัง หรือแยกกันอยู่และได้รับความลำบาก หรือเด็กที่ต้องรับภาระหน้าที่ในครอบครัวเกินวัยหรือ กำลังความสามารถและสติปัญญา หรือเด็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้

4. เด็กพิการ หมายความว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย สมอง สติปัญญาหรือจิตใจ ไม่ว่าจะความ บกพร่องนั้น จะมีมาแต่กำเนิดหรือเกิดขึ้นภายหลัง

5. เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด หมายความว่า เด็กที่ประพฤติตนไม่สมควรเด็กที่ประกอบอาชีพหรือ คบหาสมาคมกับบุคคลที่น่าจะชักนำไปในทางกระทำผิดกฎหมายหรือขัดต่อศีลธรรมอันดีหรืออยู่ใน สภาพแวดล้อมหรือสถานที่อันอาจชักนำไปในทางเสียหาย ทั้งนี้ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) จำแนกประเภทของเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

1. แรงงานเด็ก
2. เด็กเร่ร่อน
3. เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง
4. เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ
5. เด็กตั้งครรภ์นอกสมรส
6. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง/เด็กกำพร้า

7. เด็กในสถานสงเคราะห์
8. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
9. เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ
10. เด็กพิการ
11. เด็กในชุมชนแออัด/เด็กในสลัม
12. เด็กไม่มีสัญชาติและเด็กต่างด้าว
13. เด็กชาวเขาและเด็กชาวไทยต่างวัฒนธรรม
14. เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด
15. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์
16. เด็กที่ยากจนมากเป็นพิเศษ

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2557) ร่วมกับสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพของเยาวชน องค์การภาคี และผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานเรื่องเด็กด้วยโอกาส จำแนกลักษณะเด็กด้วยโอกาสออกเป็น 14 ประเภท ตามลักษณะปัญหาตามสภาพปัญหา สาเหตุและแนวทางช่วยเหลือที่แตกต่างกันไปตามเด็กแต่ละประเภท โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. กลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เด็กยากจนพิเศษ เด็กที่อยู่ในครอบครัวใช้แรงงานหรือรับจ้าง ตลอดจนเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร ดังนี้

1.1 เด็กยากจน หรือเด็กที่ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน 40,000 บาท/ปี ซึ่งเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่แม้จะยังอยู่ในระบบการศึกษาแต่ก็มีโอกาสสูงที่จะกลายเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการออกกลางคัน เนื่องจากความจำเป็นของครอบครัว เด็กกลุ่มนี้ต้องการทั้งการสนับสนุนด้านโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ชั้นปฐมวัยจนถึงสูงสุดตามศักยภาพ ตลอดจนการช่วยเหลือสงเคราะห์ครอบครัวให้มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่พอเพียง อันจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กกลุ่มนี้โดยตรงอีกด้วย

1.2 เด็กที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ทุรกันดาร โดยเด็กกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจนที่ต้องการการสนับสนุนด้านโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับช่วงวัยด้วยเช่นกัน

2. กลุ่มพิการและกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มที่มีความพิการทางร่างกาย และกลุ่มที่มีภาวะบกพร่องทางการเรียนรู้ ครอบครัวตั้งแต่กลุ่มเด็กที่มีความพิการทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหวและภาวะพิการซ้ำซ้อน กลุ่มเด็กที่มีการรับรู้ผิดปกติ สมาธิสั้น ออทิสติกและเรียนรู้ช้า ดังนี้

2.1 เด็กพิการขาดโอกาสและเด็กที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ ดังนี้

2.1.1 เด็กพิการขาดโอกาส มีจำนวนราวร้อยละ 1 ของเด็กทั้งหมดในประเทศไทย โดยมีเด็กพิการประมาณครึ่งหนึ่งที่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือไม่เคยเรียนหนังสือ หรือมีเพียงไม่ถึงครึ่งหนึ่งที่ได้รับการศึกษาในระบบเรียนร่วมในโรงเรียนทั่วไป ซึ่งเด็กพิการที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษานี้ย่อมหมดโอกาสที่จะพัฒนาตนเองตามศักยภาพด้วย นอกจากนี้ โอกาสในการได้รับความช่วยเหลือคนพิการของรัฐบาลยังถูกจำกัดเฉพาะเด็กที่มีอายุมากกว่า 7 ปีขึ้นไป ทำให้เด็กพิการแต่กำเนิดจำนวนมากขาดโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือด้านสุขภาพ อาทิ ปากแหว่งเพดานโหว่ ลำไส้ออกมานอกช่องท้อง เป็นต้น และระบบบริการอนามัยผดุงครรภ์เองก็ยังไม่สามารถเข้าไปดูแลป้องกันภาวะพิการแต่กำเนิดอย่างทั่วถึงได้อีกด้วย

2.1.2 เด็กที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ กลุ่มใหญ่ได้แก่กลุ่มที่มีความผิดปกติในการรับรู้หรือเรียนรู้ และกลุ่มเด็กสมาธิสั้น ที่คิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนเด็กในระบบการศึกษาทั้งหมด โดยเด็กกลุ่มนี้มีเพียงบางส่วนที่ได้รับการดูแลเรื่องการศึกษาอย่างเหมาะสมถูกต้องตามหลักวิชาการในสถานศึกษาที่มีความ

พร้อม มีครูที่ฝึกหัดด้านการศึกษาพิเศษ ซึ่งเด็กที่มีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพเหล่านี้สามารถเติบโตใช้ชีวิตเป็นปกติได้เหมือนเด็กอื่นๆ

3. กลุ่มเปราะบางทางสังคม กลุ่มที่มีลักษณะปัญหากลุ่มใหญ่สุดคือ กลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น หรือเด็กที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยจนนำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พร้อม เด็กกำพร้าถูกทอดทิ้ง เด็กออกกกลางคันอยู่นอกระบบการศึกษา เด็กที่ใช้สารเสพติด เด็กที่กระทำผิดต้องคดีอยู่ในสถานพินิจ ดังนี้

3.1 เด็กกำพร้า หรือเด็กถูกทอดทิ้ง ซึ่งเด็กเหล่านี้ถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก และที่สาธารณะ โดยมีสาเหตุหลักจากแม่ที่อยู่ในวัยเรียน และแม่ที่ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ เด็กในกลุ่มนี้นอกจากต้องการโอกาสทางการศึกษาเหมือนเด็กทั่วไปตั้งแต่ปฐมวัยแล้ว ยังต้องการความรักความเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อให้เด็กสามารถปรับตัวกับสังคมได้

3.2 เด็กที่ใช้สารเสพติด โดยจำนวนเด็กและเยาวชนที่รับการบำบัดยาเสพติดมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในรอบเกือบ 10 ปีที่ผ่านมา

3.3 กลุ่มวัยรุ่นหรือกลุ่มมัธยมศึกษา เป็นกลุ่มที่น่าจับตาเป็นพิเศษจากจำนวนที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมายที่ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการช่วยเหลือดูแลและป้องกันปัญหาเยาวชนเสพติด ให้เด็กช่วงวัยนี้ ซึ่งประเภทของสารเสพติดที่มีการใช้อย่างแพร่หลายในกลุ่มวัยรุ่นนี้ยังคงเป็นยาบ้า และยาไอซ์ เป็นหลัก

3.4 แม่วัยรุ่น จากสภาพปัญหาดังกล่าวยังเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้งตามมาหรือปัญหาเด็กที่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพตามหลักพัฒนาการเด็ก ซึ่งเด็กถูกแม่วัยรุ่นเหล่านี้ย่อมมีโอกาสสูงที่จะกลายเป็นเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กกลุ่มเสี่ยงอีกกลุ่มในอนาคต

3.5 เด็กในสถานพินิจ จำนวนเด็กที่กระทำผิดมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาจำแนกตามอายุ พบว่า คดีส่วนใหญ่เป็นคดีที่ผู้กระทำความผิดมีอายุเกิน 15 ปีแต่ไม่ถึง 18 ปี ซึ่งคดีที่มีฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมีจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้ปัญหาหลักของเด็กกลุ่มนี้คือการถูกปฏิเสธจากสังคม เมื่อได้รับการปล่อยตัวปัญหาการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาและนำไปสู่ปัญหาการกระทำผิดซ้ำในที่สุด

4. กลุ่มปัญหาเฉพาะ ที่ต้องอาศัยกระบวนการทางกฎหมายเข้าช่วย เช่น เด็กที่ได้รับเชื้อ HIV เด็กที่ค้าประเวณีหรือถูกบังคับใช้แรงงาน เด็กไร้สัญชาติ และเด็กด้อยโอกาสในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย โดยมีเด็ก 60% หลุดหายไปก่อนถึงระดับอุดมศึกษา ในจำนวนนี้ประกอบด้วย 10% หลุดออกจากระบบการศึกษาก่อนม.3 หรือการศึกษาภาคบังคับ 30% ยุติการเรียนลงตั้งแต่ ม.3 และ 20% ออกจากระบบเมื่อจบชั้นม.6 หรืออาชีพ.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้มีพระราชวินิจฉัยในเรื่องความหมายและขอบข่ายของผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา พระองค์ทรงจำแนกผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาไว้ชัดเจน เพื่อการเข้าถึงและการจัดบริการให้สอดคล้องตามสภาพปัญหา และบริบทของเด็กแต่ละประเภทไว้ 15 ลักษณะ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2559) ดังนี้

1. ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร บริการทางการศึกษาเข้าไปไม่ถึงได้ยากหรือไม่มีเลย
2. ผู้ไม่มีเงินเรียน
3. ผู้ที่สติปัญญาไม่ดี
4. คนเจ็บป่วย ผู้ขาดอาหาร ไม่มีเรี่ยวแรง ความสามารถในการเล่าเรียนและทำงานได้น้อยลง
5. คนที่มีร่างกายบกพร่อง หรือมีปัญหาทางจิต
6. เด็กกำพร้า ขาดผู้อุปการะ
7. ผู้ที่บิดา มารดา ผู้ปกครอง ต้องย้ายถิ่นอยู่เสมอ เช่น ผู้มีอาชีพก่อสร้าง หรือรับจ้างทำการเกษตรแบบย้ายที่อยู่ไปมา พวกชาวเรือ ชาวประมง

8. เด็กเร่ร่อน หรืออยู่อาศัยตามท้องถนน
9. แรงงานเด็ก ทหารเด็ก และโสเภณีเด็ก
10. ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในวัยเรียน ด้วยความลำบากต่างๆ นานา หรือเป็นผู้ไม่เอาใจใส่ ด้อยโอกาส เพราะไม่มีใครมาเตือนให้ตั้งใจเรียนตอนเด็กๆ เมื่อโตขึ้นคิดได้แล้วสมองก็ไม่ว่องไว
11. ผู้ต้องขัง หรือผู้ต้องโทษ
12. ผู้ลี้ภัย ผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย และบุคคลไร้สัญชาติ พวกนี้จะด้อยโอกาสมากในเรื่อง การศึกษา
13. ผู้ที่ไม่เข้าใจภาษาที่ใช้เป็นสื่อการสอน หมายความว่าในเมืองไทยสอนหนังสือเป็นภาษาไทย แต่คนที่พื้นฐานพูดภาษากะเหรี่ยง เมื่อเข้าโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทย อาจมีปัญหาในการศึกษาและตามไม่ทัน
14. ผู้ที่อยู่ในแวดวงที่ไม่ส่งเสริมการศึกษา แวดวงสังคมนี้ หมายถึงครอบครัว พ่อแม่ หรือสังคมใน ส่วนรวม เช่น บางแห่งเห็นว่าสตรีไม่ควรเข้ารับการศึกษ หรือบางแห่งถือว่าเมื่อลูกโตขึ้นต้องไปช่วยทำงาน ไป ทำงานดีกว่าที่จะเสียเวลาให้ไปเรียนต่อ
15. ผู้เรียนบางคนที่มีความคิดก้าวหน้า หรือว่าฉลาดเกินไป ครูไม่ทราบว่าจะสอนอย่างไร ก็เลยโมโห แล้วไม่สอนให้ ไม่มีโอกาสได้อยู่ในมือของครูที่ดี ถือว่าเป็นคนด้อยโอกาสเหมือนกัน ทั้งๆ ที่ถ้าทำให้ดีแล้วจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมมาก

คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (2560) กล่าวถึงสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ เด็กและเยาวชนที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ ดังนี้

1. เด็กและเยาวชนเร่ร่อน จากปัญหาครอบครัวแตกแยก ถูกทารุณกรรม ทารายได้ช่วยเหลือ ครอบครัว และหนีตามเพื่อนมาเร่ร่อน เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้กำลังเผชิญความเสี่ยงสูงต่อปัญหา ยาเสพติด การ ขยายบริการทางเพศ และอาชญากรรม ซึ่งแหล่งชุมชนแออัดที่มีจำนวนเด็กและเยาวชนเร่ร่อนมากที่สุดคือเมือง ขนาดใหญ่
2. เด็กและเยาวชนไร้สัญชาติ แม้จะมีการดำเนินงานของไทยที่ช่วยแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนไร้ สถานะ/ไร้รัฐ ทั้งการออกกฎหมายและมาตรการต่างๆ แต่พบว่าในทางปฏิบัติยังมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงาน ของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน รวมถึงการออกกฎหมายเปรียบเทียบตามกฎหมายที่ยังล่าช้า
3. เด็กและเยาวชนที่เป็นบุตรของแรงงานต่างชาติดังกล่าว ปัญหาสำคัญของเด็กกลุ่มนี้ คือ ขาดโอกาสทาง การศึกษาเป็นแรงงานเด็ก เด็กกลุ่มนี้จึงต้องการการศึกษารูปแบบพิเศษบนพื้นฐานของความ ต้องการ ให้ การศึกษาที่มีคุณภาพเหมาะสมกับวิถีชีวิตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม
4. เด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ ต้องเผชิญกับปัญหาทางสุขภาพ ขาดการยอมรับจาก สังคมเขาไม่ถึงบริการด้านสุขภาพ การส่งต่อของเด็กระหว่างองค์กรไม่เป็นความลับ และเด็กและเยาวชนที่ป่วย ไม่สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวได้ เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้จึงต้องการการดูแลด้านสุขภาพ ระบบสวัสดิการ การเข้าใจและยอมรับจากสังคม และโอกาสในการศึกษา
5. เด็กและเยาวชนกำพร้าถูกทอดทิ้ง ซึ่งถูกทอดทิ้งตามโรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก และที่ สาธารณะ เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ต้องการโอกาสทางการศึกษาความรักความเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อให้เด็ก สามารถปรับตัวกับสังคมได้
6. เด็กและเยาวชนถูกบังคับใช้แรงงาน มีจำนวนมากที่เข้าไม่ถึงระบบการคุ้มครองของกฎหมายและ บริการทางสังคม เนื่องจากสถานประกอบการมีลักษณะซ่อนเร้น เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ ต้องการความ ช่วยเหลือทั้งทางสุขภาพ จิตใจ และโอกาสกลับสู่ระบบการศึกษา การมีงานทำที่มั่นคง เพื่อหนีความยากจนใน อนาคต

7. เด็กและเยาวชนถูกบังคับให้ค้าประเวณี รวมถึงเด็กและเยาวชนที่ทำงานในสถานบริการต่างๆ ซึ่งความต้องการของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ คือ ความช่วยเหลือทั้งทางสุขภาพ จิตใจ โอกาสทางการศึกษา รวมถึงกลไกทางสังคมและชุมชนในการให้กำลังใจ เพื่อฟื้นฟูจิตใจ ปลุกจิตสำนึกให้รัก ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การฝึกฝนอาชีพให้มีงานทำ

8. เด็กและเยาวชนติดยาเสพติด โดยกระจายอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ รวมถึงพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มีความต้องการฟื้นฟูสภาพร่างกาย สมอง การเยียวยาจิตใจ และคืนความมั่นใจในการกลับสู่สังคม/ชุมชน

9. เด็กและเยาวชนยากจนพิเศษ หรือเด็กและเยาวชนที่ครอบครัวมีรายได้รวมกันไม่เกิน 20,000 บาท/ปี เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ต้องการการสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพ

10. เด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ถิ่นทุรกันดาร โดยเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ต้องการการสนับสนุนโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพตั้งแต่ปฐมวัยจนถึงขั้นสูงสุดตามศักยภาพ

11. เด็กและเยาวชนพิการ จากรายงานสถานการณ์คนพิการในประเทศไทย พบว่า มีจำนวนคนพิการที่มีอายุแรกเกิด - 21 ปี ร้อยละ 8.70 โดยมีจำนวนเด็กพิการที่เป็นเด็กออทิสติก เด็กที่มีความบกพร่องในการเรียนรู้ (LD) เด็กสมาธิสั้น (ADHD) มีจำนวนประมาณ 1 ใน 5 ของเด็ก ในวัยเรียนในระดับชั้นอนุบาลถึงมัธยม (3 - 18 ปี) ซึ่งขาดการส่งเสริมดูแลตามพัฒนาการการเรียนรู้อย่างเข้าใจ นอกจากนี้ ยังพบว่าสถานการณ์ความพิการแต่กำเนิดซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการเสียชีวิตของทารกนั้น มีสถิติค่อนข้างสูง

ศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (2561) ได้กล่าวถึงเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ทิศทาง ขาดปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พักอาศัยอยู่ตามสะพาน สวนสาธารณะ ข้างถนน วัด ที่พักผู้โดยสารรถประจำทาง ชายหาด หรือบนโต๊ะขายของที่วางเปล่าในตลาด

2. เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) หมายถึง เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัว อยู่กันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างลำบาก รวมถึงเด็กในชุมชนแออัด หรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกลขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและบริการอื่นๆ

กระทรวงศึกษาธิการ (มปป.) ได้จำแนกเด็กด้อยโอกาสออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) หมายถึง เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ครอบครัวอยู่รวมกันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกล ขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ

2. เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง เด็กที่ติดสารระเหยหรือยาเสพติดให้โทษ หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงการถูกชักนำให้ประพฤติตนไม่เหมาะสม เกี่ยวข้องผูกพันกับกลุ่มมิจฉาชีพ ผู้มีอิทธิพล หรือบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพผิดกฎหมาย เป็นเด็กด้อยโอกาสที่มีแนวโน้มสูงต่อการก่อปัญหาในสังคม

3. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หมายถึง เด็กที่มารดาคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหรือสถานที่ต่างๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ปล่อยให้ใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุ

มาจากปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก มีสภาพชีวิตอยู่ท่ามกลางความสับสน ขาดความรัก ความอบอุ่น ตลอดถึงเด็กที่ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่นๆ

4. เด็กที่ถูกทำร้ายอย่างทารุณ หมายถึง เด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางร่างกาย ทางเพศหรือทางจิตใจ มีชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นสุข ระวัง หวาดกลัว เนื่องจากถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับกดดันจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่เป็นปกติ หรือถูกล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่างๆ จากบุคคลที่อยู่ใกล้ตัว

5. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมนำมาเกิด หมายถึง เด็กที่ติดเชื้อเอดส์หรือมีพ่อแม่เจ็บป่วยด้วยโรคเอดส์ เป็นเด็กที่มักจะถูกมองอย่างรังเกียจไม่สามารถเข้ารับการศึกษาศึกษาหรือบริการอื่นๆ ร่วมกับเด็กปกติทั่วไปได้

6. เด็กในชนกลุ่มน้อย หมายถึง เด็กที่เป็นบุตรหลานของบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทย จนเป็นสาเหตุให้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือบริการอื่นๆ ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศไทย

7. เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ทิศทาง ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เสี่ยงต่อการประสบอันตรายและเป็นปัญหาสังคม

8. เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก หมายถึง เด็กที่ต้องทำงานหรือถูกบังคับให้ใช้แรงงานหรือหารายได้ด้วยการขายแรงงานก่อนถึงวัยอันสมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เติบโตตามหลักพัฒนาการอันเหมาะสมกับวัย

9. เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศหรือโสเภณีเด็ก หมายถึง เด็กที่มีความสมัครใจ หรือถูกบังคับ ล่อลวงให้ขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ขายบริการทางเพศหรือถูกชักจูงให้ตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

10. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กที่กระทำผิดและถูกควบคุมอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามกฎหมาย ตลอดถึงเด็กที่ตั้งครรภ์นอกสมรส ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งทารก

สรุปประเภทเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสสามารถแบ่งออกได้หลากหลายกลุ่มตามสภาพปัญหาที่พบ โดยมีตั้งแต่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาน้อยไปจนถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีปัญหามาก เช่น แรงงานเด็ก เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ เด็กตั้งครรภ์นอกสมรส เด็กที่ถูกทอดทิ้ง/เด็กกำพร้า เด็กในสถานสงเคราะห์ เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ เด็กพิการ เด็กในชุมชนแออัด/เด็กในสลัม เด็กไม่มีสัญชาติและเด็กต่างชาติ เด็กชาวเขา และเด็กชาวไทยต่างวัฒนธรรม เด็กติดสารระเหยและยาเสพติด เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ เด็กที่ยากจนมากเป็นพิเศษ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเภทต่างมีสภาพ ปัญหา และคุณลักษณะที่ต่างกันไป

นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส

นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสของประเทศไทยที่ใช้ในปัจจุบันมีมากมายครอบคลุมทุกด้าน ตัวอย่างเช่น

- **อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก** (Convention on the right of the Child) ยูนิเซฟ (2553) ได้ให้ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2532 โดยประเทศไทยได้ลงนามในภาคยานุวัติสารรับรองอนุสัญญานี้เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2534 มีจำนวน 54 ข้อ สามารถจัดบางสาระสำคัญของสิทธิเด็กออกเป็นหมวดหมู่ได้ 4 ประการคือ สิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก 4 ประการตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ดังนี้

1. สิทธิในการอยู่รอด (Right of Survival) สิทธิในการมีชีวิตอยู่รอดและส่งเสริมชีวิตได้รับโภชนาการที่ดี และได้รับความรักเอาใจใส่จากครอบครัวและสังคมได้รับการบริการด้านสุขภาพ การให้ทักษะชีวิตที่ถูกต้อง การให้ที่อยู่อาศัยและการเลี้ยงดู

2. สิทธิในการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection) การคุ้มครองจากการเลือกปฏิบัติ การล่วงละเมิด การทำร้าย การกลั่นแกล้งรังแก การถูกทอดทิ้งละเลย การลักพาตัว การใช้แรงงานเด็ก ความยุติธรรมต่อผู้เยาว์ การเอาผิดเอาเปรียบทางเพศ

3. สิทธิในการพัฒนา (Right of Development) ได้รับการศึกษาทั้งใน/นอกระบบ เข้าถึงข่าวสารที่เหมาะสมเสรีภาพในความคิด มโนธรรม และศาสนา พัฒนาบุคลิกภาพทั้งทางสังคมและจิตใจ พัฒนาสุขภาพร่างกาย

4. สิทธิในการมีส่วนร่วม (Right of Participation) แสดงทัศนะของเด็ก เสรีภาพในการติดต่อข่าวสาร ข้อมูล มีบทบาทในชุมชนแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่มีผลกระทบต่อเด็ก

- **พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546** จากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ไทยจึงออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และเป็นกฎหมายที่มีรัฐมนตรีรักษาการตามกฎหมายถึง 4 กระทรวงด้วยกันคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะต้องไปออกกฎกระทรวงหรือระเบียบเพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ และในการศึกษามิติของเด็กเร่ร่อนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอ้างอิงอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติฉบับนี้ประกอบด้วยเรื่องการปฏิบัติต่อเด็ก การสงเคราะห์เด็ก การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ผู้คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู การส่งเสริมความประพฤตินักเรียนและนักศึกษา กองทุนคุ้มครองเด็ก บทกำหนดลงโทษ

- **พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550** พัฒนาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 กำหนดแนวทางและปรับปรุงวิธีการในการส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยให้องค์กรเอกชนและองค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากขึ้น ตามที่มาตรา 8 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน และจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยหลักการประโยชน์สูงสุดของเด็ก การได้รับสิทธิตั้งแต่การจดทะเบียนรับรองการเกิดได้รับบริการพื้นฐานในด้านสุขภาพ การศึกษา การพัฒนาการ คุ้มครอง และโอกาสการมีส่วนร่วมผ่านสภาเด็กและเยาวชน และมีมาตรการพิเศษสำหรับเด็กพิการ กฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายเชิงพัฒนาที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการของเด็กอย่างครอบคลุมรอบด้าน

- **พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539** เป็นกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีไว้โดยเฉพาะ ซึ่งรวมถึงการห้ามค้าเด็กและค้าประเวณีเด็ก โดยได้บัญญัติถึงการห้ามบุคคลกระทำการในลักษณะค้าประเวณีตนเอง การห้ามบุคคลใดๆ กระทำการในลักษณะโฆษณาหรือชักชวนให้มีการค้าประเวณีของตนเองหรือของผู้อื่น การห้ามบุคคลใด กระทำการเป็นธุระจัดหา ล่อลวง บังคับ ชูเชิญ ใช้กำลังประทุษร้าย หรือชักพาศบุคคลใดเพื่อการค้าประเวณี การห้ามบุคคลใดๆ ประกอบกิจการดำเนินการในลักษณะของการค้าประเวณีโดยมีการกำหนดบทลงโทษ ทางอาญาตามอายุของเด็กไว้ 2 ช่วงอายุ คือ ช่วงอายุไม่เกิน 15 ปี และช่วงอายุระหว่าง 15 – 18 ปี ไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังได้บัญญัติสำหรับบิดา มารดา หรือผู้ปกครองของเด็กที่มีส่วนรู้เห็นเป็นใจ ในการกระทำความผิดตามกฎหมายนี้ ให้มีความผิดและต้องรับโทษทางอาญาด้วย

- พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 กำหนดรูปแบบวิธีการและขั้นตอนการแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่มีลักษณะละเอียดอ่อนเป็นพิเศษเพื่อคุ้มครองผู้ถูกระทำและแก้ไขฟื้นฟูผู้ถูกระทำผิดให้กลับตัวด้วยบั้งการกระทำ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวได้

- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 มุ่งคุ้มครอง เด็ก สตรี และบุคคลจากการถูกแสวงประโยชน์ทางเพศ การค้าประเวณี การบังคับใช้แรงงาน บริการ หรือขูดรีด อวัยวะเพื่อการค้า ซึ่งปัจจุบันกระทำในลักษณะองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติมากขึ้น กฎหมายนี้จึงกำหนดลักษณะความผิดให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร และพิธีสารเพื่อป้องกัน ปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะหญิงและเด็ก เพื่อให้การป้องกันและปราบปราม มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพผู้เสียหายให้เหมาะสมเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้เสียหาย

- พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 และฉบับที่แก้ไขปรับปรุง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2533 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 กำหนดแนวทางการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม โดยมีคณะกรรมการเป็นผู้กำกับดูแลและพิจารณาอนุญาตการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ออกระเบียบ ข้อบังคับ และวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมสำหรับภาครัฐและเอกชน กระบวนวิธี ยื่นคำร้องการทดลองเลี้ยงดูไม่น้อยกว่า 6 เดือน (ยกเว้นญาติรวมสายโลหิตหรือบุคคลอื่นตามหลักเกณฑ์ของกฎกระทรวง) ทั้งนี้ การพิจารณาคดีและการอ่านคำสั่งศาลเกี่ยวกับเรื่องบุตรบุญธรรมต้องกระทำ โดยลับ และห้ามการโฆษณาเผยแพร่

- พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิและประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ โดยจะใช้การควบคุมหรือคุมขังเด็กและเยาวชนให้กระทำเป็นทางเลือกสุดท้าย ให้มีการลงโทษหรือใช้วิธีการสำหรับเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนแต่ละราย โดยมีบทบัญญัติ วิธีการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่หลีกเลี่ยงการควบคุมตัวหรือคุมขัง ห้ามมิให้ควบคุมตัวเด็กและเยาวชนผู้ต้องหาไว้ปะปนกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ใหญ่ และห้ามมิให้ควบคุมไว้ในห้องขังที่จัดไว้สำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ใหญ่ กำหนดให้สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีหน้าที่ดำเนินการและประสานงานร่วมกับหน่วยงานและองค์กรอื่นในการสงเคราะห์แก้ไข และบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในระหว่างที่ถูกควบคุมหรือภายหลังปล่อยตัว

- แผนปฏิบัติการภูมิภาคอาเซียนว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อเด็ก พ.ศ. 2559 - 2568 (ASEAN Regional Plan of Action on the Elimination of Violence against Children - ASEAN RPA on EVAC) ในด้านมาตรการกฎหมาย การดำเนินคดี และกระบวนกฤษฎีธรรม กำหนดว่าประเทศในภูมิภาคอาเซียนควรดำเนินการระดับชาติ ให้มีประกาศใช้ และ/หรือ แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพื่อระบอบาชญากรรมออนไลน์ที่เกี่ยวข้องกับความรุนแรงต่อเด็ก โดยมีบทบัญญัติเพื่อประกันความปลอดภัยของเด็กและการคุ้มครองการกำหนดบทลงโทษที่เพียงพอแก่ผู้กระทำผิดไม่ว่าจะกระทำผิดจากสถานที่ใด และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ นอกจากนี้ต้องพัฒนามาตรการเชิงป้องกันความรุนแรงในโลกออนไลน์

- นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย พ.ศ. 2558 - 2563 เป็นแผนแม่บทต่อเนื่องสำหรับการดำเนินการขจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย เพื่อให้ประเทศไทยปลอดจากการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย ภายในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 โดยประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การป้องกันการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย 2) การช่วยเหลือและคุ้มครองแรงงานเด็กจากการทำงานในรูปแบบที่เลวร้าย 3) การพัฒนาและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างมี

ประสิทธิภาพ 4) การพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กรภาคีเครือข่าย และ 5) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการติดตามประเมินผล

- **นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อเด็ก พ.ศ. 2558 – 2564** เป็นแผนแม่บทในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานป้องกันปัญหาความรุนแรงในเด็กและเยาวชน ประกอบด้วย 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การป้องกันกระทำความรุนแรง 2) การคุ้มครอง ช่วยเหลือ เยียวยา และฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาความรุนแรง และเป็นผู้กระทำความรุนแรง เพื่อให้กลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ 3) ด้านกฎหมาย 4) กลไกระดับชาติ ระดับพื้นที่ และการบริหารจัดการ 5) การประสานงานและส่งเสริมการมีส่วนร่วม 6) การพัฒนาองค์ความรู้และการวิจัย และ 7) ความร่วมมือกับต่างประเทศ

- **นโยบายและแผนงานด้านการจัดความรุนแรงต่อเด็กอาเซียน** โดยคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีและเด็ก ได้มอบหมายให้ประเทศไทยรับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการจัดทำร่างนโยบายและแผนปฏิบัติการว่าด้วยการจัดความรุนแรงต่อเด็กของอาเซียน ซึ่งจะใช้ในการขับเคลื่อนปฏิญญาว่าด้วยการจัดความรุนแรงต่อสตรีและการจัดความรุนแรงต่อเด็ก ในอาเซียนทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

ทั้งนี้ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีดังนี้ นโยบายรัฐบาลด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส มีดังนี้ นายกรัฐมนตรี (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 โดยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้ นโยบายที่ 4 การศึกษาและเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม โดยรัฐบาลจะนำการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์และความเป็นไทยมาใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กัน ดังนี้ พัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2561) กำหนดวิสัยทัศน์ดังนี้ กศน.ร่วมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อโอกาสและคุณภาพทางการศึกษาของประชาชนทุกช่วงวัย จึงได้กำหนดจุดเน้นการดำเนินงานจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 ให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 และยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้ ขยายโอกาสในการเข้าถึงบริการการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีจุดเน้นการดำเนินงานคือ การจัดและส่งเสริมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายเด็กออกกลางคัน/เด็กตกหล่น และกลุ่มคนพิการ โดยมีภารกิจต่อเนื่องด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ดังนี้ จัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับกลุ่มเป้าหมาย ผู้ด้อยพลาต และขาดโอกาสทางการศึกษา ทั้งระบบการให้บริการ ระบบการเรียนการสอน ระบบการวัดและประเมินผลการเรียน ผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง การพบกลุ่ม การเรียนแบบชั้นเรียน และการจัดการศึกษาทางไกล นอกจากนี้ การศึกษาต่อเนื่อง มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้กับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยจัดกิจกรรมการศึกษารูปแบบต่างๆ อาทิ ค่ายพัฒนาทักษะชีวิต การจัดตั้งชมรม/ชุมนุม การส่งเสริมความสามารถพิเศษต่างๆ ที่มุ่งเน้นให้ทุกกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชีวิตของตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข มีคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้งสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน

นโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสของประเทศไทยที่ใช้ในปัจจุบันมีทั้งกฎหมาย นโยบาย แผน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ที่เป็นการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเศรษฐกิจ ภาควิชาการ เครือข่ายเด็กและเยาวชน ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดย

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเน้นการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง ที่เน้นการพัฒนาทักษะชีวิตที่มีรูปแบบที่ยืดหยุ่นสอดคล้องกับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสรายบุคคล

บทสรุป

เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส หมายถึง เด็กและเยาวชนที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ชีวิตความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่กว่าเด็กและเยาวชนปกติทั่วไป และมีความจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับวัยและสามารถบรรลุถึงศักยภาพขั้นสูงสุดได้ โดยประเภทของเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสนี้มีดังนี้ เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กที่ถูกทำร้ายอย่างทารุณ เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ เด็กในชนกลุ่มน้อย เด็กเร่ร่อน เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศหรือโสเภณีเด็ก เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทั้งนี้กลุ่มเด็กดังกล่าวรวมถึงกลุ่มเยาวชนด้วย โดยในปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมาย นโยบาย แผน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสที่ชัดเจน มีจุดเน้นที่การปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีสิทธิขั้นพื้นฐานตามสิทธิ รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายของเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส
2. จงอธิบายและยกตัวอย่างประเภทของเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส
3. จงยกตัวอย่างนโยบายและมาตรการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส

รายการอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2562). **จำนวนประชากรแยกอายุทั่วประเทศ เดือนธันวาคม 2561**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php [7 กุมภาพันธ์ 2562]
- กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2560). **พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560**. กรุงเทพฯ : กรมกิจการเด็กและเยาวชน.
- กองคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2558). **นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2560). **(ร่าง) แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 – 2564**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ.
- ประยุทธ์ หลีกคำ. (2559). **กิจกรรมกศน.สำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส**. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- พระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 และฉบับที่แก้ไขปรับปรุง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2533 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553**, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 127 ตอนที่ 70ก, 16 พฤศจิกายน 2553, หน้า 17-21.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546**, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 120 ตอนที่ 95ก, 24 กันยายน 2546, หน้า 1-29.

- พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 124 ตอนที่ 41ก, 14 สิงหาคม 2550, หน้า 1-8.
- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 113 ตอนที่ 55ก, 14 ตุลาคม 2539, หน้า 1-13.
- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 125 ตอนที่ 29ก, 6 กุมภาพันธ์ 2551, หน้า 28-49.
- พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 127 ตอนที่ 72ก, 22 พฤศจิกายน 2553, หน้า 1-58.
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ. (2561). **แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาส.** กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไท.
- สำนักคุ้มครองแรงงาน. (2558). **นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย พ.ศ. 2558 – 2563.** กรุงเทพฯ : กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. (2544). **แผนการแก้ปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก พ.ศ. 2545 – 2549.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). **แผนปฏิบัติการภูมิภาคอาเซียนว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อเด็ก.** กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (ม.ป.ป.). **แผนปฏิบัติการภูมิภาคอาเซียนว่าด้วยการขจัดความรุนแรงต่อเด็ก พ.ศ. 2559 – 2568.** กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2559). **สารานุกรมการศึกษาร่วมสมัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ 5 รอบ 2 เมษายน 2558.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). **นโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส.** กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ. (2553). **อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก.** กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- อมรวิรัช นาคทรพรพ. (2557). **ระบบการดูแลเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaihealth.or.th/Content/24390> [13 มีนาคม 2562]

บทที่ 3

สภาพการณ์ปัจจุบัน และปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

บทนำ

เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสมีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทต่างมีสภาพ ปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน จึงต้องได้รับความช่วยเหลือด้านต่างๆ เฉพาะรายบุคคลที่แตกต่างกัน ดังนั้น นักการศึกษาในระบบโรงเรียนจึงควรทำความเข้าใจถึงสภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสและปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในบริบทประเทศไทย เพื่อจะได้เป็นความรู้พื้นฐานในการทำงานกับกลุ่มดังกล่าวต่อไป

สภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

สภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสสามารถศึกษาได้จากเอกสาร รายงานวิจัย และข่าว ดังนี้

ยูนิเซฟ (2560) ได้ทำการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในชุมชนของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2559 ในประเด็นต่างๆ โดยหนึ่งในนั้นคือ การคุ้มครองเด็ก พบว่า การอบรมเด็กด้วยวิธีรุนแรงเป็นไปในทิศทางเดียวกับค่าเฉลี่ยระดับประเทศ โดยร้อยละ 73.1 ของเด็กอายุ 1-14 ปีในชุมชนกรุงเทพมหานครถูกอบรมด้วยการทำร้ายจิตใจหรือร่างกายในช่วง 1 เดือนก่อนการสำรวจ (เปรียบเทียบกับร้อยละ 75.2 ในระดับประเทศ) โดยร้อยละของวิธีการอบรมพฤติกรรมเด็กอายุ 1 – 14 ปี ชุมชนในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2559 มีดังนี้ ทำร้ายร่างกายร้อยละ 55 ทำร้ายร่างกายรุนแรงร้อยละ 6 ทำร้ายจิตใจร้อยละ 59 ใช้ความรุนแรงอย่างใดอย่างหนึ่งร้อยละ 73 ซึ่งไม่ใช้ความรุนแรงเพียงร้อยละ 26 สอดคล้องกับผลการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีใน 14 จังหวัดของประเทศไทย ดังนี้ เด็กอายุ 1 – 14 ปี ใน 9 จังหวัดได้รับการอบรมด้วยวิธีรุนแรงในสัดส่วนที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ (ร้อยละ 75.2) นอกจากนี้ ประมาณ 8 ใน 10 ของเด็กในจังหวัดสงขลา กาฬสินธุ์ นครพนม ราชบุรี ตาก และสตูล ได้รับการอบรมด้วยวิธีรุนแรงในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมา ขณะที่เด็กในจังหวัดปัตตานี (ร้อยละ 15.8) ได้รับการอบรมด้วยวิธีรุนแรงทางร่างกายสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ (ร้อยละ 4.2) เกือบ 4 เท่า เป็นที่น่าสังเกตว่าจังหวัดยะลามีเด็กที่ได้รับการอบรมด้วยวิธีรุนแรงในสัดส่วนต่ำสุด (ร้อยละ 34.5) และมีสัดส่วนของเด็กที่ไม่ได้รับการอบรมด้วยวิธีรุนแรงสูงสุด (ร้อยละ 55.8) และยังพบว่ามีความเชื่อว่าการลงโทษทางร่างกายเป็นสิ่งจำเป็นในการดัดนิสัยเด็กมีสัดส่วนแตกต่างกันตั้งแต่ร้อยละ 21.5 ในจังหวัดยโสธร ถึงร้อยละ 82.7 ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมากกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ (ร้อยละ 47.5) เกือบ 2 เท่า

กรมกิจการเด็กและเยาวชน (2561) กล่าวถึง สถิติข้อมูลและสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน ประจำปี 2560 มีสถิติที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้ จำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอายุตั้งแต่ 3-21 ปี จำนวน 2,905,609 คน / เด็กที่ผู้ปกครองไม่สามารถเลี้ยงดู อยู่บ้านพักเด็ก และครอบครัว จำนวน 6,902 คน สถานรองรับ จำนวน 1,471 คน เด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน ทอดทิ้ง อยู่บ้านพักเด็กและครอบครัว จำนวน 3,822 คน สถานรองรับ จำนวน 1,499 คน เด็กที่ครอบครัวยากจน อยู่บ้านพักเด็กและครอบครัว จำนวน 23,593 คน สถานรองรับ จำนวน 1,366 คน เด็กที่มีปัญหาด้านความประพฤติ อยู่บ้านพักเด็กและครอบครัว จำนวน 4,488 คน สถานรองรับ จำนวน 1,325 คน เด็กถูกกระทำความรุนแรง อยู่บ้านพักเด็กและครอบครัว จำนวน 5,065 คน สถานรองรับ จำนวน 619 คน

จิตติมา กุลประเสริฐรัตน์ (2561) กล่าวว่ากลุ่มที่เป็นประเด็นน่าสนใจต้องพิจารณา คือ เด็กในชนกลุ่มน้อย เด็กเหล่านี้เกิดจากพ่อแม่ซึ่งเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ หรือแรงงานต่างด้าวซึ่งอพยพเข้ามาในเมือง ซึ่งอาจเป็นการลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย เมื่อไม่มีสัญชาติไทย เด็กเหล่านี้ก็จะไม่ได้รับความคุ้มครองในฐานะ

ที่เป็นพลเมืองของประเทศไทย ไม่มีโอกาสเข้าถึงทั้งทางการศึกษา การแพทย์ การบริการของหน่วยงานรัฐ และความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานจากภาครัฐ ปัญหาจึงเป็นปัญหาที่รัฐบาลและหน่วยงานองค์กรต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศต้องเร่งแก้ไข อีกกลุ่มที่เป็นประเด็นน่าสนใจต้องพิจารณา คือ เด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ตามเขตก่อสร้าง ที่ต้องย้ายที่อยู่ไปเรื่อยๆ เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะขาดโอกาสทางการศึกษา หรือได้รับการศึกษาไม่ต่อเนื่อง เพราะพ่อแม่ต้องย้ายที่อยู่ไปตามเขตก่อสร้างตามที่ได้รับมอบหมาย และมักจะเป็นการย้ายกลางเทอม ทำให้มีความยากลำบากในการเข้ารับการศึกษาในระบบอย่างต่อเนื่อง มีเพียงครูอาสาที่เข้าไปสอนเด็กในเขตก่อสร้าง แต่ก็ไม่เพียงพอกับจำนวนเด็กและไม่ใช้การแก้ปัญหาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน จากข้อมูลของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน พบว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีเด็กและเยาวชนวัยเรียนที่มีอายุ 6-15 ปีของไทยกว่า 500,000 คนที่หลุดจากระบบการศึกษา กลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือและมีพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ในสังคม ในขณะที่โอกาสทางการศึกษาระหว่างคนรวยและคนจนต่างกันถึงร้อยละ 20

บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์ (2561) อธิบดีกรมสุขภาพจิต กล่าวว่า ข้อมูลจากกรมการปกครอง ล่าสุด มิ.ย.60 พบว่าประชากรเด็ก (อายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์) ในประเทศไทยมีจำนวน 13,825,194 คน เป็นเด็กด้อยโอกาสอยู่ไม่ต่ำกว่า 5 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจน 80% และ 6% เป็นกลุ่มเด็กหลายชาติพันธุ์ ที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนสิทธิด้านสาธารณสุข ปัจจุบันหน่วยงานของรัฐที่รับเข้ารักษา ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเอง เพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ขาดโอกาสทางการรักษาพยาบาล และกลุ่มเด็กที่มีความพิการทางสติปัญญาและออทิสติก เป็นจำนวน 220,842 คน โดยมีความด้อยโอกาสในหลายด้านรวมอยู่ด้วยนั้น สามารถเข้าถึงระบบบริการสุขภาพเพียง 5.59% และเข้าถึงระบบการศึกษา เพียง 25.33% ซึ่งเด็กสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ขาดโอกาสในการเข้าถึงระบบบริการด้านสาธารณสุข และด้านการศึกษามากที่สุด อันจะส่งผลถึงการเจริญเติบโต ตามพัฒนาการอย่างสมวัย และประเทศชาติยังเสียโอกาสที่สำคัญ ในการมีบุคลากรที่มีคุณภาพในอนาคตอีกด้วย

วัลลภ ตังคณานูรักษ์ (2561) ประธานกรรมการ (กมธ.) สังคม กิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาส สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) กล่าวถึงสถานการณ์เด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ว่า สิ่งที่รัฐบาลต้องตระหนัก และตั้งหลัก เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่ 2 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1. ปัญหาเสพติด โดยขณะนี้ประเทศไทยมีประชากรที่ติดยาเสพติดทั้งหมด 2.7 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นเด็กและเยาวชน อายุระหว่าง 15 – 19 ปี จำนวน 3 แสนคน ที่เข้ารับการรักษา และเมื่อปีที่ผ่านมามีเด็กที่อายุน้อยที่สุดที่ติดยาเสพติด คือ อายุ 11 ปี ประมาณ 7 คน โดยมีพฤติกรรมเสพยาบ้า และพบเด็กอายุ 7 ปี ส่งยาเสพติด 2. ปัญหาวัยรุ่น ตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ในที่นี้หมายถึงวัยรุ่นอายุ 19 ปีลงมา สถิติพบว่ามีปีละ 1.5 แสนคน แสดงให้เห็นว่าในแต่ละปีจะมีแม่ที่ไม่พร้อมจำนวนมาก

สหการณ์ เพ็ชรนรินทร์ (2561) อธิบดีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เปิดเผยว่า จากการเก็บข้อมูลคดีเด็กและเยาวชนของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ระหว่างปี 2558 - 2561 พบว่าเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี ร้อยละ 63 มาจากครอบครัวแยกกันอยู่ เช่น พ่อแม่หย่าร้าง โดยส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ไม่ได้เรียนหนังสือ และกว่าครึ่งมีฐานความผิดในคดียาเสพติด โดยมีงานวิจัยรับรองว่ายิ่งคนถูกควบคุมในสถานที่ควบคุมนานเท่าไร โอกาสที่กระทำผิดซ้ำยิ่งสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว และการนำผู้กระทำความผิดเล็กน้อยไปควบคุมตัวปะปนกับผู้กระทำความผิดซ้ำซ้อนรุนแรง แนวโน้มที่ผู้กระทำความผิดเล็กน้อยจะเรียนรู้พฤติกรรมจากผู้กระทำความผิดซ้ำซ้อนรุนแรงย่อมมีมากขึ้น

สุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์ (2561) กล่าวถึงปัญหาเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ เกิดขึ้นในสังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากสถิติการรับแจ้ง กรณีเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ ของศูนย์ช่วยเหลือสังคม กระทรวงพม. พบว่า ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2560 – 29 สิงหาคม 2561 มีเด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ จำนวนทั้งสิ้น 419 คน ใน

จำนวนนี้ เป็นเด็กที่ถูกกระทำจากบุคคลในครอบครัว จำนวน 151 คน และถูกกระทำจากบุคคลภายนอก ครอบครัว จำนวน 268 คน

สมพงษ์ จิตระดับ (2562) ผู้อำนวยการศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก เยาวชนและครอบครัว กล่าวว่า ปัญหาเด็กและเยาวชนที่คิดว่าเป็นน่ากังวลที่สุด 3 อันดับแรก คือ 1. ปัญหายาเสพติด 2. ปัญหาเกี่ยวกับการเรียน/การศึกษา 3. ปัญหาการใช้ความรุนแรง/การก่ออาชญากรรม/ข่มขืน อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่กำลังเผชิญสถานการณ์เสี่ยงด้านที่ 4 ได้แก่ ด้านโภชนาการ เด็กไทยมากกว่าร้อยละ 50 มีรูปร่างไม่สมส่วน และกว่าร้อยละ 10 เริ่มมีภาวะอ้วน ด้านพัฒนาการทางสติปัญญา ไอคิวเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 98.2 และร้อยละ 16 ของเด็ก 0-5 ปี ยังมีพัฒนาการล่าช้า ด้านสังคม การเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง และการมีพื้นที่สาธารณะให้เด็กไทยยังมีน้อย เน้นกิจกรรมแบบ Fixed Mindset ผู้ใหญ่สั่ง เด็กทำตาม ขาดการส่งเสริมการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของเด็ก กิจกรรมที่จัดเน้นงาน event จัดแล้วจบไป ให้ความสำคัญกับเด็กแค่เฉพาะเทศกาลวันเด็กเท่านั้น ในขณะที่ต่างประเทศเปิดโอกาสให้เด็กคิดโครงการเพื่อสังคม และพัฒนาตัวเองสู่การเป็นนักกิจกรรม และภาวะด้านจิตใจ จากภาวะกดดันต่างๆ และการขาดพื้นที่การแสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองอย่างสร้างสรรค์ ทำให้เด็กยุคนี้เกิดภาวะหลงผิด และการสร้างการยอมรับด้วยพฤติกรรมความรุนแรง และการก่ออาชญากรรมทั้งในโลกออนไลน์และออฟไลน์

อภิรดี กันเดซ (2562) กล่าวถึง กลุ่มเป้าหมายของกศน. ที่เกี่ยวข้องกับจำนวนเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสที่มีเป็นจำนวนมาก ดังนี้

- กลุ่มเป้าหมายการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ทุกระดับ) กลุ่มเป้าหมายจำนวน 950,616 คน เป็นประชากรวัยเรียนที่อยู่นอกระบบการศึกษา จำนวน 97,368 คน

- เด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในระบบการศึกษา 3.8 ล้านคน ประกอบด้วย เด็กยากจน 3.6 ล้านคน เด็กพิการ 216,719 คน เด็กชนกลุ่มน้อย 14,674 คน เด็กถูกทอดทิ้ง 4,946 คน เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงาน 5,558 คน เด็กที่มีผลกระทบจากโรคเอดส์ 414 คน เด็กอยู่ในสถานพินิจ 223 คน เด็กมีปัญหาสุขภาพ 610 คน เด็กอยู่ในธุรกิจทางเพศ 41 คน

- ผู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษา 33 ล้านคน ประกอบด้วยกำลังแรงงานที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ 17 ล้านคน เด็กออกกลางคัน 5,567 คน เด็กเร่ร่อน 50,000 คน

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (2561) สรุปผลการสำรวจข้อมูลประชากรวัยเรียนที่อยู่นอกระบบการศึกษาดังนี้ ผลการสำรวจ ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคล กลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชากรวัยเรียนทั้งสิ้น 1,727,329 คน มีผลการสำรวจ ตรวจสอบ และติดตามกลุ่มเป้าหมาย ณ วันที่ 11 ธันวาคม 2561 รวมทั้งสิ้น 1,677,979 คน คิดเป็นร้อยละ 97.14 ของข้อมูลทั้งหมด ซึ่งจำแนกข้อมูลณ ปัจจุบันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ด้อยโอกาส ดังนี้

- เด็กพิการ จำนวน 25,681 คน
- เด็กที่ไม่เคยได้รับการศึกษา จำนวน 112,339 คน
- เด็กออกกลางคัน จำนวน 88,644 คน
- เด็กที่จบ ม.3 แล้ว แต่ยังไม่ได้อ่านต่อ จำนวน 243,927 คน

จากข้อมูลภาพรวมทั้งประเทศ สามารถแยกข้อมูลออกเป็นรายภาค ดังนี้

- ภาคเหนือ จำนวนรวม 89,304 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 5,090 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้อ่านต่อ จำนวน 21,621 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 14,837 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้อ่านต่อ จำนวน 47,765 คน

- ภาคกลาง จำนวนรวม 79,556 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 4,461 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้เรียน จำนวน 19,359 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 12,698 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 43,038 คน

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนรวม 184,230 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 11,105 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้เรียน จำนวน 39,429 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 36,783 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 96,913 คน

- ภาคใต้ จำนวนรวม 61,650 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 3,245 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้เรียน จำนวน 16,013 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 16,961 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 25,431 คน

- ภาคตะวันออก จำนวนรวม 39,415 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 1,563 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้เรียน จำนวน 7,168 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 7,035 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 23,649 คน

- กรุงเทพมหานคร จำนวนรวม 21,163 คน แบ่งได้ดังนี้ กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กพิการ จำนวน 342 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กปกติที่ไม่ได้เรียน จำนวน 10,557 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กออกกลางคัน จำนวน 849 คน กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กที่จบม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 9,415 คน

สรุปสภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบันจากเอกสาร รายงานวิจัย และข่าวพบว่า เด็กและเยาวชนไทยยังคงได้รับการถูกระงับด้วยความรู้แรงทั้งการทำร้ายร่างกายและจิตใจ และยังมีจำนวนเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสอยู่อีกเป็นจำนวนมากในรูปแบบต่างๆ เช่น เด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน ทอดทิ้ง เด็กชนกลุ่มน้อย เด็กติดยา เด็กตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศ เด็กยากจน เด็กพิการ เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงาน เด็กที่มีผลกระทบจากโรคเอดส์ เด็กอยู่ในสถานพินิจ เด็กอยู่ในธุรกิจทางเพศ เป็นต้น ซึ่งจะพบว่าสภาพการณ์ดังกล่าวเป็นสภาพการณ์ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ในปัจจุบันเน้นให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยให้ความสำคัญเพิ่มเติมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่มีปัญหาไม่มากนัก เช่น เด็กที่ไม่เคยได้รับการศึกษา เด็กออกกลางคัน เด็กที่จบ ม.3 แล้วแต่ยังไม่ได้เรียนต่อ เป็นต้น ให้ได้รับการศึกษาต่อตามศักยภาพ

ปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ปัญหาของกลุ่มที่เป็นเด็กเร่ร่อนและเด็กยากจนมากเป็นพิเศษในปัจจุบัน พบว่า มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ เป็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ การแก้ไขปัญหากลุ่มเป้าหมายดังกล่าวของต่างประเทศทั่วโลกได้เสนอรูปแบบการแก้ปัญหาใน 3 แนวทาง คือ 1) การให้การศึกษา 2) การให้ทำงาน 3) การให้ความช่วยเหลือบนท้องถนน ในประเทศไทยได้ดำเนินการแก้ไขปัญหามาโดยศึกษาสาเหตุของการเกิดปัญหาใน 4 สาเหตุหลัก (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ, 2561) คือ

1. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ของครอบครัวที่มีปัญหาความยากจน ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายไม่ได้รับสวัสดิการตามที่ต้องการอย่างเพียงพอ จึงต้องออกมาแสวงหาสิ่งที่ตนต้องการด้วยตนเอง

2. ปัจจัยด้านครอบครัว ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้างของพ่อแม่ การใช้ความรุนแรง การทะเลาะวิวาท ทำให้กลุ่มเป้าหมายขาดความอบอุ่น จึงต้องออกมาจากการดูแลของครอบครัว

3. ปัจจัยจากตัวเด็กเอง ซึ่งเกิดจากความอยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการหาประสบการณ์แปลกๆ ใหม่ๆ ชอบฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ รวมทั้งต้องการมีกลุ่มมีพวกพ้อง

4. ปัจจัยจากโรงเรียน เป็นปัญหาที่เกิดจากโรงเรียนเป็นตัวผลักดันให้ออกมา เช่น การถูกลงโทษโดยไม่มีเหตุผล ถูกทำให้อับอายในโรงเรียน การถูกประณาม จึงต้องออกมาอยู่ร่วมกันตามสถานที่ต่างๆ

สอดคล้องกับ ทองพูล บัวศรี และแววรุ่ง สุบงกฏ (2553) ที่กล่าวถึงปัญหาเด็กเร่ร่อน ดังนี้

1. ปัญหาจากตัวเด็กเอง เด็กบางคนเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นกำลังอยากรู้อยากเห็นและอยากลอง ต้องการความเป็นอิสระ ต้องการหาประสบการณ์แปลกๆ ใหม่ๆ ชอบฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ รวมทั้งต้องการมีกลุ่มมีพวกพ้อง เป็นวิธีที่ทำให้เด็กได้ตอบสนองความต้องการหลายประการ เช่น ความรู้สึกอบอุ่นใจ การได้รับการยกย่อง ความรู้สึกว่ามีผู้เข้าใจตน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับตน จึงเป็นผลให้เด็กเลือกใช้ชีวิตอยู่นอกบ้านกับเพื่อนมากกว่าอยู่กับพ่อแม่ และรู้สึกว่าถูกบังคับให้ทำสิ่งต่างๆ ตามความต้องการของพ่อแม่ ประกอบกับการที่สิ่งแวดล้อมภายนอกเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้เด็กเข้าสู่อบายมุข เช่น การเล่นเกม

2. ปัญหาจากครอบครัว ครอบครัวไม่พร้อมและเกิดความรุนแรงในครอบครัว ได้แก่

- ครอบครัวแตกแยกเพราะความยากจน พ่อแม่ไปทำงาน ทิ้งเด็กไว้กับญาติ บางครอบครัวพ่อแม่ไม่เคยส่งค่าเลี้ยงดูกลับไปเลย ต้องอยู่ในสภาพอดตัดทั้งในเรื่องอาหารการกิน เงินไม่มีเลี้ยงดูลูกหลาย และส่งผลกระทบต่อเด็กที่อยู่ในบ้าน

- ครอบครัวไม่พร้อมที่จะมีลูก เมื่อมีลูกแล้วนำไปฝากคนอื่นเลี้ยงหรือบางคนทิ้งไปเลย เช่น ลูกของโสเภณีหรือหมอนวดที่ถูกทิ้งไว้กับญาติหรือผู้รับจ้างเลี้ยง

- ครอบครัวหย่าร้าง ในครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือบางครอบครัวมีพ่อหรือแม่ที่มีครอบครัวใหม่ เมื่อเด็กไปอยู่ด้วย เด็กกลายเป็นส่วนเกินของครอบครัวใหม่ หรือบางครอบครัวพ่อแม่ยอมทำงาน เจ็บป่วยเรื้อรัง บางครอบครัวพ่อแม่อาละวาด ทุรร้าย ทำร้ายเมียดกับลูก จนเด็กทนอยู่ไม่ได้

- ครอบครัวฐานะปานกลาง พ่อแม่ต่างมุ่งมั่นทำงานมากเกินไปจนไม่มีเวลาให้ลูก หรือบางครอบครัวเข้มงวดกับลูกมากเกินไป ทำให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย ไม่มีความสุข ติดเพื่อน พังยาเสพติด ประชดชีวิต

- เด็กบางคนเป็นภาระของครอบครัว ครอบครัวพยายามไล่ให้ออกจากบ้าน หรือเด็กที่ถูกบังคับหรือสนับสนุนให้ออกมาเลี้ยงชีพด้วยตนเองเพื่อไม่ให้เป็นภาระของครอบครัว

- ครอบครัวซึ่งเป็นครอบครัวที่เร่ร่อนอยู่แล้ว เมื่อลูกออกมาก็ใช้แรงงานของลูกให้ขายของ ขอดทาน

3. ปัญหาจากโรงเรียน โดยเด็กกล่าวว่าบางครั้งถูกลงโทษโดยไม่มีเหตุผล ถูกทำให้อับอายที่โรงเรียน ถูกประณามว่าเป็นเด็กไม่ดี เป็นคนเลว ทำให้เด็กต้องการเป็นคนเลวไปจริงๆ ไม่สมควรที่จะเรียนหนังสือหรืออยู่บ้านอีกต่อไป

ทั้งนี้ในปีพ.ศ. 2560 สำนักงานกศน. ดำเนินการจัดกิจกรรมจำนวน 14 จังหวัด ใน 17 อำเภอ จำนวน 887 คน มีครูผู้สอนจำนวน 43 คน ในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นต้น แต่ผลจากการศึกษาข้อมูลการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่ ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น การจัดการศึกษาจะมุ่งเน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลัก โดยกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ไม่สนใจเรียน ขาดแรงจูงใจในการเรียนการสอน และสิ่งที่ครูผู้สอนให้เรียนรู้เป็นเรื่องไกลตัว โดยเฉพาะเนื้อหาการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และไม่ใช่ว่าสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ กระบวนการที่ครูผู้สอนจะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทำได้ยาก การชักจูงให้เข้าร่วมกิจกรรมต้องใช้เวลานานกว่าจะยอมรับและเห็นความสำคัญในการเข้าเรียนหรือร่วมกิจกรรมกับกศน. สำหรับตัวครูผู้สอนส่วนใหญ่ขาดขวัญกำลังใจ ไม่มีแรงจูงใจในการทำงาน เนื่องจากสถานภาพความมั่นคงในตำแหน่งครูผู้สอนเด็กเร่ร่อนเป็นเพียงสัญญาจ้างเหมาบริการ ไม่มีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงเป็นผลให้มีการเปลี่ยนครูบ่อยๆ ตลอดจน ปัญหาด้านการสนับสนุนปัจจัยในการทำงาน ทั้ง

งบประมาณ การสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำงาน และแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจนจากหน่วยงานต้นสังกัด ทำให้งานในพื้นที่ไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้

สรุปปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบันมีทั้งปัญหาด้านเศรษฐกิจที่ไม่เพียงพอ ครอบครัวแตกแยก ตัวเด็กใช้ชีวิตในแบบไม่เหมาะสม การไม่เข้ากับการเรียนในระบบโรงเรียน และพบปัญหาด้านการเรียนการสอนเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสคือ เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ไม่สนใจเรียน ขาดแรงจูงใจในการเรียนการสอน มองว่าเนื้อหการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและไม่ใช่ว่าสิ่งที่ต้องการ ส่วนปัญหาของผู้สอนคือ การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทำได้ยาก การชักจูงให้เข้าร่วมกิจกรรมต้องใช้เวลามากกว่าจะยอมรับและเห็นความสำคัญในการเข้าเรียนหรือร่วมกิจกรรม ขาดขวัญกำลังใจ ไม่มีแรงจูงใจในการทำงาน ไม่มีการสนับสนุนปัจจัยในการทำงาน จากปัญหาดังกล่าวทำให้การทำงานกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสโดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

บทสรุป

สภาพการณ์ปัจจุบันและปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในประเทศไทยยังคงมีลักษณะไม่แตกต่างจากเดิมมากนัก ทั้งนี้ สภาพการณ์ปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสยังคงมีลักษณะของการทำงานที่ผู้สอนจัดตามสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียนรายบุคคล แต่ยังคงมีความขัดข้องในการจัดการเรียนการสอนทั้งเกิดจากตัวเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ตัวผู้สอน หรือแม้กระทั่งบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ยังคงมีความพยายามในการที่จะให้การศึกษาทุกรูปแบบตามความสามารถ ศักยภาพ และบริบทของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสต่อไป

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายสภาพการณ์ปัจจุบันของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในสังคมไทย
2. จงยกตัวอย่างปัญหาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

รายการอ้างอิง

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน (2561). สถิติข้อมูลและสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน ประจำปี 2560. กรุงเทพฯ : กรมกิจการเด็กและเยาวชน.
- จิตติมา กุลประเสริฐรัตน์. (2561, มิถุนายน 25). เด็กด้อยโอกาสในสังคมไทย. ไทยโพสต์.
- ทองพูล บัวศรี และแววรุ่ง สุนงกภู. (2553). ข้อเสนอนโยบายในการพัฒนาเด็กเร่ร่อนของครูข้างถนน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- บุญเรือง ไตรเรืองวรวัฒน์. (2561, มกราคม 12). เผยสถิติเด็กด้อยโอกาสพุ่งทะลุกว่า 5 ล้าน. เดลินิวส์.
- ยูนิเซฟ (2560). การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีใน 14 จังหวัดของประเทศไทย พ.ศ. 2558 - 2559. กรุงเทพฯ : ยูนิเซฟ.
- ยูนิเซฟ (2560). การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในชุมชนของกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ : ยูนิเซฟ.
- วัลลภ ตั้งคณานุกรักษ์. (2561, มกราคม 12). เด็กติดยาพุ่งสามแสนคน. คมชัดลึก.
- ศูนย์การศึกษา นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ. (2561). แนวทางการจัดการศึกษา นอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาส. กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไท.

- สุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์ . (2561, สิงหาคม 30). **พม.เผยสถิติเด็กไทย ถูกล่อลวงละเมิดทางเพศกว่า 400 คนต่อปี**. ช่อง 7.
- สหการณ์ เพ็ชรนรินทร์. (2561, กันยายน 22). **เปิดสถิติเด็กต้องคดี 63% ครอบครัวแยกทาง ผู้ถูกคุมขังหวนทำผิดซ้ำสูงขึ้น**. แนวหน้า.
- สมพงษ์ จิตระดับ . (2562 มกราคม, 10). **นักวิชาการเผย เด็กไทยเผชิญ 4 สถานการณ์เสี่ยง ‘อ้วน-ไอคิวต่ำ-ความรุนแรง-คิดติดกรอบ’**. มติชน.
- อภิรดี กันเดซ. (2562). **เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง นวัตกรรมการจัดการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.

บทที่ 4

การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

บทนำ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสต้องมีความละเอียดอ่อน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยมีวิถีชีวิตที่ซับซ้อน มีความเปราะบาง เนื่องจากมีครอบครัวที่ไม่อบอุ่น ขาดการดูแลเอาใจใส่และขาดความรัก รวมทั้งขาดโอกาสในปัจจัยที่เกื้อหนุนในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะขาดโอกาสทางการศึกษาที่สามารถช่วยเติมเต็มให้ผู้ด้อยโอกาสใช้ชีวิตในสังคมเฉกเช่นคนทั่วไป ส่งผลต่อสภาพจิตใจและกระทบต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้น การจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงควรมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ตัวอย่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

อาชัญญา รัตนอุบล (2541) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสไว้ดังนี้ มวลประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนาเด็กด้อยโอกาสในสังคมไทย ให้มีศักยภาพในทุกด้าน โดยเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ นับตั้งแต่การวางแผนการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง และสามารถแก้ปัญหาตามที่ตนประสบอยู่ในสังคมแห่งการอยู่รอดในปัจจุบัน

ทั้งนี้ ยังไม่มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส จึงขอให้ความหมายดังนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้รับบริการตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยมุ่งเน้นที่ศักยภาพของตัวเด็กและเยาวชนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจเป็นสำคัญ ทั้งนี้ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น โดยบูรณาการระหว่างความรู้สายสามัญ เช่น การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น เป็นต้น กับความรู้ที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม เช่น ทักษะอาชีพ การดูแลสุขภาพตนเอง การดำรงชีวิตในสังคม การสร้างวินัยในตนเอง จริยธรรมในชีวิตประจำวัน เป็นต้น รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา เป็นต้น

การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้/การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส มุ่งเน้นให้กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้เพื่อให้มีทักษะการดำรงชีวิต นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยใช้กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเครื่องมือสำคัญ (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมายพิเศษ, 2561) ดังนี้

1. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ปัญหาพื้นฐานของผู้ด้อยโอกาสที่เผชิญอยู่ในสังคม ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และมีความเสี่ยงต่อการถูกล่อลวง กระทำผิดกฎหมาย ยาเสพติด ฯลฯ รวมทั้งมีความเปราะบางอ่อนไหวทางด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม การแก้ไขปัญหาในระยะแรก จึงควรจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับผู้ด้อยโอกาส ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 ทักษะความจำเป็นพื้นฐานเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความสามารถของบุคคลในการจัดการกับตนเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีความปลอดภัยเหมาะสมกับสภาพของแต่ละบุคคลโดยบูรณาการองค์ความรู้กับกิจกรรมในชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทักษะชีวิตที่จำเป็นในรูปแบบที่หลากหลาย โดยยึดทักษะชีวิต 9 ด้านเป็นหลัก ดังนี้

1) ทักษะการคิดวิเคราะห์ มีความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้และเรื่องราวสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นระบบ สามารถระบุปัญหา จำแนก แจกแจง สร้างข้อสรุป ตั้งสมมติฐาน และการสรุปอ้างอิง เช่น ถ้าบุคคลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองที่เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสุขภาพ หรือความปลอดภัยในชีวิต โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้อง เหมาะสม ย่อมส่งผลต่อการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

2) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการคิดที่จะเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาโดยการคิดสร้างสรรค์ เพื่อค้นหาทางเลือกต่างๆ รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือก สามารถมีความคิดริเริ่ม คิดคล่องแคล่ว คิดอย่างยืดหยุ่น และคิดอย่างละเอียดลออและสามารถนำประสบการณ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

3) ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง รู้ข้อดีข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการ สามารถจัดการความรู้สึกภายในตนเอง การประเมินตนเองได้ตรงตามความเป็นจริง รู้ความสามารถและคุณค่าของตนเอง และสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เรารู้ตัวเอง เวลาเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ต่างๆ และทักษะนี้ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะอื่นๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ การตัดสินใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

4) ทักษะการรับรู้และเห็นใจผู้อื่น เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สนิท เข้าใจและตระหนักรู้ในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น รับรู้ คาดคะเน และตอบสนองความต้องการของผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่น การให้โอกาสผู้อื่น ซึ่งจะช่วยให้สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากเรา เกิดการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่า หรือได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเชื้อเอชไอวี กิจกรรมที่เหมาะสม ได้แก่ กิจกรรมจิตอาสาเล็กๆ น้อยๆ ที่สามารถปฏิบัติได้

5) ทักษะการเห็นคุณค่าและความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นความสามารถในการรับรู้คุณค่าของตนเอง เปิดใจยอมรับความจริง เชื่อมั่นในความสามารถหรือศักยภาพของตนเอง และการแสดงพฤติกรรมต่างๆ อย่างเหมาะสม

6) ทักษะการให้ความช่วยเหลือและรับผิดชอบต่อสังคม เป็นความสามารถในการปฏิบัติตามระเบียบของสังคม ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ปฏิบัติตนตามหน้าที่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และรักษาทรัพยากรหรือสาธารณสุขสมบัติของส่วนรวม

7) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร เป็นความสามารถโน้มน้าวและจูงใจผู้อื่น การสื่อความหมาย การสร้างความร่วมมือกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม และการปรับตัวตามสถานการณ์ต่างๆ

8) ทักษะการตัดสินใจและแก้ปัญหา เป็นความสามารถรับรู้และเข้าใจปัญหา การตัดสินใจและแก้ไข ปัญหาอย่างเป็นระบบตามขั้นตอน สามารถสรุปผลและประเมินผลทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ และความสามารถในการแก้ไขปัญหายั่งยืนและมีสติ

9) ทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด เป็นความสามารถในการควบคุมอารมณ์และจัดการ กับอารมณ์ของตนเองในเหตุการณ์เฉพาะหน้า สามารถผ่อนคลายความเครียด สามารถสร้างแนวคิดหรือ กิจกรรมใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

1.2 เนื้อหาสำคัญในการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต จากทักษะชีวิตที่จำเป็นดังกล่าวข้างต้น มีสาระหลักของทักษะชีวิตที่ครูผู้สอนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม ป้องกัน และแก้ไขพฤติกรรมผู้ด้อยโอกาส โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของ กลุ่มเป้าหมาย 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสุขภาพอนามัย มีจุดมุ่งหมายที่ส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในการดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกาย และจิตใจ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม รู้วิธีป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ และสามารถ แก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่โรคร้ายไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รู้วิธีป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น และสามารถ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยอันตรายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม รู้วิธีใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันและแก้ไขสภาพแวดล้อมเป็นพิษได้อย่าง ถูกต้องเหมาะสม

4) ด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้อง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในสังคมไทย รู้วิธีป้องกันตนเอง ครอบครัวยุวมชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข สามารถปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

1.3 การวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

วัตถุประสงค์ เพื่อวัดและประเมินผลพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้ง ประมวลผลผลข้อมูลที่ได้รับ นำไปปรับปรุงแก้ไขและวางแผนการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไป

แนวทางการวัดและประเมินผล การวัดและประเมินผลต้องอยู่ในขอบข่ายของวัตถุประสงค์การจัดการ เรียนรู้ที่กำหนดไว้ และต้องวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยมีวิธีการที่หลากหลาย ดังนี้

1) การสังเกต ครูผู้สอนต้องพิจารณาจากพฤติกรรมเป็นรายบุคคล โดยเริ่มสังเกตตั้งแต่แรกพบ กลุ่มเป้าหมาย การเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การแต่งกาย การรักษาความสะอาดของร่างกาย พฤติกรรมในการเข้าสู่สังคม ฯลฯ เพื่อทราบพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการ โดยอาจใช้แบบประเมินผลทักษะการจัด กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

2) การใช้แบบสอบถามประกอบการจัดกิจกรรม โดยการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง ครูนำแบบสอบถามมา ใช้ในการประเมินผล สำหรับกรณีกิจกรรมที่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ครูต้องช่วยอธิบายให้กลุ่มเป้าหมาย เข้าใจก่อนเลือกตอบ หรือการใช้ภาพถ่าย/วิดีโอการร่วมกิจกรรมประกอบการดำเนินการตามความเหมาะสม

3) การจัดบันทึกผลการเรียนรู้ ครูต้องให้ความสำคัญการจัดบันทึกข้อมูลการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งก่อน ระหว่างทำ และหลังการทำกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลรวบรวมเข้าแฟ้มรายบุคคล

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ

การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้ในด้านทักษะการประกอบอาชีพตามความถนัดและความสนใจ ตามแนวทาง “พาคิด พาทำ” โดยใช้งบประมาณกลุ่มพัฒนาอาชีพเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้สามารถพัฒนาเนื้อหาสาระ (หลักสูตร) ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

ทั้งนี้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส มีรูปแบบในการดำเนินงานตามลำดับ สามารถดำเนินการ (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ, 2561) ดังนี้

1. การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อค้นหาให้ได้กลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสอย่างแท้จริง โดยการสร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการช่วยเหลือแนะนำในเบื้องต้น พร้อมทั้งการศึกษาข้อมูลบุคคล สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และการสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองและอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างปกติสุข

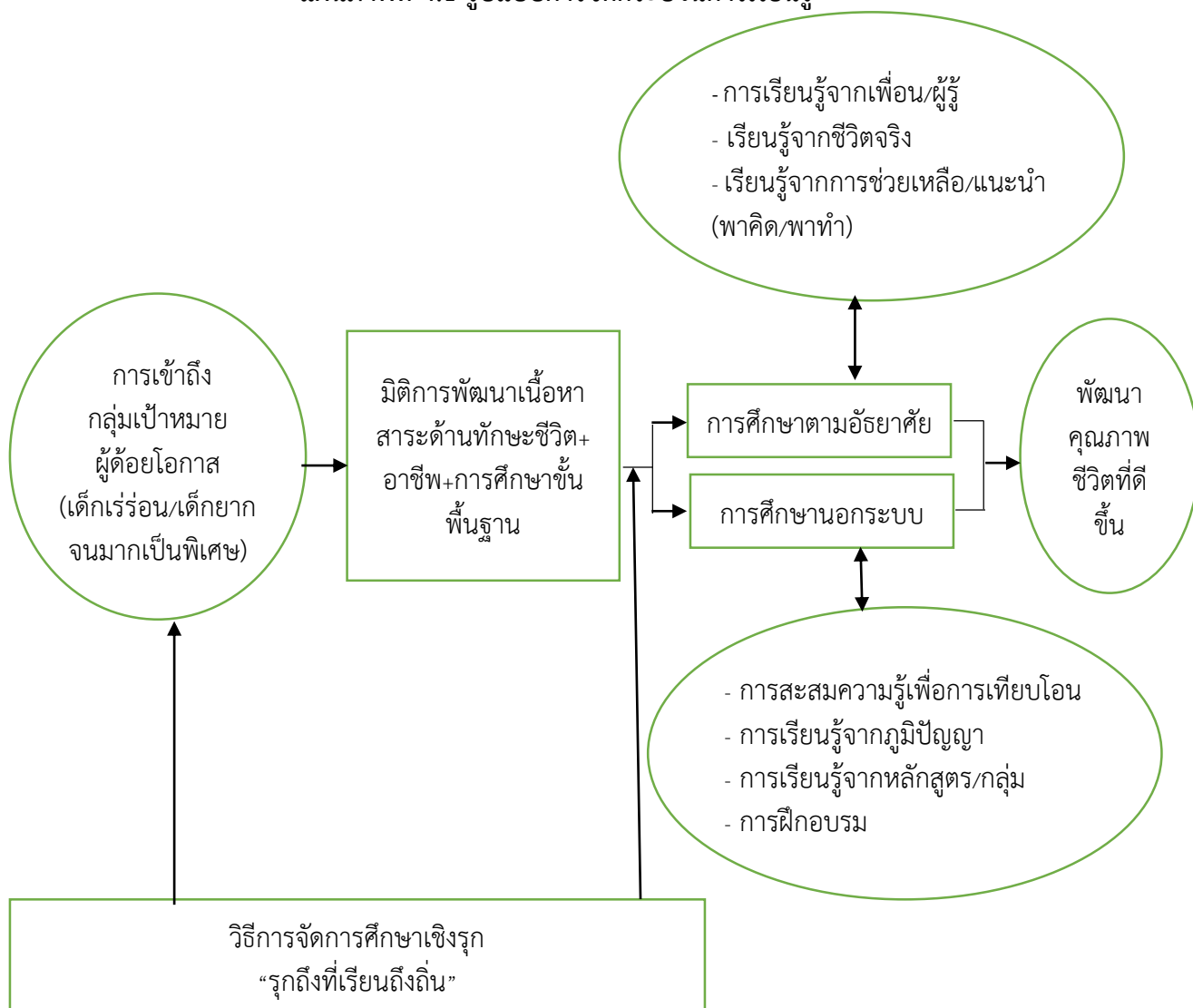
2. การพัฒนากลุ่มเป้าหมาย จะมีเนื้อหาสาระมี 3 ด้าน คือ ด้านทักษะชีวิต ด้านอาชีพ และด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยให้น้ำหนักในด้านการพัฒนาทักษะชีวิต และเสริมสร้างความรู้ทักษะในด้านอาชีพ เพื่อเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง มีรายได้ เพื่อการยังชีพและการดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เดือดร้อน เมื่อกลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาไปในระดับที่มีความรู้และประสบการณ์ ทั้งในด้านการพัฒนาทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และอื่นๆ แล้ว ความรู้ต่างๆ เหล่านั้น สามารถนำไปเทียบโอนให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้ากลุ่มเป้าหมายมีความต้องการหรือได้รับการกระตุ้นจากครูจนเห็นความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลังจากนั้นครูอาจจัดหรืออำนวยความสะดวกให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

3. รูปแบบการจัดการศึกษาที่จัดให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาในเนื้อหาสาระทั้ง 3 ด้าน จะสามารถดำเนินการได้ใน 2 รูปแบบ คือ ทั้งในการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยวิธีการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายจะใช้การจัดการศึกษาเชิงรุก “รุกถึงที่เรียนถึงถิ่น” ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการศึกษาในระบบห้องเรียนที่ผู้เรียนเดินทางมาเรียน ณ สถานศึกษา โดยครูผู้สอนเดินทางออกไปพบกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนในพื้นที่ที่เขาอยู่ โดยอาจพบปะเป็นรายบุคคล หรือกลุ่มเล็กๆ เป็นการอำนวยความสะดวก สร้างความสัมพันธ์ และแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม

4. เป้าหมายสุดท้ายของรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ จะเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความรู้พื้นฐานในการดำเนินชีวิต มีอาชีพ มีรายได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุขเป็นหลัก โดยไม่มุ่งเน้นการเรียนต่อเนื่องในระดับที่สูงขึ้นไป แต่หากกลุ่มเป้าหมายผู้ใดมีความสามารถและแรงจูงใจที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ก็เป็นผลพลอยได้ของแต่ละบุคคล

สรุปได้ตั้งแผนภาพรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ, 2561) ดังนี้

แผนภาพที่ 4.1 รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้



สรุปการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส นอกเหนือจากการจัดการจัดหลักสูตรและกิจกรรมที่สอดคล้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ยังเน้นการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะการรับรู้และเห็นใจผู้อื่น ทักษะการเห็นคุณค่าและความภาคภูมิใจในตนเอง ทักษะการให้ความช่วยเหลือและรับผิดชอบต่อสังคม ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพและการสื่อสาร ทักษะการตัดสินใจและแก้ปัญหา ทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ผ่านเนื้อหาด้านสุขภาพอนามัย ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ ยังเน้นการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบดังกล่าว เพื่อให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสสามารถได้รับการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้สอดคล้องกับสภาพบริบทปัญหาและความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง

ตัวอย่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ประเทศไทยมีหน่วยงานที่ทำงานหรือรับผิดชอบงานด้านการพัฒนาและปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในหลายภาคส่วน ทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยมีองค์กรเอกชนเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่จะทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และองค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนและเชื่อมต่อกันและกัน ทั้งนี้หน่วยงานเหล่านี้ต่างจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งการช่วยเหลือฟื้นฟู ให้การศึกษาและฝึกอาชีพ ตัวอย่างดังนี้

- มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก

ที่อยู่ : 100/475 ซ.แจ้งวัฒนะ 10 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210 โทรศัพท์ : 02-5741381, 02-5743753, 02-5746162 โทรสาร : 02-9821477

วัตถุประสงค์ : 1. เป็นหน่วยงานที่มีสถานรองรับเด็กด้อยโอกาสทางสังคม 2. เป็นหน่วยงานที่ริเริ่มการทำงานเชิงรุก โดยการนำครูรุกเข้าไปหากกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวิธีการกลไกที่เหมาะสม ที่ช่วยเหลือแก้ไข ฟื้นฟู พัฒนาเด็กและเยาวชน 3. เป็นหน่วยงานที่เป็นแหล่งการเรียนรู้และการศึกษาอย่างต่อเนื่อง 4. เป็นหน่วยงานริเริ่มการทำงานอาสาสมัคร จากประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ในหลากหลายรูปแบบ 5. เป็นหน่วยงานที่มีการทำงานเชื่อมโยงกับองค์กรพัฒนาเอกชน และภาครัฐ โดยการทำงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

- มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล

ที่อยู่ : 100/11 เคหะคลองเตย 4 ถนนดำรงสิทธิ์พัฒนา คลองเตย กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-6715313 โทรสาร : 02-6717028

วัตถุประสงค์ : ช่วยเหลือเด็กและชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ร่วมมือร่วมใจกับชาวบ้านในการทำสิ่งที่เรียบง่ายและเป็นไปได้

- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.)

ที่อยู่ : 143/109-111 ตรอก/ซอยวัดสุวรรณคีรี ถนนบรมราชชนนี แขวง/ตำบลอรุณอมรินทร์ เขต/อำเภอบางกอกน้อย กรุงเทพฯ 10700 โทรศัพท์ : 02-4336292 02-8846603 02-4355281 โทรสาร : 02-4355281

วัตถุประสงค์ : 1. เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการรอบด้านตามวัย ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม 2. ศึกษาและเผยแพร่ปัญหาและผลกระทบที่มีต่อเด็กด้านต่างๆ ให้สังคมรับทราบอยู่เสมอ 3. ริเริ่มพัฒนาและสนับสนุนกิจกรรม เพื่อพัฒนาเด็กแก่ชุมชน กลุ่มบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4. เน้นแนวทางให้พึ่งตนเอง และให้การช่วยเหลือเด็กทำได้กว้างขวางมากขึ้น 5. รณรงค์ให้ผู้ใหญ่ทุกคนช่วยกันสร้างชีวิตเยาว์วัยที่ผาสุกแก่เด็ก เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาในระยะยาว

- มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก

ที่อยู่ : 979 ซอย จรัญสนิทวงศ์ 12 แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ : 02-4121196 02-4120739 02-8641421 โทรสาร : 02-4129833

วัตถุประสงค์ : 1. สนับสนุนส่งเสริมสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ 2. ให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กผู้ถูกละเมิดสิทธิตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ 3. ศึกษาและเสนอแนวทางในการปกป้องและคุ้มครองสิทธิเด็กในประเทศไทยให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ 4. ร่วมมือกับหน่วยงานที่ทำงานด้านเด็กและสิทธิมนุษยชนและเอกชนในการปกป้องและคุ้มครองเด็กทุกกรณี

- มูลนิธิเด็ก

ที่อยู่ : 95 / 24 หมู่ 6 ซ.กระทุ่มล้ม 18 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลกระทุ่มล้ม อำเภอสามพราน นครปฐม 73220 โทรศัพท์ : 02-8141481-7 โทรสาร : 02-8140369

วัตถุประสงค์ : 1. ช่วยเหลือเด็กด้านปัจจัยพื้นฐาน การดำเนินชีวิตและสวัสดิการต่างๆ ให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมทางร่างกาย สติปัญญา และจิตใจ 2. ค้นหาทางเลือกทางการศึกษาที่เหมาะสม ให้เด็กใช้สิทธิ เสรีภาพในการรับฟังความคิดเห็น 3. ค้นหาทางศิลปะ ดนตรี นิทานที่ส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ให้เด็กในสังคม 4. ช่วยเหลือเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน เช่น ถูกทารุณ ทอดทิ้ง ใช้แรงงานที่ผิดกฎหมาย และเป็นโสเภณีเด็กให้มีโอกาสดีสำหรับชีวิตในอนาคต 5. ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวให้เป็นรากฐานที่ดีแก่ชีวิตเด็ก 6. กระตุ้นเตือนสาธารณชนให้ตระหนักในเรื่องการพิทักษ์สิทธิของเด็กและปัญหาเด็กไทย

- สหทัยมูลนิธิ

ที่อยู่ : 850/33 ซอยปรีดีพนมยงค์ 36 ถนนสุขุมวิท 71 แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-3818834-6 โทรสาร : 02-3818837

วัตถุประสงค์ : พัฒนาสังคมในทุกด้าน การฟื้นฟูและเสริมกำลังครอบครัวให้มั่นคงเพื่อสามารถทำหน้าที่ต่อบุตรหลานได้ตามปกติ

- มูลนิธิเด็กโสสะแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ที่อยู่ : 18 หมู่ 3 ซอยบุญศิริ ถนนสุขุมวิท สมุทรปราการ 10270 โทรศัพท์ : 02-3801177 โทรสาร : 02-7555576

วัตถุประสงค์ : ช่วยเหลือเด็กที่ขาดพ่อแม่และญาติมิตรหรือเด็กที่ครอบครัวดั้งเดิมไม่สามารถเลี้ยงดูได้

- มูลนิธิดวงประทีป

ที่อยู่ : 34 ลีोक 6 ถนนอาจณรงค์ คลองเตย กทม.10110 โทรศัพท์ : 02-6714045-8 โทรสาร : 02-2495254

วัตถุประสงค์ : 1. ผลักดันให้เด็กและผู้ยากไร้ได้รับสิทธิและโอกาสเท่าเทียมกับคนในสังคมทั่วไป 2. สร้างแบบอย่างงานพัฒนาเด็กและผู้ยากไร้ 3. ฟื้นฟูและพัฒนาเด็ก-เยาวชนที่ยากไร้และมีปัญหา 4. ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งและปลอดภัย 5. ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเสพติด ในชุมชน

- มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ที่อยู่ : 100/771-775 ชุมชนคลองเตย ลีอก 6 ถนนอาจณรงค์ เขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-2490953-4 โทรสาร : 02-2492956

วัตถุประสงค์ : มุ่งสู่การเป็นผู้นำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กอ่อนในชุมชนแออัด โดยการสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วม ของครอบครัว ชุมชน และสังคม

- มูลนิธิศึกษาเอเชีย

ที่อยู่ : 100/14-20 เคหะคลองเตย4 ถนนอาจณรงค์ แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-2497567-8 โทรสาร : 02-2490055

วัตถุประสงค์ : เพื่อช่วยเหลือคนยากจนและด้อยโอกาส โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชน ให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

- มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ

ที่อยู่ : 546 ซอยลาดพร้าว 47 ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ 10310
โทรศัพท์ : 02-5392916 02-5399958 โทรสาร : 02-5399706

วัตถุประสงค์ : เป็นองค์กรที่มีความเชี่ยวชาญ เป็นผู้นำในการสร้างเสริมพลังครอบครัว และชุมชน เพื่อการฟื้นฟูพัฒนาเด็กพิการ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีสิทธิเท่าเทียมกัน

- มูลนิธิวอลดอร์ฟ ปัญญาไทย

ที่อยู่ : 199 ซอยพรพระร่วงประสิทธิ์ ถ.สุขาภิบาล 5 ซอย 32 (แยก10) แขวงออเงิน เขตสายไหม กทม. 10220 โทรศัพท์ : 02-7920670 โทรสาร : 02-7920672

วัตถุประสงค์ : สร้างสมดุลแห่งกาย ใจ ปัญญา มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ผู้สร้างสรรค์

- สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

ที่อยู่ : เลขที่ 6 สุขุมวิท ซอย 12 แขวงคลองเตย เขตคลองเตย กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-2294611-28 โทรสาร : 02-2294632

วัตถุประสงค์ : 1. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและยกระดับการดำรงชีพของประชาชนในชุมชนต่างๆ ให้ดีขึ้น 2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ เกิดความคิดริเริ่มที่จะเข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง 3. เพื่อเสริมงานในด้านการพัฒนาแก่ชุมชนต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการยกระดับฐานะการครองชีพ การสาธารณสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมด้านการใช้และการอนุรักษ์พลังงานของประชาชนในชุมชนต่างๆ ให้ดีขึ้น 4. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติในด้านประชากรศึกษา การวางแผนครอบครัว และการพัฒนาชุมชนกับประเทศต่างๆ 5. เพื่อจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กหรือสถานสงเคราะห์เด็ก 6. เพื่อจัดให้ได้มาในการถือกรรมสิทธิ์และจำหน่ายจ่ายโอน ซึ่งอสังหาริมทรัพย์เพื่อการพัฒนาในเขตชนบทและเขตเมือง 7. เพื่อการจัดทำนิติกรรมใดๆ อันรวมถึงการค้ำประกัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานของทางราชการ หรือกิจการในเครือสมาคมฯ หรือหน่วยงานอื่น เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อทางด้านพัฒนาชุมชน การสร้างงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท 8. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการและผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น

- มูลนิธิหนังสือเพื่อเด็ก

ที่อยู่ : 73 ถนนพุทธมณฑลสาย 1 แขวงบางด้วน เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160 โทรศัพท์ : 02-8050202 โทรสาร : 02-8051308

วัตถุประสงค์ : 1. กระตุ้นและรณรงค์ให้เด็กและเยาวชนรักการอ่าน โดยการนำหนังสือสู่เด็ก นำเด็กสู่หนังสือ 2. รณรงค์ให้สังคมโดยรวม โดยเฉพาะพ่อแม่และครูตระหนักถึงความสำคัญของการอ่าน และการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรักการอ่าน 3. ให้ความรู้แก่ พ่อ แม่ผู้ปกครองครูบรรณารักษ์ ตลอดจนครูที่เกี่ยวข้อง ถึงเทคนิควิธีการในการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรักการอ่าน เพื่อสร้างคุณภาพเยาวชนไทยในอนาคต 4. ส่งเสริมให้มีการผลิตหนังสือเด็กและเยาวชนที่มีคุณภาพ ด้วยการพัฒนานักเขียน นักแปล และนักวาดภาพประกอบของไทย สนับสนุนการก่อตั้งห้องสมุดเด็กและกิจกรรมในห้องสมุด

- มูลนิธิบ้านชนะใจ

ที่อยู่ : 103 หมู่ที่ 2 ตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 โทรศัพท์ : 034-342589 โทรสาร : 034-342588

วัตถุประสงค์ : 1. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนและพิทักษ์เด็ก บนหลักการปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ 2. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้เด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาด เห็นคุณค่าและศักยภาพของตนเอง

3. เพื่อการศึกษา แสวงหา พัฒนารูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการแก้ไข ฟื้นฟู เยียวยาเด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาด ให้สามารถคืนกลับสู่สังคมอย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะพลังหนึ่งของสังคม 4. เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาดให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างราบรื่น โดยการสนับสนุนจากครอบครัวและสังคม 5. เพื่อร่วมมือและสนับสนุนการทำงานกับองค์กรอื่นๆ ในการเปิดพื้นที่ในสังคมให้กับเด็กและเยาวชนที่ก้าวพลาด 6. เพื่อดำเนินการหรือร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ 7. ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ประการใด

- องค์กร เพื่อน เพื่อน ประเทศไทย (Friend International)

ที่อยู่ : 448 ซอยแสนสบาย สุขุมวิท 38 แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110 โทรศัพท์ : 02-3914781

วัตถุประสงค์ : ร่วมปกป้องคุ้มครองเด็ก และสร้างอนาคตของพวกเขาด้วยการศึกษา และการพัฒนาทักษะอาชีพ

- มูลนิธิบ้านนกขมิ้น

ที่อยู่ : 89 ซอยเสรีไทย17 ถนนเสรีไทย แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร 10240 โทรศัพท์ : 02-3756497 โทรสาร : 02-3752455

วัตถุประสงค์ : เป็นองค์กรเอกชนที่ให้การอุปการะช่วยเหลือเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กด้อยโอกาส คนชราและบำบัดผู้ติดยาเสพติด ด้วยการพัฒนา เปลี่ยนแปลง เสริมสร้างความแข็งแกร่งด้านจิตใจ เพื่อเตรียมพร้อม เผชิญโลกกว้างในวันข้างหน้า ด้วยการดูแลเด็กๆ ในระบบครอบครัว

- มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมสุขภาพชีวิตแรงงาน (โครงการการศึกษาเด็กในชุมชนเปราะบาง)

ที่อยู่ : 85/2 หมู่ 9 ซอยเปรมฤทัย1 ต.สำโรง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130 โทรศัพท์ : 083-2331536 หรือ 02-7583182

วัตถุประสงค์ : 1. เพื่อให้การสงเคราะห์และพัฒนา ด้านอารมณ์ จิตใจ เด็กที่หนีออกจากบ้านอยู่ตามลำพัง (เร่ร่อน) 2. ช่วยเหลือเด็กในสภาวะยากลำบาก 3. ให้การคุ้มครองสิทธิเด็กเร่ร่อน เช่น ถูกล่วงละเมิด ถูกทำร้าย 4. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีเครือข่ายเด็กเร่ร่อน

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน

ที่อยู่ : 618/1 ถนนนิคมมักกะสัน เขตราชเทวี กรุงเทพฯ 10400 โทรศัพท์ : 02-2555850-7 02-2539116-7 โทรสาร : 02-6516483

วัตถุประสงค์ : 1. พัฒนานโยบายและมาตรการด้านเด็กและเยาวชนในเชิงรุก 2. ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาเสริมสร้างทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตามช่วงวัย 3. พัฒนาและเชื่อมโยงระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ครอบคลุมทั่วประเทศ 4. พัฒนาระบบสวัสดิการเด็กและเยาวชนที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย 5. การบูรณาการภาคีเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาเชิงประเด็น 6. พัฒนาบุคลากร และระบบบริหารองค์กรให้มีสมรรถนะสูง

- มูลนิธิ พล.ต.อ. เกา สารสิน

ที่อยู่ : 5 ถนนดินแดง เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร 10400 โทรศัพท์ : 02-6445302-3 โทรสาร : 02-6445302

วัตถุประสงค์ : 1. เพื่อร่วมกับภาครัฐ เอกชนและองค์กรการกุศลอื่นๆ ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด 2. เพื่อช่วยเหลือเจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการปราบปรามยาเสพติด 3. เพื่อดำเนินกิจกรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติด 4. เพื่อดำเนินการสงเคราะห์เด็กและ

เยาวชนในบ้านตะวันตกใหม่ 5. เพื่อดำเนินการกิจกรรมสาธารณประโยชน์หรือร่วมกับองค์กรการกุศลอื่นเพื่อสาธารณประโยชน์

นอกจากนี้ ยังมีองค์กรพัฒนาของต่างประเทศที่ให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส เช่น องค์กร COMPASIO ดำเนินการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนไทยและกลุ่มแม่และเด็กเร่ร่อนต่างด้าว องค์กร Life Impact International ดำเนินการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนตามชุมชนเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงเด็กที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบเป็นครั้งคราว

หน่วยงานต่างๆ ข้างต้น ล้วนเป็นหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ เพื่อช่วยเหลือ แก้ไข พัฒนาพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านปัจจัยพื้นฐาน การดำเนินชีวิต สวัสดิการ และสิทธิต่างๆ ให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมทางร่างกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคม ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีจนเท่าเทียมกับคนในสังคมทั่วไป นอกจากนี้ ยังส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาเสริมสร้างทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตามช่วงวัย

ตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนสามารถแบ่งหัวข้องานวิจัยที่ได้เป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู การศึกษา พฤติกรรม สื่อ กระบวนการยุติธรรม และด้านการพัฒนา โดยแต่ละหัวข้อจะแบ่งเป็นหัวข้อย่อยจำแนกตามเนื้อหาการวิจัย โดยด้านการศึกษาก็จะประกอบด้วย การเรียนการสอน การอ่าน ปัญหาด้านการศึกษา กิจกรรมทางการศึกษา การเล่นเกม วรรณกรรมเยาวชน กระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง การท่องเที่ยว/การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา คุณธรรมจริยธรรม สำนักความเป็นพลเมือง/จิตอาสา การทำงาน เศรษฐกิจพอเพียง (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2559)

ทั้งนี้ ตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสของสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ย้อนหลัง 10 ปีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังเช่น

กิจจา เวสประชุม (2550) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สำหรับเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปัญหาและความต้องการการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน 2. พัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน ด้วยแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักและแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมกัน 3. ศึกษาผลของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนาไปใช้ 4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปใช้ ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ เยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน จากส่วนกลางและภูมิภาค 11 จังหวัด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปัญหาและความต้องการการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนสิรินธร จำนวน 100 คน ต่อมาทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนสิรินธรจำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ผลจากการวิจัย สรุปได้ว่า 1. ผลการศึกษาข้อมูลปัญหา พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน การควบคุมอารมณ์ อบายมุขและสิ่งเสพติด การดูแลรักษาสุขภาพ การแก้ไขปัญหา ทุกหัวข้ออยู่ในระดับมาก ส่วนความต้องการการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน อยู่ในระดับมาก 2. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มีองค์ประกอบของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล สิ่งแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ 3. ผลการทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีดังนี้ คะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 คะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 คะแนนพฤติกรรมด้านทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลองหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในระดับมาก 4. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้

จักรี อรชุน (2550) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาเปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม 2. ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองซึ่งจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุมซึ่งจัดกิจกรรมแบบปกติ จำนวน 40 คน เครื่องมือวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ และแบบการประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1. กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์มีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2. ผลของความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการพบว่า ความพึงพอใจโดยภาพรวมทั้งด้านผู้สอน สถานที่ อุปกรณ์ ระยะเวลา ลักษณะของกิจกรรม เนื้อหาหลักสูตร อยู่ในระดับมาก

สุรางคนา เตื้อติสอน (2550) ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักวิถีคิดแบบวิภาษวาทเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักวิถีคิดแบบวิภาษวาท เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่เป็นกลุ่มเลือกโดยการเจาะจงจำนวน 68 คน ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ด้วยวิธีการจับคู่เหมือนทำเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 34 คน คือกลุ่มทดลองที่ได้รับการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน ตามหลักวิถีคิดแบบวิภาษวาท ที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น โดยแต่ละกลุ่มจะได้รับการฝึก 8 ครั้ง ครั้งละ 3 ชั่วโมง เป็นการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุมแบบกึ่งทดลอง และมีการทดสอบก่อนและหลัง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งสองกลุ่ม แบ่งเป็น 2 ระยะ โดยใช้การสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ การทดสอบก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการทดสอบทั้ง 2 ระยะมาวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้วยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนในการทำแบบวัดความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนทำการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า 1. ก่อนการทดลอง ผู้เรียน

กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีคะแนนเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไม่แตกต่างกับผู้เรียนกลุ่มควบคุมที่ใช้แผนการสอนตามปกติ 2. หลังการทดลอง ผู้เรียนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีคะแนนเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้การสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เจนจิรา เพิ่มพูน (2551) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมพึงประสงค์ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล มีจุดประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล 2. เปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนของกลุ่มทดลอง 3. เปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองซึ่งจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน ตามแนวคิดความเป็นผู้นำตนเอง จำนวน 30 คน และกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ จำนวน 30 คน การจัดกิจกรรมมีระยะเวลา 20 วัน วันละ 3 ชั่วโมง รวมเป็น 60 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน แบบวัดความรู้เรื่องความเป็นผู้นำตนเอง แบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง และแบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเอง ผลการวิจัยพบว่า 1. กระบวนการจัดกิจกรรม ได้แก่ การสำรวจค้นหาความต้องการ การออกแบบกิจกรรม การจัดกิจกรรม การประเมินผลการเรียนรู้ 2. หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้เรื่องความเป็นผู้นำตนเองสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนและสูงกว่ากลุ่มควบคุม 3. หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยแบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4. หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยแบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 5. จากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล และแบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเอง พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเองดีขึ้น

นิธิตา วรวิทยาคม (2551) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ 2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของเยาวชน ที่ได้รับกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ 3. เพื่อเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรจำนวน 249 คน โดยทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนหญิงในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ และกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลา 15 ชั่วโมง ผลการวิจัยปรากฏดังนี้ 1. กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มีขั้นตอนที่สังเคราะห์ขึ้นจากแนวความคิดของเปาโล แพร่และกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 6 ขั้นตอน 2. ผลการทดลองใช้กิจกรรมพบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความแตกต่างกันทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการทดลองใช้กิจกรรมพบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บุญญภัค ถายา (2551) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดคิดเป็นที่มีต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและนำเสนอกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดคิดเป็นเพื่อที่มีต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา เปรียบเทียบ ความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มทดลอง และเปรียบเทียบ ความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ ระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นเยาวชนไทยภูเขา ตำบลแม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย จำนวน 34 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบความรู้ แบบวัดเจตคติ แบบวัดพฤติกรรม และแบบวัดคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ 1. รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดคิดเป็นเพื่อที่มีต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนอธิบายปัญหา ขั้นตอนเหตุผลเหตุของปัญหา ขั้นตอนหาวิธีการหรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ขั้นตอนตัดสินใจแก้ไขปัญหา ขั้นตอนปฏิบัติ ขั้นตอนประเมินผล 2. ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่า หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เยาวชนไทยภูเขามีคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการเปรียบเทียบ คะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พิชา คำสนองศรี (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด 2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนระหว่างก่อนและหลังการทดลองของเด็กในชุมชนแออัด 3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ เด็กในชุมชนแออัดที่มีอายุระหว่าง 9-12 ปี จำนวน 30 คน การจัดกิจกรรมดังกล่าวใช้ระยะเวลา 7 วัน รวมทั้งสิ้น 54 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบประเมินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และแบบประเมินผลความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีกระบวนการของกิจกรรมตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์ การสะท้อนและอภิปราย ความคิดรวบยอด การทดลอง/การประยุกต์แนวคิด 2. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนอยู่ในระดับมากที่สุด

กุลชาติ เหล่าอารักษ์พิบูล (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการจัด

กิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล และเปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคคลปัญญาอ่อนระดับพอเรียนได้ ซึ่งเข้ารับการฝึกที่สถาบันราชานุกูล จำนวน 9 คน อายุระหว่าง 10-14 ปี ซึ่งเข้ารับการเตรียมความพร้อมก่อนการทำงานที่สถาบันราชานุกูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบหลังเรียน กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนตามทฤษฎีแอนดราโกจี 5 ขั้นตอน คือ การสร้างบรรยากาศ การส่งเสริมความคิด การส่งเสริมประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริง การประเมินผลโดยพัฒนาบทเรียนในรูปแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เนื้อหากิจกรรมประกอบด้วย คำที่ใช้ในชีวิตประจำวันและสัญลักษณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ 1. ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น 2. ผลการเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งก่อนและหลังการทดลองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

เมธปียา เกิดผล (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. สร้างกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 2. เปรียบเทียบทักษะทางอารมณ์ก่อนและหลังการทดลองของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 3. เปรียบเทียบทักษะทางอารมณ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 4. ศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มทดลองหลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง โดยประชากรในการวิจัยคือ เด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จำนวน 625 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน โดยให้ทำแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์เพื่อแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรม 14 กิจกรรม เป็นระยะเวลา 8 วัน รวมทั้งสิ้น 50 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์ แบบวัดทักษะทางอารมณ์ในด้านทัศนคติ แบบวัดทักษะทางอารมณ์ในด้านพฤติกรรม และแบบวัดความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1. การสร้างกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา มีความสอดคล้อง สามารถตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชน และสามารถพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนโดยครอบคลุมการรู้เท่าทันอารมณ์ การยอมรับอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ 2. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์ของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์หลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม หลังการเข้าร่วม

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของกลุ่มทดลอง มีความพึงพอใจเฉลี่ยในด้านการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด

กุลนาถ หงส์ลอย (2554) อนาคตภาพของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด และเพื่อนำเสนอภาพอนาคตของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีวิจัยแบบเดลฟายกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 ท่าน และเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1. สภาพปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านผู้สอน และด้านการวัดผลประเมินผล พบว่า ด้านหลักสูตร มีการวางแผนหลักสูตรทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ปัญหาคือจำนวนเยาวชนที่ไม่แน่นอน ทำให้ส่งผลถึงด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ได้ ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน แต่ปัญหาคือ ไม่ได้รับการใช้งาน และไม่เพียงพอต่อจำนวนเยาวชนและรายวิชา ด้านผู้สอน มีครูประจำหน่วยการเรียนรู้ ปัญหา คือ มีจำนวนน้อยและขาดความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ และด้านการวัดผล ประเมินผล เป็นการประเมินตามสภาพจริง ปัญหาคือ ในแต่ละสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ยังไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในระบบการจัดการศึกษา 2. ภาพอนาคตของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิดด้านหลักสูตร เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ เสริมสร้างทักษะการตัดสินใจ การปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสังคมปกติ และคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าสู่อาชีพ เป็นกิจกรรมระยะสั้น และการเรียนรู้ด้วยการชี้แนะตนเอง ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ด้านผู้สอน มีจิตวิทยาการสอน มีความรัก ความเข้าใจในเยาวชนผู้กระทำผิด และมีการติดตามผลการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดผล ประเมินผล มีการวัดผลประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และมีการวัดผลประเมินผลในพื้นที่ที่จับกระบวนการเรียนการสอน

รุ่งรัตน์ ผลสวัสดิ์ (2554) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย 2. ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย 3. ศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มทดลองต่อกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง แบบมีกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว ทดสอบก่อน-หลัง ใช้การสุ่มอย่างง่ายในการคัดเลือกกลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นเยาวชนผู้พิการทางร่างกายของสถานสงเคราะห์เด็กพิการและทุพพลภาพปากเกร็ดบ้านนนทภูมิ จำนวน 24 คน อายุระหว่าง 15-18 ปี การจัดกิจกรรมใช้เวลา 6 วัน รวมทั้งสิ้น 52 ชั่วโมง เครื่องมือวิจัยมี 2 ชนิด คือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบวัดระดับสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และแบบประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการพัฒนากิจกรรม พบว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกายที่เหมาะสม มีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน เนื้อหา

สอดคล้องกับแนวคิดสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม ไม่เป็นอุปสรรคแม้ร่างกายพิการ เน้นประเมินผลงานของกลุ่ม โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องเน้นให้เยาวชนผู้พิการทางร่างกายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าร่วมสังคม การสร้างความรับผิดชอบและความไว้วางใจ ซึ่งจากการสำรวจความต้องการในการจัดกิจกรรม พบว่า กลุ่มเยาวชนผู้พิการทางร่างกายจากสถานสงเคราะห์เด็กพิการและทุพพลภาพปากเกร็ดบ้านนนทภูมิมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด 2. ผลการจัดกิจกรรม พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของระดับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3. ผลการศึกษาความพึงพอใจหลังการจัดกิจกรรม พบว่ากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกายอยู่ในระดับมากที่สุด

เอมอร ปันทะสีบ (2554) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์ความต้องการในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค สำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน 2. เปรียบเทียบความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคก่อนและหลังการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน 3. ศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มทดลอง หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ เด็กและเยาวชน อายุ 13-19 ปี ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 29 คน การจัดกิจกรรมดังกล่าวใช้ระยะเวลา 6 วัน รวมทั้งสิ้น 52 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองคือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ความต้องการในจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แบบวัดความรู้ แบบวัดทัศนคติเรื่องความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค และแบบประเมินผลการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีความต้องการให้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค โดยกิจกรรมควรลักษณะให้ความรู้ สนุกสนาน และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง 2. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะ และทัศนคติเรื่องการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับมากที่สุด

กันทิมา กัลยาอุมพวงศ์ (2555) ผลของการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของเด็กต่างด้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว 2. วิเคราะห์ผลการกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว โดยกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของศูนย์การเรียนรู้ในมูลนิธิรักษ์ไทย จำนวน 5 คน เด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนรู้ของมูลนิธิรักษ์ไทย จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้

ในการวิจัยมี 6 ชนิด คือ แบบสอบถามความต้องการสำหรับเจ้าหน้าที่ แบบสอบถามความต้องการสำหรับเด็กต่างด้าว แผนกิจกรรม แบบวัดความรู้ ทักษะ และเจตคติในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา แบบสอบถามปัญหาข้อเสนอแนะ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดกิจกรรม แบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1. แผนกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาสำหรับเด็กต่างด้าว มีขั้นตอนดังนี้การสร้างและกระตุ้นประสบการณ์ การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ การสรุปสร้างความรู้ใหม่ การนำไปประยุกต์ใช้ 2. ผลการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาสำหรับเด็กต่างด้าว พบว่าในด้านความรู้ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาเด็กต่างด้าวส่วนใหญ่มีคะแนนมากกว่าร้อยละ 80 ด้านทักษะในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมาก และด้านเจตคติในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด

วิภาวี เรื่องสกุล (2555) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร 2. เปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร 3. ศึกษาความพึงพอใจของการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ เด็กและเยาวชนอายุ 10-24 ปี ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปรานี จำนวน 30 คน การจัดกิจกรรมใช้ระยะเวลา 8 วัน รวมทั้งสิ้น 58 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ประเภท ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ความต้องการในจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบวัดความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถพัฒนากิจกรรมได้ทั้งหมด 15 กิจกรรม แต่ละกิจกรรมมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ 15 ประการ โดยกิจกรรมแต่ละกิจกรรมดำเนินกิจกรรมผ่านกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 7 ขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ การระบุหรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหา การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องข้อกับประเด็น การพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล การแยกแยะความแตกต่างของข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การลงสรุป การประเมินผล 2. ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยจากแบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ อยู่ในระดับมาก

เมธาสิทธิ์ มีสวายสินธุ์ (2558) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษากระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง 2. พัฒนาการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง 3. ศึกษาผลของการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระยะ ระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อคัดกรองกลุ่มเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรงที่มีคะแนนอยู่ในกลุ่มสูงจากแบบวัดการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง

จำนวน 343 คน และศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ระยะที่สองเป็นการนำผลการศึกษาระยะที่หนึ่งมาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 18 คน ระยะที่สามเป็นการทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่พัฒนาขึ้นกับกลุ่มเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรงจำนวน 10 คน และตรวจสอบหลักฐานเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ ผลการวิจัยสรุปว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงปรัทรศน์ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง ประกอบด้วย 2 มิติคือ มิติด้านกระบวนการเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงปรัทรศน์ และมิติด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ซึ่งเป็นระดับการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง ส่วนผลสุดท้ายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง แบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่ 1. ชั้นแยกแยะ 2. ชั้นสร้างเจตนาธรรม 3. ชั้นกล้าเผชิญ 4. ชั้นพัฒนาปรัทรศน์ สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขของการนำไปใช้ แบ่งเป็น 3 ด้านคือ 1. ด้านแบบกระบวนการเรียนรู้ 2. ด้านสภาพแวดล้อม 3. ด้านตัวบุคคล

ร่มเกล้า ช่างน้อย (2558) ผลของการใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ มีจุดประสงค์เพื่อ 1. เปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยการใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ 2. เปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างเยาวชนในสถานสงเคราะห์ กับเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์ หลังจากการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยการใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ เยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ บ้านตะวันใหม่ จำนวน 13 คน โดยมีการใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองซึ่งจัดทั้งหมด 10 ครั้ง ครั้งละ 4 ชั่วโมง และเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองกับเยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จำนวน 10 คน ซึ่งทำกิจกรรมทั้งหมดในรูปแบบเดียวกันโดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดความเชื่อมั่นในตนเองแบบสังเกตพฤติกรรม แผนการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเอง และบันทึกประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการทดลองจัดกิจกรรม พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์มีระดับความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์สูงขึ้นกว่าก่อนร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ผลการเปรียบเทียบระดับความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างเยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ และเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์ หลังเข้าร่วมกิจกรรมพบว่ามี ความเชื่อมั่นในตนเองที่สูงขึ้นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริพร จินะณรงค์ (2558) การพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ และคุณลักษณะของครูผู้สอนเด็กด้อยโอกาส และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส 2. พัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส 3. นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาสไปสู่การพัฒนาและการปฏิบัติ โดยมีการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและคุณลักษณะของครูผู้สอน เด็กด้อยโอกาสจาก 5 มูลนิธิ ทำการทดลองต้นแบบการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสถานรักมูลนิธิเด็กเป็นเวลา 2 ภาคการศึกษา และการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะเชิง

นโยบาย ผลการวิจัยพบว่า ครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาสเป็นผู้มีความเสียสละและได้จัดการเรียนการสอนเด็กด้อยโอกาสเป็นอย่างดี แต่ยังขาดความรู้ในด้านการจัดกิจกรรมเฉพาะทาง เช่น ดนตรี ศิลปะ และการเคลื่อนไหว 1. สภาพปัญหาและความต้องการในการจัดกิจกรรมของครูในมูลนิธิคือทักษะในการจัดกิจกรรมที่ช่วยแก้ปัญหาด้านอารมณ์และสังคมของเด็กที่เกิดจากสภาวะการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้องก่อนได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ 2. ต้นแบบกิจกรรมควรเน้นด้านการปฏิบัติที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์สุนทรีย์ที่มีนัยเชิงบวก และมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องมีการทำซ้ำแบบแตกต่างกัน มีผลทำให้เกิดวงจรของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางด้านอารมณ์และสังคมได้ในเด็กด้อยโอกาส 3. ในการนำไปพัฒนาและปฏิบัติจริงกิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับประเภทของความด้อยโอกาส ตัวกิจกรรมควรมุ่งเน้นแก้ปัญหาทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็ก มีการพัฒนาครูและผู้ดูแลเด็กอย่างเป็นระบบ และมีการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและผู้ดูแลเด็ก

อภิรติ ผลประเสริฐ (2558) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดมรรคมีองค์แปดและแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความต้องการในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง 2. พัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้แนวคิดมรรคมีองค์แปดและแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง 3. ศึกษาผล ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นไปใช้ 4. ศึกษาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการในการป้องกันปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยง โดยการวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาความต้องการในการเรียนรู้จากกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนอาชีวศึกษาระดับปวช. ในสถาบันการอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 21 แห่ง รวม 394 คน และทดลองใช้โปรแกรมกับกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงระดับ ปวช. จำนวน 30 คน ในสถาบันการอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงแห่งหนึ่ง และศึกษาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการศึกษาความต้องการในการเรียนรู้เยาวชนกลุ่มเสี่ยง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมในระดับมาก 2. องค์ประกอบของการพัฒนาโปรแกรมมี 8 องค์ประกอบคือวัตถุประสงค์ ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การสะท้อนกลับ 3. ผลการทดลองของโปรแกรม พบว่าเยาวชนกลุ่มเสี่ยงมีคะแนนความฉลาดทางจริยธรรมก่อนและหลังทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งด้านความรู้และพฤติกรรมความฉลาดทางจริยธรรม และปัจจัยและเงื่อนไขประกอบด้วย ด้านปัจจัยได้แก่ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ บรรยากาศในการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมของห้องเรียน และด้านเงื่อนไข ได้แก่ระยะเวลาในการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและฝึกฝน การเสริมแรงให้แรงจูงใจและการสร้างแรงบันดาลใจผู้เรียน การประเมินผลและการสะท้อนกลับ 4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการในการป้องกันปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยงมีดังนี้ สถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครที่มีเยาวชนกลุ่มเสี่ยงควรปฏิบัติต่อเยาวชนกลุ่มเสี่ยงด้วยความเมตตา เข้าใจ จริงใจ และเป็นธรรม ควรมีการดำเนินการเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยงในสถานศึกษาด้วยความเป็นธรรม ควรจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการลดความรุนแรง ด้วยแนวคิดสุนทรีย์ภาพ และแนวคิดความฉลาดทางจริยธรรม นอกจากนี้ ควรสร้างครูฮีโร่ทั้งชายและหญิงในสถานศึกษา ควรมีคณะกรรมการสอบสวนที่มีความเป็นธรรม ควรมีการบูรณาการและพัฒนาหลักสูตรทุกระดับการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความฉลาดทางจริยธรรม

ณปด โคตพัฒน์ (2559) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่น 2. พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น 3. เปรียบเทียบทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น ตัวอย่างในการวิจัยคือ ออทิสติกวัยรุ่นที่ศึกษาในศูนย์ส่งเสริมทักษะชีวิตบุคคลออทิสติกจังหวัดปทุมธานี มีอายุระหว่าง 15-25 ปี จำนวน 10 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองแบบ One-Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามทักษะทางสังคมที่เป็นปัญหา แบบเสนอข้อคัดเลือกออทิสติกวัยรุ่น แบบสัมภาษณ์พฤติกรรมทักษะทางสังคมเบื้องต้น แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล แบบสอบถามพื้นที่ในการจัดกิจกรรมฯ แผนการจัดกิจกรรมฯ แบบสังเกตทักษะทางสังคม ผลการวิจัย พบว่า 1. ทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่น ประกอบด้วย การควบคุมตนเอง การสื่อสารกับบุคคลอื่น การทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่น การมีความรับผิดชอบต่อสังคม 2. ผลของการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคม พบว่า กิจกรรมมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่นได้ โดยรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยสถานที่จัดกิจกรรม ระยะเวลา เนื้อหา วัตถุประสงค์ สื่อการเรียนรู้ วิธีการดำเนินกิจกรรม การประเมินผล 3. ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน พบว่า ออทิสติกวัยรุ่นมีทักษะทางสังคมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ภัทรา วายจตุ (2559) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนนอกระบบ และการดำเนินการของหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบ 2. พัฒนารูปแบบโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน และ 3. นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็นการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนทรัพย์สินพัฒนา แขวงสามเต้า เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า 1. ด้านสภาพการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบ พบว่าปัจจุบันมีเด็กและเยาวชนที่มีอายุเข้าเกณฑ์วัยเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่อยู่นอกระบบมากกว่า 1.44 ล้านคน สภาพปัญหาของเด็กกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่ คือ มีพฤติกรรมใช้ชีวิตเสี่ยง มีความเสี่ยงเรื่องเพศ มีความเสี่ยงต่อยาเสพติด เป็นประชากรด้อยคุณภาพ เป็นประชากรชายขอบ ด้อยโอกาส เป็นต้นต่อของปัญหาสังคม ขาดความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพ เผชิญกับปัญหาครอบครัว มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ และมีความเสี่ยงต่อการถูกล่อลวง ปัจจัยสาเหตุของปัญหา คือ อยู่ท่ามกลางพื้นที่เสี่ยง เข้าสู่วงจรความเสี่ยงทุกรูปแบบ มีปัญหาครอบครัว มีปัญหาทางเพศ เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ฐานะยากจน คิดว่าเรียนจบระดับใดระดับหนึ่งแล้วไม่จำเป็นต้องเรียนต่อ กฎระเบียบของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนของเด็กที่มีปัญหา และอพยพตามผู้ปกครอง 2. รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน ประกอบด้วยความเชื่อ บริบทของรูปแบบ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3. ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนโดยองค์กรชุมชน ได้แก่ 1. สร้างแนวทางการประชาสัมพันธ์

กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนให้แก่คนในชุมชนรับทราบอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง 2. สร้างกลไกความร่วมมือจากเครือข่ายภาคีของชุมชน 3. สร้างเสริมศักยภาพของชุมชนจากทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 4. ส่งเสริมความยั่งยืนของกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตโดยองค์กรชุมชน 5. ส่งเสริมให้ครอบครัวและชุมชนร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบเพื่อรู้เท่าทันความเสี่ยงต่างๆ 6. ส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนทั่วไปทั้งในระบบและนอกระบบ

งานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสของสาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ย้อนหลัง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาโปรแกรม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงทดลอง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสด้านต่างๆ เช่น ทักษะทางสังคม การตัดสินใจและแก้ไขปัญหา ความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดเป็น สัมพันธภาพระหว่างบุคคล การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ ความฉลาดทางจริยธรรม เป็นต้น โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ เช่น เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน/มูลนิธิ/สถานสงเคราะห์/ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน/สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ เยาวชนที่กระทำผิด เยาวชนกลุ่มเสี่ยง เด็กต่างด้าว เด็กและเยาวชนหญิง เด็กในชุมชนแออัด เยาวชนไทยภูเขา เยาวชนพิการทางร่างกาย บุคคลปัญญาอ่อน ออทิสติกวัยรุ่น นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มครูผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส ครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น

บทสรุป

สรุปการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้รับบริการตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยมุ่งเน้นที่ศักยภาพของตัวเด็กและเยาวชนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจเป็นสำคัญ ทั้งนี้ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น โดยบูรณาการระหว่างความรู้ สบายสามัญ กับความรู้ที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวมุ่งเน้นการใช้กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้เรียนรู้เพื่อให้มีทักษะการดำรงชีวิตในการนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส
2. จงอธิบายการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส
3. จงยกตัวอย่างหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส
4. จงยกตัวอย่างงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส
5. จงยกตัวอย่างการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสให้เห็นเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2561). **เกี่ยวกับกรมกิจการเด็กและเยาวชน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.dcy.go.th/webnew/main/vision.php> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- กันทิมา กัลยาอุตมพงศ์. (2555). **ผลของการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของเด็กต่างด้าว**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลชาติ เหล่าอารักษ์พิบูล. (2552). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลนาถ หงส์ลอย. (2554). **อนาคตภาพของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จักรี อรุณ. (2550). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจนจิรา เพิ่มพูน. (2551). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมพึงประสงค์ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณปนต์ โคตพัฒน์. (2559). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิติตา วรวิทยาคม. (2551). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญพร**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญญภัค ถายา. (2551). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการคิดเป็น ที่มต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชา คำสนองศรี. (2552). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด**. กรุงเทพฯ :

- วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและ
ความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัทรา วายาจุต. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอด
ชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุซงญอบัณฑิต,
สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิ พล.ต.อ. เกา สารสิน. (2557). **เกี่ยวกับมูลนิธิ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา ข
http://powsarasin.org/about_objective.php [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมสุขภาพชีวิตแรงงาน –โครงการการศึกษาเด็กในชุมชนเปรมฤทัย. (ม.ป.ป.). **ความ
เป็นมาของมูลนิธิบ้านเด็กเร่ร่อน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://sites.google.com/site/
gingtee18/prawati-mulnithi](https://sites.google.com/site/gingtee18/prawati-mulnithi) [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิดวงประทีป**. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dpf.or.th/index.php> [22 กุมภาพันธ์
2562]
- มูลนิธิเด็ก. (2542). **รู้จักมูลนิธิเด็ก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://www.ffc.or.th/home/info/
objective.php](https://www.ffc.or.th/home/info/objective.php) [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิเด็กโสสะแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์. (ม.ป.ป.). **เกี่ยวกับมูลนิธิ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://www.sosthailand.org/about-us/vision-and-mission>[22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชน
ครินทร์. (2549). **เกี่ยวกับมูลนิธิฯ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.fsc.or.th/thai/founders.html> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิบ้านชนะใจ. (ม.ป.ป.). **เกี่ยวกับบ้านกาญจนา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://sites.google.com/
site/baankanjana/history](https://sites.google.com/site/baankanjana/history) [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิบ้านนกกมัน**. (2562). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.baannokkamin.org/> [22 กุมภาพันธ์
2562]
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.). (2551). **ข้อมูลทั่วไป**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.familynetwork.or.th/node/228> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ. (2555). **มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ (มพก.)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://fcdthailand.org/
\[22 กุมภาพันธ์ 2562\]](https://fcdthailand.org/)
- มูลนิธิวอลดอร์ฟ. (ม.ป.ป.). **โรงเรียนปิ่นไฉนทัย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.panyotai.com/
about_th.html](http://www.panyotai.com/about_th.html) [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก. (2559). **รู้จักมูลนิธิฯ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.thaichildrights.
org/about/](http://www.thaichildrights.org/about/) [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิส่งเสริมการพัฒนาบุคคล. (ม.ป.ป.). **พันธกิจของมูลนิธิฯ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://www.mercycentre.org/th/2013-11-01-20-29-15/2013-11-01-20-31-12> [22
กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก. (2557). **เกี่ยวกับมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.fblcthai.
org/index.php?name=aboutus](http://www.fblcthai.org/index.php?name=aboutus) [22 กุมภาพันธ์ 2562]

- มูลนิธิศึกษาเอเชีย. (2556). **เกี่ยวกับมูลนิธิฯ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://sikkha.or.th/about/> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- มูลนิธิหนังสือเพื่อเด็ก. (2555). **เกี่ยวกับมูลนิธิ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaibby.in.th/index.php/aboutthaibby> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- เมธียา เกิดผล. (2552). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวทางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชน ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมธาสิทธิ์ มีสวยสินธุ์. (2558). **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งเกล้า ช้างน้อย. (2558). **ผลของการใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งรัตน์ ผลสวัสดิ์. (2554). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวทางการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิภาวี เรืองสกุล. (2555). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร จินะณรงค์. (2558). **การพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ. (2561). **แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาส**. กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไท.
- สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน. (ม.ป.ป.). **ข้อมูลสมาคมฯ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://pda.or.th/> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- สหทัยมูลนิธิ. (ม.ป.ป.). **เกี่ยวกับสหทัยมูลนิธิ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.sahathai.org/> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- สุรางคณา เตื้อติสอน. (2550). **ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักวิธีคิดแบบวิภาษวาทเพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด**. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- อภิรดี ผลประเสริฐ. (2558). **การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดมรรคมีองค์แปด และแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง.** กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2541). **การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับเด็กด้อยโอกาส.** กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอมอร ปันทะสืบ. (2554). **ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน.** กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Compassio. (ม.ป.ป.). **About us.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.compassio.org/about-us> [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- Life Impact International. (ม.ป.ป.). **Our work.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://lifeimpactintl.org/> [22 กุมภาพันธ์ 2562]

บทที่ 5

แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

บทนำ

การจัดกระบวนการเรียนการสอนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสควรสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วม นับตั้งแต่กระบวนการวางแผนการเรียนการสอน การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสและนักศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจะทำให้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้นได้สนองต่อความต้องการและความสนใจของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสอย่างแท้จริง ดังนั้น นักศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ทำงานกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจึงควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส รวมถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นจริงในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (2561) เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตให้กับกลุ่มเป้าหมายเด็กด้อยโอกาส โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ

1.1 วัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพปัญหาของกลุ่มเป้าหมายแต่ละบุคคลที่มีความต้องการอย่างไร ส่งผลในการจัดกิจกรรมตอบสนองต่อความต้องการอย่างแท้จริง

1.2 แนวทางการวิเคราะห์

1) ใช้วิธีการสังเกตและการสอบถามถึงความต้องการ เช่น การสังเกตสภาพร่างกาย การดูแลความสะอาด รวมทั้งความต้องการด้านสังคม อารมณ์ และจิตใจ

2) นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสอบถาม มาจำแนกหมวดหมู่ วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2. การช่วยเหลือโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

2.1 วัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส โดยเริ่มตั้งแต่การพัฒนาทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ดังนี้

1) ด้านร่างกาย การส่งเสริมสุขภาพอนามัย การป้องกันรักษาโรคติดต่อ โรคผิวหนัง และพัฒนาการด้านร่างกาย

2) ด้านอารมณ์ และจิตใจ อารมณ์และจิตใจของมนุษย์จะเกิดขึ้นเกี่ยวเนื่องกัน อารมณ์จะส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ อาทิ ความเครียด การทะเลาะวิวาท เพศ การปฏิเสธ ความรัก ขาดความอบอุ่น ว่างุ่น สับสน ซึมเศร้า คิดถึงบ้าน

3) ด้านสังคม การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีจิตสาธารณะ (จิตอาสา) การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศ การค้าบริการทางเพศ การค้ามนุษย์ ฯลฯ

2.2 แนวทางการช่วยเหลือและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

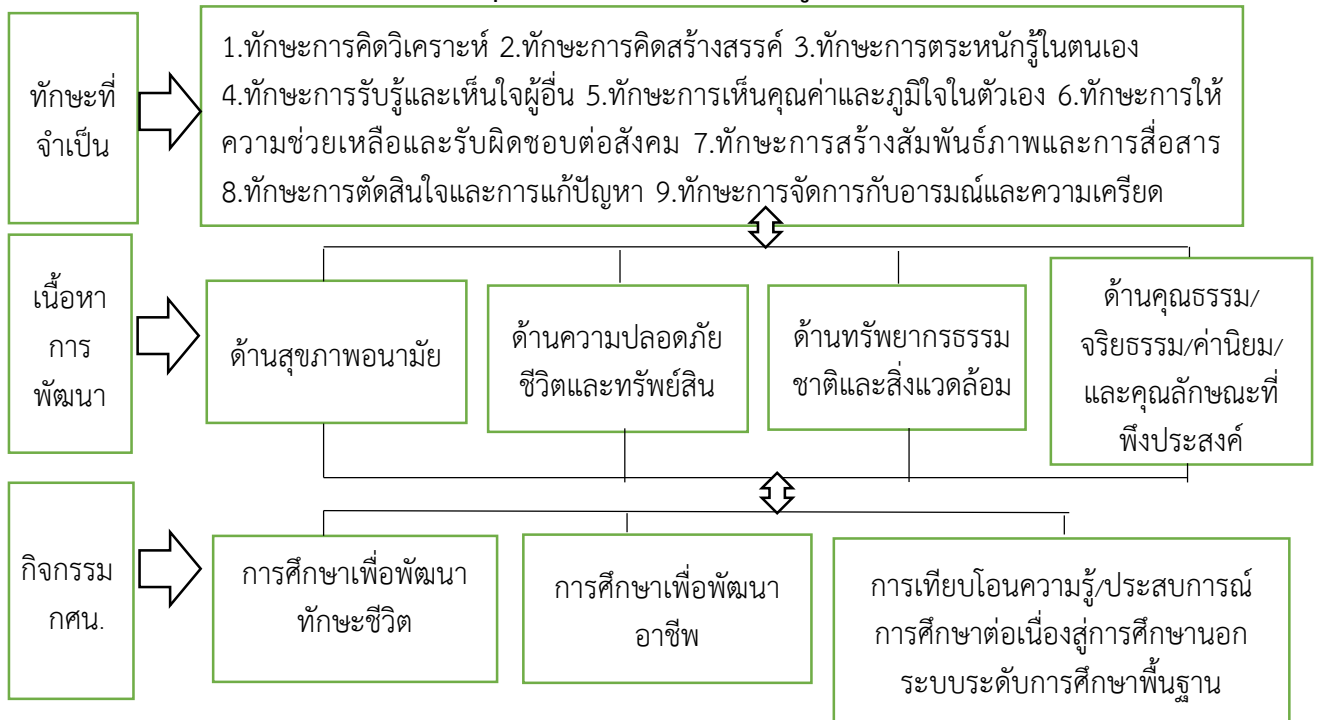
1) ด้านร่างกาย โดยการประสานภาคีเครือข่าย อาทิ โรงพยาบาล ในการดูแลตรวจสุขภาพเบื้องต้น จัดหาเสื้อผ้าและของใช้ในชีวิตประจำวัน มียาสามัญประจำบ้าน เป็นต้น

2) ด้านอารมณ์และจิตใจ โดยการจัดกิจกรรมอบรมในกลุ่มย่อย ผู้อบรมต้องมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ใช้การปฏิสัมพันธ์ การเข้าหากันอย่างต่อเนือง อย่าจับผิด ให้โอกาสแต่มีเงื่อนไข เช่น จัดกิจกรรมทัศนศึกษาท่องเที่ยวเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้และใช้เวลาาร่วมกัน ให้รู้จักการวางแผนการดำเนินชีวิตของตนเอง การทำเรื่องกราฟชีวิตเพื่อให้เด็กเกิดแรงจูงใจในการใช้ชีวิตและวางแผนการดำเนินชีวิต

3) ด้านสังคม โดยการนำเด็กเข้ารับการอบรมร่วมกับภาคีเครือข่าย สอดแทรกเข้ากับเนื้อหาการเรียนรู้ สร้างแรงเสริมด้านจิตอาสา เช่น การเก็บขยะในชุมชน ช่วยเหลืองานในบ้าน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน

สรุปการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ, 2561) ได้วางแผนภาพนี้

แผนภาพที่ 5.1 สรุปการจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาส



ตัวอย่างการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบันที่ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษดำเนินการมีดังนี้

1. กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต
 - 1.1 กิจกรรมเรื่องสุขภาพดีมีสุข
 - ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยส่วนบุคคล
 - เชิญวิทยากรจาก สสจ.สสอ. คลินิกหรือโรงพยาบาลเพื่อมาให้ความรู้กับเด็กเร่ร่อนโดยตรง หากครูไม่มีความรู้เฉพาะด้าน
 - 1.2 กิจกรรมเรื่องคันใจ

- กิจกรรมพาเด็กเร่ร่อนไปทัศนคติ เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลในสถานที่ที่สงบไม่มีความวุ่นวาย เพื่อให้เด็กเกิดความคิด

- กิจกรรมการฝึกสมาธิ เช่น การให้อาหารปลา ปลูกต้นไม้ วาดรูป เย็บกระดาษ ฯลฯ

- พาเด็กไปทัศนศึกษาในวัด และนิมนต์พระเพื่อกล่อมเกลาคิดใจในการดำเนินชีวิต และมีจิตใจที่มั่นคง เยือกเย็นขึ้น

- บวชในศาสนาคริสต์และอิสลาม

- กิจกรรมการพูดคุย เพื่อให้เด็กได้ผ่อนคลายปัญหาที่มากกระทบจิตใจ โดยการตั้งคำถามไปเรื่อยๆ

1.3 กิจกรรมเรื่องอารมณ์ชีวิตใส

- จัดกิจกรรมการวาดรูปในสิ่งที่เขาอยากจะทำ

- กิจกรรมต่อจิ๊กซอไม้

- กิจกรรมเล่นดนตรีร้องเพลง

- กิจกรรมเล่นกีฬา

- กิจกรรมเขียนกลอน

- กิจกรรมให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา การผ่อนคลายอารมณ์ทางเพศ

1.4 กิจกรรมเรื่องสังคมน่าอยู่ด้วยมือเรา

- กิจกรรมปลูกป่า

- กิจกรรมพัฒนาสถานที่ต่างๆ เช่น วัด โบสถ์ สุเหร่า โรงเรียน ตลาด เช่น ล้างห้องน้ำ ทาสี และถนอมหญ้าให้สถานที่นั้น

2. กิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพ

2.1 กิจกรรมพี่สอนน้อง เช่น การเชิญรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ซ่อมจักรยานยนต์มาถ่ายทอดความรู้ให้รุ่นน้องได้ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการเข้าสู่อาชีพ

2.2 กิจกรรมเพื่อนสอนเพื่อน โดยการให้กลุ่มเป้าหมายรวมกลุ่มกัน เช่น ดนตรี กีฬา ฯลฯ ตามความสนใจเพื่อศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง มีเพื่อนในกลุ่มที่มีประสบการณ์ความเป็นผู้ถ่ายทอด

2.3 การเรียนรู้อาชีพจากครอบครัว เครือญาติ และชุมชน เพื่อสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.4 การเรียนรู้อาชีพจากผู้ประกอบการในชุมชน โดยการนำกลุ่มเป้าหมายเข้าเรียนในชุมชนของตนเอง ศึกษาเรียนรู้จากสถานประกอบการด้านอาชีพ

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างการจัดกิจกรรมกับผู้เรียนด้อยโอกาส (ประยุทธ์ หลีกคำ, 2559) ดังนี้

- จังหวัดขอนแก่น มีการจัดกิจกรรมอบรมเข้าค่ายอาสาเสพติด ณ ธารารีสอร์ท ต.เมืองเก่า อ.เมือง จ.ขอนแก่น / กิจกรรมการเรียนการสอน ณ ศูนย์สร้างโอกาสเด็กและเยาวชน อ.เมือง จ.ขอนแก่น / กิจกรรมจัดการเรียนการสอน ณ ชุมชนริมทางรถไฟ ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น / กิจกรรมการเรียนการสอน ณ โฮงมูลมัง ริมบึงแก่นนคร ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น

- จังหวัดสงขลา มีโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยเพื่อกลุ่มเป้าหมายพิเศษเด็กเร่ร่อน (เด็กด้อยโอกาส) / โครงการพัฒนาสังคมและชุมชนอบรมให้ความรู้เรื่อง การคัดแยกขยะมูลฝอยของกลุ่มเป้าหมายเด็กเร่ร่อน ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา / กิจกรรมสอนเสริมวิชาการปลูกพืชไร่นาน เป็นการส่งเสริมทั้งด้านวิชาการ ให้ความรู้และร่วมกันปฏิบัติจริง จากสื่ออุปกรณ์ในการปลูกพืชไร่นาน / โครงการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับกลุ่มเป้าหมายเด็กด้อยโอกาส (เด็กเร่ร่อน) / การสอนเสริมวิชาศิลปะศึกษา เน้นให้

ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม สร้างความสนุกสนานด้วยนันทนาการจากวิทยากรและเพื่อนๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมด้วยกัน

- จังหวัดสระบุรี มีโครงการฝึกอบรมอาสาเสด็จกศน. ตำบลหน้าพระลาน จังหวัดสระบุรี / การจัดการเรียนการสอนอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสระบุรี / โครงการเยี่ยมบ้านนักศึกษา / การร่วมขับเคลื่อนโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่

- จังหวัดอุดรธานี มีการลงพื้นที่ติดตามการเรียนการสอน พบกลุ่มเด็กในชุมชนโพธิ์ทอง และชุมชนหนองเตาเหล็ก จัดการเรียนการสอนรายกลุ่ม และรายบุคคล ให้กับกลุ่มที่ด้อยโอกาส พลาดโอกาส ขาดโอกาส ในสังคม ซึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในการดูแลของครูสอนเด็กเร่ร่อนและด้อยโอกาส กศน.เมืองอุดรธานี / งานจัดการศึกษากลุ่มเป้าหมายพิเศษ เด็กด้อยโอกาส กศน.อำเภอเมืองอุดรธานี จัดกิจกรรมตามโครงการเสริมสร้างทักษะด้านอาชีพระยะสั้นให้เด็กด้อยโอกาสที่ฟาร์มเห็ดพรทิพย์ เพื่อให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง นำความรู้ที่ได้รับมาประกอบอาชีพเพิ่มรายได้กับครอบครัว / จัดการเรียนการสอนรายบุคคลให้กับเด็กเร่ร่อนที่เดินทางเข้ามาหาครู ณ ศูนย์เรียนรู้ทันเพื่อความเท่าเทียม ฝึกการอ่าน เขียน ทดสอบ ประเมิน ผู้เรียน ก่อนดำเนินการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร / การจัดการเรียนการสอนรายบุคคล รายกลุ่มในชุมชน พร้อมให้การทำแบบฝึกหัดรายสัปดาห์ เมื่อครบหน่วยการเรียนรู้

- จังหวัดหนองบัวลำภู มีการออกพื้นที่พบกลุ่มนักศึกษา และออกพื้นที่พบกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำสื่อการเรียนการสอนไปแจกให้น้องๆ นักศึกษา และนำเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มไปแจกให้น้องๆ เพื่อแบ่งปันความรัก ความอบอุ่นให้น้องๆ ผู้ด้อยโอกาส / กิจกรรมจัดโครงการค่ายเยาวชนคนใฝ่ดี ณ ผานางผาแก้ง ถ้าเอรวัดจังหวัดเลย / กิจกรรมการเรียนการสอน : แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน สอบถามปัญหาของผู้เรียน / การจัดกิจกรรมทักษะชีวิต สอนทำเหรียญโปรยทาน ที่มูลนิธิบ้านแม่มาเรีย อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

- จังหวัดระยอง มีการพบกลุ่มเด็กวัดโชติหิน พบกลุ่มเด็กชุมชนบ้านบน-มาบตาพุด พบกลุ่มผู้เรียนชุมชนแหลมรุ่งเรือง

- จังหวัดเชียงราย มีการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตในพื้นที่ กศน.เมืองเชียงราย / การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโครงการพระราชดำริฯ (เด็กป่วยในโรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์) / โครงการอาชีพปลูกผักกาดกวางตุ้งและถั่วงอก

ตัวอย่างโครงการที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่จัดโดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2559 (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2560) ดังเช่น

- โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัด กศน.สำหรับเด็กเร่ร่อน เป็นการจัดประชุมการดำเนินงานส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบสำหรับเด็กเร่ร่อน / พัฒนาบุคลากรการดำเนินการจัดกศน.สำหรับเด็กเร่ร่อน โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิต

- โครงการจัดการศึกษาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร เพื่อสนองงานตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1) การจัดประชุมวิชาการ การพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ให้แก่ผู้บริหารสำนักงานกศน. ครูศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ในพื้นที่ทรงงานและพื้นที่สูง และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่ร่วมสนองงาน

2) ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ประชาชน เด็กและเยาวชนในพื้นที่สูง โดยจัดสรรเงินงบประมาณให้แก่ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “แม่ฟ้าหลวง” ในพื้นที่ทรงงาน เป็นค่าก่อน

สร้าง/ปรับปรุงอาคารเรียน การพัฒนาครูในพื้นที่ทรงงาน ค่าจ้างครู ทุนสำหรับครูเพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ค่าสื่อและอุปกรณ์ทางการศึกษาเพิ่มสำหรับใช้ในการเรียนการสอน

- โครงการช่วยเหลือเด็กต่างด้าว เป็นการจัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การเรียนรู้ภาษาไทย การศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ ทักษะชีวิต สังคมและชุมชน สำหรับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย (กลุ่มชาติพันธุ์)

นอกจากนี้ ยังมีโครงการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ซึ่งรวมทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ด้อยโอกาส เช่น ชาวเล มีการจัดการศึกษาให้สามารถอ่านออกเขียนได้และสื่อสารได้ พร้อมจัดทำคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ภาษาไทย

ต่อในปี.ศ. 2560 สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังคงดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2561) ดังนี้

- โครงการฝึกอาชีพจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามแนวทางโรงเรียนพระดาบส ดำเนินมีกิจกรรมศึกษาคุณงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “เปิดโลกเรียนรู้เยาวชนกลุ่มเสี่ยงผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้”

- โครงการเติมปัญญาสร้างความรู้สู่สถาบันปอเนาะ ดำเนินกิจกรรมค่ายเยาวชนในสถาบันศึกษาปอเนาะเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่

- โครงการรินน้ำใจสู่เยาวชน กศน. ชายแดนใต้ ดำเนินกิจกรรม 1) จัดอบรมพัฒนาศักยภาพเยาวชน กศน.ชายแดนใต้ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับจังหวัด รายวิชาหลัก ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา และการแนะแนวการศึกษา 2) จัดนิทรรศการวิชาการส่งเสริมการเรียนรู้ รายวิชาหลัก ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา และการแนะแนวการศึกษาในระดับจังหวัด 5 จังหวัดในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) จัดทำสื่อส่งเสริมการเรียนรู้รายวิชาหลัก

- โครงการเยาวชนสานสัมพันธ์ลูกเสือ กศน. ชายแดนใต้ ดำเนินกิจกรรม 1) จัดค่ายเยาวชนสานสัมพันธ์ลูกเสือ กศน. ชายแดนใต้ ระดับจังหวัด 2) กิจกรรมชุมนุมลูกเสือสัมพันธ์ กศน.ชายแดนใต้ ระดับกลุ่มจังหวัดชายแดนใต้

- โครงการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้เรียนที่ออกจากระบบโรงเรียนกลางคืน ดำเนินกิจกรรมประชุมปฏิบัติการถอดบทเรียนแนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้เรียนที่ออกจากระบบการศึกษากลางคืน

- โครงการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อคนพิการ กิจกรรมดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับคนพิการ

และในอนาคตสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้วางภารกิจต่อเนื่องเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้

- โครงการทุนการศึกษาเด็กสถานะลำบากในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือ ดำเนินการจัดสรรทุนการศึกษาทุกระดับที่ขาดปัจจัยสนับสนุน และประสบสถานะยากลำบากในเขตที่สูง ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นพลเมืองที่ดีที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นชุมชนและประเทศชาติ

- โครงการสนับสนุนเสื้อผ้าและอุปกรณ์การเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ดำเนินการจัดหาเสื้อผ้าและอุปกรณ์การเรียน สำหรับเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่าการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ในปัจจุบันมีกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่เน้นการพัฒนาตัวเด็ก และเยาวชนด้อยโอกาสในรอบด้านทั้งด้านสุขภาพอนามัย ด้านความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรม/จริยธรรม/ค่านิยม/และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้มี ทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการ ตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะการรับรู้และเห็นใจผู้อื่น ทักษะการเห็นคุณค่าและภูมิใจในตัวเอง ทักษะการให้ความ ช่วยเหลือและรับผิดชอบต่อสังคม ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพและการสื่อสาร ทักษะการตัดสินใจและการ แก้ปัญหา ทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด

แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

อาชัญญา รัตนอุบล (2541) กล่าวถึงการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

1. หาความต้องการจำเป็นของเด็กด้อยโอกาส

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสที่จะได้ผลดี ควรต้องจัดขึ้นโดยสนองความ ต้องการจำเป็นและความสนใจของเด็กด้อยโอกาสโดยตรง ซึ่งการหาความต้องการจำเป็นนั้นทำได้หลายวิธี โดยอาจจัดอย่างเป็นทางการ กล่าวคือให้นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นผู้หาความต้องการจำเป็นโดย วิธีสำรวจ การทดสอบก่อนเรียน การสังเกต การสัมภาษณ์ หรือจากศูนย์ทดสอบที่เกี่ยวข้อง หรืออาจจะใช้ การร่วมมือกันระหว่างนักการศึกษานอกระบบโรงเรียน และเด็กด้อยโอกาสด้วยการใช้วิธีเดลฟาย (Delphi) วิธีการจัดกลุ่มระบุมหาความต้องการจำเป็นลักษณะบอกนาม (Nominal Group Technique) การอภิปรายกลุ่ม หรืออาจจะให้เด็กด้อยโอกาสเป็นผู้หาความต้องการจำเป็นด้วยตนเอง โดยวิธีการใช้กรณีศึกษาบอกความ ต้องการในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ (Citizen Groups) การระบุมารู้สึกหรือบอกความต้องการด้วย ตนเอง (Self-Identification of Felt or Expressed Needs) และด้วยการใช้วิธีการเป็นผู้ชี้แนะตนเอง (Self-Directed Learner)

เงื่อนไขที่สำคัญในการหาความต้องการจำเป็นของเด็กด้อยโอกาส คือ

1. การประเมินสภาพที่เป็นจริงของความรู้ ทักษะ ทักษะทัศนคติของเด็กด้อยโอกาสในปัจจุบัน
2. สภาพที่พึงประสงค์ของความรู้ ทักษะ ทักษะทัศนคติ ของเด็กด้อยโอกาสที่ควรจะเป็น
3. ความแตกต่างของสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของความรู้ ทักษะ ทักษะทัศนคติของเด็กด้อย

โอกาส

2. พัฒนาเนื้อหา ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จะให้แก่เด็กด้อยโอกาส

เมื่อได้ความแตกต่างของสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของความรู้ ทักษะ ทักษะทัศนคติของเด็ก ด้อยโอกาสแล้ว นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องพัฒนาเป็นเนื้อหาที่จะให้แก่เด็กด้อยโอกาส โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ หรือพัฒนาทักษะอาชีพ หรือจะพัฒนาทัศนคติของเด็กด้อยโอกาส โดยควรต้องศึกษาบริบทต่างๆ โดยรอบของเนื้อหาที่จะจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่เด็กด้อยโอกาส อย่างชัดเจน เช่น บริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ค่านิยม ฯลฯ รวมทั้งควรศึกษาถึงแหล่ง เงินทุนที่จะให้ความสนับสนุนด้วย ดังประเด็น ต่อไปนี้

1. ศึกษาสถานะภาพของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดให้แก่เด็กด้อยโอกาส ในองค์กร ที่จัด กล่าวคือ ควรศึกษาขอบเขต ภาระงานขององค์กรที่จัดหรือให้การสนับสนุน วัตถุประสงค์ขององค์กรที่ รับผิดชอบ ค่านิยม บรรทัดฐาน และทัศนคติของผู้ที่ทำงานในองค์กรนั้นๆ

2. ศึกษาสถานะภาพของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดในชุมชน กล่าวคือ ควรศึกษาความร่วมมือของชุมชน ที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดในระดับมากน้อยเพียงใด ภาระขอบเขต ความรับผิดชอบของชุมชนที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัด รวมไปถึง ค่านิยมบรรทัดฐาน ทศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดดังกล่าว

3. พยายามทำความเข้าใจ และเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหาที่จะพัฒนาให้แก่เด็กด้อยโอกาส

เมื่อนักการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้พัฒนาเนื้อหาที่จะให้แก่เด็กด้อยโอกาสแล้ว นักการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรต้องพยายามทำความเข้าใจในเนื้อหาภายใต้บริบทต่างๆ ที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น และควรต้องเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหาที่จะพัฒนาให้แก่เด็กด้อยโอกาส ตามความต้องการจำเป็นของเด็กด้อยโอกาส ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่ประเด็นต่อไปนี้ด้วย

1. การประสานงานกับกลุ่มคน หรือบุคคลที่นักการศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรจะไปติดต่อประสานงานเพื่อพัฒนาออกแบบกระบวนการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และอุปกรณ์ต่างๆ

2. การจัดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส

3. การแสวงหา หรือสร้างรูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมที่สุดสำหรับเด็กด้อยโอกาส

4. การกำหนดลักษณะต่างๆ ไปของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดการออกแบบ โดยรวมถึงอุปกรณ์การอำนวยความสะดวกต่างๆ

5. การเลือกวิธีการเรียนการสอนที่จะใช้กับเด็กด้อยโอกาสได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. การระบุวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส

7. การกำหนดเกณฑ์ที่จะใช้พิจารณาความสำเร็จของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส

4. เรียนรู้ธรรมชาติ ความต้องการ ความสนใจพื้นฐานของเด็กด้อยโอกาส และพร้อมที่จะเข้าใจกลุ่มเด็กด้อยโอกาส

นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ ความต้องการ และความสนใจพื้นฐานของเด็กด้อยโอกาส ก่อนที่จะลงมือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใดๆ เนื่องจากกลุ่มเด็กดังกล่าวเป็นกลุ่มเด็กที่มีลักษณะเฉพาะตัวของตัวเอง เป็นกลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาต่างๆ ในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากครอบครัว ปัญหาจากบุคคลในสังคมรอบข้าง ด้วยเหตุนี้ เด็กเหล่านี้จึงอาจจะมีปัญหาทางอารมณ์ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาทางพฤติกรรม ปัญหาการปรับตัวเข้ากับเพื่อนหรือสังคม ฯลฯ นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงต้องให้ความสนใจในเรื่องดังกล่าวเป็นพิเศษ ซึ่งจะเอื้อให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี

5. ประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส

นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องรู้จักการประสานสัมพันธ์ ทำงานร่วมกันกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส เนื่องจากเนื้อหาที่จัดบางเนื้อหา ตัวนักการศึกษานอกระบบโรงเรียนเองก็อาจจะไม่มีความรู้ ความชำนาญทัดเทียมกับผู้รู้ในชุมชน หรือในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ นักการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงควรต้องสามารถติดต่อกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่น่าสนใจให้แก่เด็กด้อยโอกาส

6. ออกแบบการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส ซึ่งรวมถึงพัฒนาเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส

นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรต้องพัฒนาเป้าหมายของการเรียนรู้ ในลักษณะที่กว้างและครอบคลุมเป้าหมายตามต้องการ โดยอาจจะระบุเป็นเป้าหมายในลักษณะต่างๆ อาทิ เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามผลที่พึงประสงค์ของการเรียนรู้ (Goals Based on Desired Learning Outcomes) เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามใบอนุญาตหรือประกาศนียบัตร (Goals Based on Licensure/Certification) เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามเนื้อหาการเรียนรู้ (Goals Based on the Learning Context) เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามความต้องการหรือความสามารถของผู้สอน (Goals Based on the Instructor's Strengths/Needs) เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามความต้องการของผู้เรียนที่ได้รับการสังเกต (Goals Based on Learners' Observed Needs) เป้าหมายที่ตั้งขึ้นตามความต้องการของผู้เรียนที่ระบุความต้องการด้วยตนเอง (Goals Based on Learners' Expressed Needs)

เมื่อนักศึกษานอกระบบโรงเรียนได้กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว ควรที่จะกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่เฉพาะเจาะจง จากเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้อย่างกว้างๆ ดังกล่าว โดยควรกำหนดเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะพฤติกรรมที่สังเกตได้ วัดได้ เงื่อนไขภายใต้พฤติกรรมที่จะแสดงออกมา และเกณฑ์ที่จะยอมรับการแสดงออกนั้นๆ

หลังจากนั้น นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องพัฒนาและเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยควรเปิดโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ อย่างเต็มที่ และควรคำนึงถึงประสบการณ์ ความสามารถของนักศึกษานอกระบบโรงเรียนเอง ในการที่จะสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้แล้วควรจะต้องคำนึงว่ากิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นดังกล่าวได้ตอบสนองต่อความคาดหวังของเด็กด้อยโอกาสหรือไม่ เวลาที่จะใช้มีความเหมาะสมกับกิจกรรมหรือไม่ อย่างไร อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนต่อไปนี้ในการสร้างกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาส

1. ระบุเป้าหมายและกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่เด็กด้อยโอกาส
2. ระบุขอบเขตและลักษณะของการเรียนรู้ว่าเป็น ความรู้ ทักษะ ทศนคติ เพื่อสอดคล้องกับวัตถุประสงค์
3. กำหนดระดับของการมีส่วนร่วมของเด็กด้อยโอกาสในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้
4. เลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพของเด็กด้อยโอกาส
5. กำหนดเวลาที่เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัด
6. พัฒนาโครงร่างของกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัด
7. เขียนเนื้อหาของกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัด
8. พัฒนาแนวทางการปฏิบัติของการเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กด้อยโอกาส
9. เตรียมอุปกรณ์ เครื่องใช้ สื่อการเรียนการสอน ตำรา เอกสาร เครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัด

นอกจากนี้ นักศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องเตรียมการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาส ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. เพื่อเพิ่มการตระหนักรู้ ความใส่ใจ และความสามารถของเด็กด้อยโอกาส
2. เพื่อเพิ่มความมั่นใจในตัวเองและความผูกพัน ความสนใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้
3. เพื่อปรับปรุงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษานอกระบบโรงเรียนและเด็กด้อยโอกาส โดยจะทำให้ทั้งสองฝ่ายร่วมมือในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้น
4. เพื่อช่วยกำหนดทิศทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครั้งต่อไป และระยะเวลาที่ควรใช้ในกิจกรรม
5. เพื่อให้ประกาศนียบัตร หรือใบรับรองเมื่อผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนด

7. ประเมินโปรแกรมการเรียนการสอน การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส

นักศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องประเมินโปรแกรมการเรียนการสอนการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสที่จัดขึ้น โดยควรพัฒนาประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้ในการประเมิน

1. เป้าหมาย และวัตถุประสงค์มีความเหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาสหรือไม่
2. เป้าหมาย และวัตถุประสงค์สอดคล้องกับเนื้อหาของการเรียนรู้หรือไม่
3. เป้าหมาย และวัตถุประสงค์สะท้อนให้เห็นสื่อการเรียนการสอน ตำรา เอกสาร อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่
4. วัตถุประสงค์สร้างมาจากเป้าหมายการเรียนรู้หรือไม่
5. กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเด็กด้อยโอกาสหรือไม่
6. กิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้องกับเป้าหมาย และวัตถุประสงค์หรือไม่
7. กระบวนการประเมินผลมีความเหมาะสมกับกลุ่มเด็กด้อยโอกาสหรือไม่
8. กระบวนการประเมินผลมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์หรือไม่
9. เป้าหมาย วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้และกระบวนการประเมินผลสอดคล้องกันและเป็นไปตามลำดับขั้นตอนอย่างเหมาะสมหรือไม่
10. เวลา วัสดุ สื่อการเรียนการสอน และอุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก ถูกจัดไว้เพียงพอหรือไม่

นอกจากนี้แล้วนักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะต้องประเมินการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสไปใช้ด้วยการประเมินประเด็นต่อไปนี้ประกอบด้วย คือ

11. บรรยากาศของการไว้วางใจซึ่งกันและกัน และการเคารพกันได้เกิดขึ้นหรือไม่
12. เด็กด้อยโอกาสได้มีส่วนร่วมที่จะเข้าร่วมวิจารณ์ และอภิปรายกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเต็มที่หรือไม่
13. เด็กด้อยโอกาสเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายหรือรำคาญ เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้ ถูกจัดขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือซ้ำจนเกินไป หรือไม่
14. เด็กด้อยโอกาสรู้สึกว่าคุณถูกบังคับให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้มากจนเกินไป หรือรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวน้อยจนเกินไป หรือไม่
15. ลำดับขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนรู้ ไม่ได้เป็นไปตามความคาดหวังของเด็กด้อยโอกาส หรือไม่
16. เด็กด้อยโอกาสรู้สึกลำบากใจ และไม่ถนัดที่จะใช้วัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หรือรู้สึกว่าคุณรู้สึกว่าไม่ทำทลายความสามารถของตน หรือไม่
17. แบบการเรียนรู้ของเด็กด้อยโอกาสแต่ละคน สอดคล้องกับโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดขึ้น หรือไม่
18. กระบวนการประเมินผลได้ช่วยให้เด็ก ได้แสดงออกซึ่งความสามารถของเด็กแต่ละคน และในขณะเดียวกันก็ช่วยให้เด็กด้อยโอกาสได้เกิดการเรียนรู้ หรือไม่
19. เด็กด้อยโอกาสได้เรียนรู้หรือไม่ และได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้ หรือไม่

อาชัญญา รัตนอุบล (2541) ยังได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส ดังนี้

1. การให้ความรัก และความเข้าใจในเด็กด้อยโอกาส

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใดๆ ก็ตามให้แก่เด็กด้อยโอกาส นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรต้องรู้จักจัดการให้ความรัก ความเข้าใจแก่เด็กเหล่านี้ รู้จักสร้างศรัทธาให้เกิดการอยากเรียนรู้ด้วยตัวเอง ควรยอมรับในศักยภาพของเด็กแต่ละคน สนับสนุนให้เด็กด้อยโอกาสแสวงหา และพัฒนาความสามารถที่มีอยู่ ด้วยการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่จัดได้มีโอกาสแสดงความสามารถของตนเองออกมา และควรจะต้องรู้จักการให้กำลังใจ และให้แรงเสริมแก่เด็กเหล่านี้อีกด้วย

นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรต้องเข้าใจเด็กด้อยโอกาส ทราบภูมิหลังความเป็นมาของเด็กด้อยโอกาส เข้าใจลักษณะเด่นและปัญหาของเด็ก ตระหนักถึงความรู้สึก นึกคิด ความสนใจ และความฝันของเด็กด้อยโอกาส นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรจะสัมผัสกับจิตใจของเด็กเหล่านี้ได้ และพร้อมที่จะช่วยขจัดปัดเป่าปัญหาที่เกิดขึ้นแก่เด็กด้วยความเต็มใจ

2. การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีคุณค่าแก่การเรียนรู้

นักศึกษานอกระบบโรงเรียนควรต้องจัดกิจกรรมที่มีลักษณะยืดหยุ่น มีความเหมาะสมกับสภาพและปัญหาของเด็กด้อยโอกาส จัด และปรับปรุงเนื้อหาความรู้ให้มีคุณค่า สอดคล้องกับความคาดหวังของเด็กด้อยโอกาส สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และเหมาะสมกับธรรมชาติและวัยของเด็ก โดยควรจัดในเนื้อหาในลักษณะที่สั้น กระชับ และเป็นเนื้อหาที่สมบูรณ์ในตัวเอง ไม่จำเป็นต้องใช้เวลาในการแสวงหาคำตอบที่เป็นระยะยาว เนื่องจากเด็กเหล่านี้จะมีปัญหาในเรื่องระยะเวลาเรียน นอกจากนี้เนื้อหาที่จัดควรมีลักษณะเป็นการบูรณาการเนื้อหาต่างๆ เข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการอ่านออกเขียนได้ การยั้งชีพในสังคม และคุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ

นักศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรต้องรู้จักจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สนุก และเพลิดเพลิน เพื่อให้เด็กเกิดความสุขและกระตือรือร้น แสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ หนังสือแบบเรียนที่จัดให้ ควรจะจัดทำให้เฉพาะเด็กด้อยโอกาสแต่ละกลุ่ม เนื่องจากเนื้อหาความรู้จะมีความเหมาะสมกับเด็กแต่ละกลุ่ม นอกจากนี้แล้วควรจะมีการเสนอตัวอย่างประกอบที่ชัดเจน เนื้อหาควรง่ายต่อความเข้าใจของเด็กด้อยโอกาส สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อเด็กอ่านแล้ว จะได้เกิดจินตนาการ และเร้าให้เกิดการคิด และติดตามต่อไป เนื้อหาควรสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวเด็ก และเป็นสิ่งที่เด็กเคยรู้จัก และมีความหมายมาก่อน โดยเด็กสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์แก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ หรือสามารถนำไปใช้ได้จริง และใช้ได้ในพื้นที่ทันที

การจัดกิจกรรมต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ได้สัมผัสด้วยตนเอง และได้มีโอกาสฝึกทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ เกิดทักษะและความเข้าใจด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เด็กสามารถจำขั้นตอนการปฏิบัติได้ และสามารถทำได้ด้วยตนเอง

การจัดสื่อการเรียนการสอน อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ควรจัดให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา และธรรมชาติของเด็กด้อยโอกาส โดยควรจัดในลักษณะที่สามารถโยกย้ายไปไหนมาไหนได้สะดวก และควรสนับสนุนให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

การประเมินผลการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาสควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ประเมินตนเอง หรือให้เด็กได้ประเมินเพื่อนด้วยตนเอง โดยไม่ใช้การทดสอบที่เคร่งเครียด เพียงแต่จะใช้เพื่อการรายงานผลความก้าวหน้าของเด็ก เพื่อจะได้ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมต่อไป

3. พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง และความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

เด็กด้อยโอกาสส่วนใหญ่แล้วจะมีความรู้สึกที่ตนเองนั้นต่ำต้อยกว่าคนอื่น มองเห็นแต่ส่วนด้อยของตัวเอง ไม่อยากรับรู้ รั้งฟังเกี่ยวกับสภาพด้อยของตนเอง ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาอารมณ์ ทำให้มีอารมณ์ที่ไม่มั่นคง มีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ตัดสินใจแก้ปัญหาโดยปราศจากเหตุและผล เด็กด้อยโอกาสส่วนใหญ่จะรู้สึกที่ขาดความรัก ขาดคนสนใจ ไม่มีห่วงใย เอาใจใส่ดูแล แม้แต่สังคมก็ยังโหดร้ายต่อตน ด้วยเหตุนี้เด็กด้อยโอกาสจึงไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง และเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีต่อตนเอง

นักการศึกษาในระบบโรงเรียนจึงต้องเข้าใจในธรรมชาติเหล่านี้ของเด็กด้อยโอกาสและควรต้องทำทุกวิถีทางที่จะพัฒนาให้เด็กเหล่านี้ เกิดความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง เกิดความตั้งใจจริง เกิดความเชื่อมั่น และเคารพตนเองขึ้น ซึ่งหนทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จดังกล่าวก็คือ การให้ความรัก ความเมตตาความเอาใจใส่เป็นพิเศษ ต่อเด็กเหล่านี้ นักการศึกษาในระบบโรงเรียนควรต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็ก การมองโลกในแง่ดี การให้โอกาสแก่ทุกคน การจริงใจต่อกัน การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างของแต่ละบุคคล การให้คำชมเชย และแรงเสริมต่างๆ เมื่อเด็กทำความดี เป็นต้น

4. สามารถนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาของเด็กด้อยโอกาสได้ในชีวิตจริง

ความรู้ที่เด็กด้อยโอกาสได้รับควรจะมีความสัมพันธ์กับปัญหาที่เด็กกำลังประสบอยู่ หรือพัฒนาหนทางช่วยบรรเทาปัญหาดังกล่าว กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้เด็กได้รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สถานการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ และหาทางออกให้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้อย่างมีเหตุและผล ตลอดจนรู้จักการแสวงหาข้อมูลต่างๆ ประกอบการตัดสินใจของตน และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การรู้จักการพัฒนาตนเอง และเชื่อมั่นในพลังความคิดของตน ไม่ตกเป็นเหยื่อโดยง่ายของผู้หวังร้ายในสังคม

5. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของเด็กด้อยโอกาส

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีใช้หมายถึงการมีส่วนร่วมเฉพาะในกิจกรรมการเรียนการสอนเท่านั้น หากการมีส่วนร่วมดังกล่าวได้ครอบคลุมตั้งแต่การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อัน การวางแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติกิจกรรม และแม้กระทั่งการประเมินความก้าวหน้าของเด็กด้อยโอกาสด้วย

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการเข้าร่วม กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่มีการบังคับ ไม่มีการลงโทษ ไม่มีการให้เกรด หรือคะแนน การเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเกิดจากความรู้สึกอยากเข้าร่วมด้วยตัวของตัวเอง เกิดจากแรงจูงใจภายในตนเองของเด็กด้อยโอกาสเหล่านั้น

นักการศึกษาในระบบโรงเรียนควรต้องสนับสนุนให้เด็กด้อยโอกาสทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากกลุ่ม ช่วยให้เด็กแต่ละคนแสวงหาความสามารถที่มีอยู่ในตนเองออกมา และให้ความสำคัญแก่กระบวนการการเรียนรู้เพื่อหาคำตอบมากกว่าคำตอบที่ได้

ดังนั้น คุณลักษณะและทัศนคติที่สำคัญ ของนักการศึกษาในระบบโรงเรียนที่จะทำงานให้ความช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสต่างๆ ในสังคมคือ ความรักที่มีให้แก่เด็ก เมื่อมีความรักแล้วคุณลักษณะอื่นๆ ที่ตามมาคือ ความเข้าใจเด็ก ความเมตตาเด็ก ความสามารถ รู้จักการวิเคราะห์ปัญหาของเด็กด้อยโอกาสแต่ละกลุ่ม รู้จักการแสวงหาหนทางที่จะสนับสนุนให้เด็กด้อยโอกาสต่างๆ ได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ นับถือ ศรัทธา และเชื่อมั่นในความสามารถของเด็กด้อยโอกาส เชื่อว่าเด็กด้อยโอกาสทั้งหลายสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ถึงประสงค์ได้ และคุณลักษณะและทัศนคติที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่นักการศึกษาในระบบ

โรงเรียนควรมีคือ การเห็นคุณค่าของตนเอง การมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง และความรักตนเอง เพื่อที่ว่าจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กด้อยโอกาส

สุมาลี สังข์ศรี (2556) กล่าวถึงแนวทางในการจัดการศึกษานอกระบบแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ซึ่งรวมถึงเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้

1. ศึกษาธรรมชาติและลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ควรทำการศึกษารวมชาติของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่มนั้นๆ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติและลักษณะในด้านต่างๆ เพราะจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนจัดกิจกรรมให้แก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะนั้นๆ เช่น ถ้าจะจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ผู้จัดต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสทั้งด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิทยา พฤติกรรม เป็นต้น และหากจะจัดการศึกษานอกระบบแก่กลุ่มเด็กชาวเขา ควรทำการศึกษาลักษณะเฉพาะของชาวไทยภูเขา เช่น ภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อจะใช้เป็นข้อมูลในการนำไปวางแผนจัดกิจกรรมให้แก่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม

2. วิเคราะห์ความต้องการในการศึกษาหรือการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบควรทำการวิเคราะห์ความต้องการในการศึกษาหรือการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ซึ่งการวิเคราะห์ความต้องการนี้อาจวิเคราะห์ได้จากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

- การศึกษาสภาพและปัญหาที่พบในการดำเนินชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ทราบว่ามีปัญหาอะไรบ้าง ต้องพัฒนาอะไรบ้าง

- การสอบถามความต้องการจากกลุ่มเป้าหมายโดยตรง หรือระดมความคิดเห็นในการประชุมหรือเวทีชาวบ้านเพื่อให้ทราบว่ากลุ่มเป้าหมายมีความสนใจอะไร ต้องการจะเรียนรู้เรื่องอะไร

- สอบถามความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญา เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ทำงานในชุมชน

- ศึกษาบริบทสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่กลุ่มเป้าหมายนั้นๆ อาศัยอยู่ เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดเหล่านี้แล้วนำมาสังเคราะห์ เพื่อให้เห็นความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

3. จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการและสอดคล้องกับธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมาย ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบควรกำหนดกิจกรรมโดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย และจากการศึกษาสภาพปัญหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมาประกอบกัน เพื่อวางแผนและกำหนดกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

4. จัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งประเภทและวิธีการ ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบควรจัดกิจกรรมอย่างหลากหลายทั้งในด้านประเภทของกิจกรรมและวิธีการจัดกิจกรรม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนสนใจมากที่สุดหลากหลายประเภท ได้แก่ การจัดกิจกรรมทั้งประเภทการศึกษาขั้นพื้นฐาน การฝึกทักษะอาชีพ (ควรต้องมีหลากหลายอาชีพด้วย) การให้ความรู้ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต การให้ข้อมูลข่าวสารที่ทันเหตุการณ์หลากหลายวิธีการ ได้แก่ จัดแบบพบกลุ่ม แบบฝึกปฏิบัติ จัดนิทรรศการ จัดแบบหน่วยเคลื่อนที่ จัดให้ความรู้ผ่านสื่อต่างๆ เป็นต้น

5. สร้างความรู้ความเข้าใจให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ ผู้จัดกิจกรรมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความรู้ความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของการศึกษา ให้ตระหนักถึงความจำเป็นในการรับการศึกษา กลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มอาจไม่ได้มีโอกาสเข้าเรียนหรือการเรียนรู้ ไม่ทราบว่าเกี่ยวข้องกับตนเองอย่างไร เรียนไปแล้วจะได้ประโยชน์อะไร และคิดว่าการดำเนินชีวิตประจำวันของเขาก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องสร้างความ

เข้าใจและปรับแนวความคิดของกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ให้เห็นประโยชน์ของการศึกษาก่อน อาจจะต้องยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่ใกล้ตัวเขา

6. ทหาวิธีการทำให้กิจกรรมเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมายเข้าถึงกิจกรรม ผู้จัดกิจกรรมอาจต้องใช้วิธีการต่างๆ เพื่อจะทำให้กิจกรรมที่จัดได้กระจายไปสู่กลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง หรือให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้าถึงกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ทั้งนี้อาจจะทำโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ ได้แก่ การประชุมชาวบ้าน หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน แผ่นพับ ใบปลิว ออกประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ กรรมการหมู่บ้านช่วยออกพบปะชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ อาจกระจายสถานที่จัดกิจกรรมให้อยู่ในทุกๆ พื้นที่ของชุมชนเพื่อประชาชนจะได้สะดวกที่จะมาเข้าร่วมกิจกรรม บางกิจกรรม เช่น การให้ความรู้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอาจจะจัดผ่านสื่อประเภทต่างๆ ที่จะเข้าถึงประชาชนได้ทุกพื้นที่ เป็นต้น

7. จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมการศึกษานอกระบบที่จัดแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะนั้นควรจัดอย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมวิชาชีพเมื่อจัดอบรมวิชาชีพใดวิชาหนึ่งเสร็จสิ้นแล้ว ก็ควรจัดอบรมวิชาชีพอื่นตามความสนใจหรือความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่อไป หรือการจัดกิจกรรมให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เมื่อให้ความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเสร็จสิ้นแล้ว ควรจัดให้ความรู้ในเรื่องอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนต่อไป การจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องจะช่วยให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ขึ้นในชุมชน จะเป็นวิธีการสร้างแรงจูงใจให้แก่กลุ่มเป้าหมายวิธีหนึ่งด้วย

8. ติดตามผลประเมินการจัดกิจกรรมทุกระยะ ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบแก่กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ควรติดตามผลประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกระยะ เช่น การติดตามผลในระยะเริ่มจัดกิจกรรมเพื่อจะดูผลว่ากิจกรรมตรงกับความสนใจและความต้องการของประชาชนหรือไม่ มีประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้นำผลการติดตามมาปรับเพิ่มเติมกิจกรรม การติดตามผลหรือประเมินผลในระยะระหว่างการจัดกิจกรรม เพื่อจะได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมจะได้หาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น การติดตามหรือประเมินผลเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นเพื่อจะได้ทราบว่ากลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์อะไรจากกิจกรรมบ้าง กิจกรรมที่จัดนั้นเหมาะสมหรือเป็นที่พึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ สิ่งที่ได้จากการประเมินจะได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (2561) กล่าวถึงแนวทางการดำเนินการให้การศึกษาและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส ดังนี้

1. การค้นหากลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากผู้ด้อยโอกาสมักไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การค้นหากลุ่มเป้าหมายมีความจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลในพื้นที่ โดยการสำรวจครูผู้สอน ต้องตระเวนหาแหล่งที่คิดว่ามีการรวมกลุ่มของผู้ด้อยโอกาส เช่น ชุมชนแออัด สถานเริงรมย์ ร้านเกมส์ ชายหาด ตลาด ห้างสรรพสินค้า สถานที่ก่อสร้าง สวนสาธารณะ ฯลฯ

2. การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ครูผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เมื่อค้นพบกลุ่มเป้าหมายแล้ว จะต้องมึทักษะในการปฏิสัมพันธ์เพื่อหว่านล้อม ชักชวนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

2.1 วิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเครือข่ายในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยการไปติดต่อกับมูลนิธิ องค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้นำกลุ่มต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2.2 วิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเสียงในสถานศึกษา โดยประสานงานหาข้อมูลจากสถานศึกษา เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เช่น เด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน

2.3 วิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเสียงในสถานประกอบการ โดยประสานงานเพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นแรงงานหรือแหล่งข้อมูล เชื่อมโยงถึงกลุ่มเป้าหมายได้

2.4 วิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มเพื่อนของเด็กด้อยโอกาส (เพื่อนชวนเพื่อน) ส่วนใหญ่เด็กเหล่านี้จะเชื่อเพื่อนมากกว่าเชื่อครอบครัว ดังนั้นครูผู้สอนต้องหาวิธีเข้าถึงและทำความสนิทสนมเพื่อให้ผู้เรียนไปชักชวนเพื่อนมาร่วมทำกิจกรรมด้วย

3. วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ครูผู้สอนมีการสำรวจ วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อนำไปสู่การออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ประกอบการช่วยเหลือพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีการจัดทำแฟ้มข้อมูลประวัติกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสตามแบบสำรวจการค้นหากลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส

4. สร้างความคุ้นเคย ครูผู้สอนต้องมีความเป็นกัลยาณมิตร มีเทคนิควิทยาการกระบวนการในการสร้างความคุ้นเคย มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อกลุ่มเป้าหมาย โดยพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ขณะเดียวกันครูผู้สอนต้องเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเข้าถึงสภาพปัญหา ความต้องการ เพื่อนำไปใช้ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมซึ่งมีวิธีการต่างๆ ดังนี้

4.1 การทำตัวเป็นพี่ เป็นเพื่อน มิใช่เป็นครู ทำตัวให้กลมกลืนกับกลุ่มเป้าหมาย

4.2 การสร้างความไว้วางใจ โดยเข้าหาพบปะพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ

4.3 การส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ ตามความสนใจ สามารถทำได้ด้วยตนเอง เกิดความภาคภูมิใจ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครูผู้สอน

4.4 การจัดกิจกรรมเชิงรุณพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมาพูดคุยเล่าประสบการณ์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจรุ่นน้องให้เข้าร่วมกิจกรรมกศน.

4.5 การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานตามความสนใจ เพื่อกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมกศน. เช่น พาไปดูงานที่แหล่งเรียนรู้ สถานประกอบการ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ฯลฯ

5. การสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยให้กลุ่มเป้าหมายมีความไว้วางใจ สามารถเข้าพบปะทั้งรายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งมีการปรับตัวและมีทัศนคติที่ดี โดยครูควรเตรียมการวางแผนปฏิบัติร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

5.1 สร้างข้อตกลงในการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันกับกลุ่มเป้าหมาย

5.2 แจ้งผู้ปกครอง (ถ้ามี) ให้รับรู้สถานที่อยู่ของกลุ่มเป้าหมาย

5.3 ครูให้คำแนะนำด้านอาชีพหรือจัดหางานให้ทำ ตามความสนใจ ความถนัด

5.4 ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร ให้ความใกล้ชิด สร้างความไว้วางใจ

5.5 ครูให้กลุ่มเป้าหมายมีกิจกรรมกีฬา ดนตรี และนันทนาการตามความชอบ

5.6 ครูให้การช่วยเหลือแก้ไขปัญหาค้นหาพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย เช่น วิธีการคุมกำเนิด การใช้ถุงยางอนามัย ปัญหาการตั้งท้องก่อนวัยอันควร ปัญหายาเสพติด ฯลฯ เป็นต้น

6. ครูนำกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาอบรมและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง ทั้งการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ทั้งนี้ ครูผู้สอนกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสมีบทบาทที่สำคัญมาก โดยการค้นหากลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสเชิงรุก “รุกถึงที่ ลุยถึงถิ่น” โดยครูเข้าพื้นที่ชุมชนที่คาดว่าจะเป็สถานที่รวมตัวหรือจัดกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย หรือประสานการดำเนินการค้นหากลุ่มเป้าหมายร่วมกับบุคคลหรือเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเมื่อพบกลุ่มเป้าหมาย ครูต้องใช้ความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความคุ้นเคย เป็นกันเอง และเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

1. วิเคราะห์ คัดกรอง และจัดทำแฟ้มประวัติผู้ด้อยโอกาสเป็นรายบุคคล สำหรับวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสแต่ละกลุ่ม

2. สร้างแรงจูงใจ สร้างบรรยากาศให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ โดยใช้หลักความไว้วางใจ ความเชื่อใจ ผูกมิตรสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อสำรวจค้นหาสภาพปัญหาและความต้องการ ประกอบการจัดทำแผนการเรียนรู้

3. การประสานงานกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่ทำงานด้านผู้ด้อยโอกาส เพื่อประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน และส่วนใหญ่ได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรม

4. จัดกระบวนการเรียนรู้ ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายทักษะชีวิต โดยเน้นการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจด้านทักษะชีวิตผ่านกิจกรรมการอบรม การเผชิญสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต โดยบูรณาการเรื่องสุขภาพ เอ็ดส์ ยาเสพติด ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข

5. ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิต ครูสามารถนำเนื้อหาของหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานสอดแทรกในการจัดกิจกรรม การพบกลุ่ม ซึ่งครูผู้สอนต้องจัดการเรียนการสอนจำนวน 18 สัปดาห์ หรือ 1 ภาคเรียนอย่างน้อย 1-2 ชั่วโมงต่อการพบกลุ่ม 1 ครั้ง

6. ฝึติดตามกลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาสที่รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อเนื่อง หลังจากการพบกลุ่ม

7. รายงานผลการปฏิบัติงาน เมื่อพบปัญหาจากการปฏิบัติงาน ต้องรายงานปรึกษาหารือกับสถานศึกษา

8. จัดทำบันทึกการปฏิบัติงานและแฟ้มสะสมงานของครูและผู้ด้อยโอกาสเป็นรายบุคคล

9. จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด

ทั้งนี้ตัวอย่างแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ใช้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เช่น

การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Transformation Learning) หมายถึง การเรียนรู้ซึ่งเป็นกระบวนการที่บุคคลปรับเปลี่ยนกรอบความคิดที่เคยยึดถือมา เช่น นิสัย สิ่งบุคคลยึดถือ ไปเป็นมโนทัศน์ใหม่ที่มีความครอบคลุมกว่าเดิม เปิดกว้าง มีความชัดเจน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดได้ เป็นมโนทัศน์ที่เกิดจากการวิพากษ์อดีต ที่ก่อให้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นมา และความคิดความเชื่อนี้ได้รับการยอมรับว่าเหมาะสมและสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป (Mezirow, 2000) ทั้งนี้ การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เกี่ยวข้องกับวิธีการที่แปลความหมายจากประสบการณ์ชีวิตของตนเอง เป็นการดึงความหมายต่างๆ ออกมาจากประสบการณ์ของบุคคลด้วยการวิพากษ์อดีต ดังนั้น การเรียนรู้จะเกิดขึ้นถ้าสามารถดึงความหมายใหม่ๆ ได้ และการแปลความหมายจากสถานการณ์ในอดีตนั้นมีอิทธิพลทำให้เกิดกรอบความคิดหรือค่านิยมใหม่ที่สามารถนำไปปฏิบัติต่อได้ ตัวอย่างเช่น การที่มองย้อนอดีตอย่างไร้ครวญเพื่อดูว่าได้เรียนรู้สิ่งใดในช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น เป็นความรู้หรือประสบการณ์ที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันหรือไม่ การมองย้อนอดีตเช่นนี้จะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้มากขึ้นและเกิดความคิดความเชื่อชุดใหม่ และมีการปฏิบัติตามมโนทัศน์ใหม่ที่ได้มาจากกระบวนการวิพากษ์อดีต โดยสรุป การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะช่วยให้บุคคลมองโลกหรือเข้าใจโลกในแง่มุมที่แตกต่างไปจากเดิม เกิดการเปลี่ยนแนวทางการสร้างประสบการณ์และปรับเปลี่ยนวิธีการกระทำหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน (Mezirow, 1991)

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) หมายถึงกระบวนการแสวงหาองค์ความรู้และเสริมสร้างทักษะให้บุคคลทุกช่วงวัยได้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์ รูปแบบ และสถานที่ โดยใช้วิธีการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมกับบริบทและวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน การเรียนรู้ตลอดชีวิตช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง มีเป้าหมายเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

และเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสำคัญเนื่องจาก เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ บุคคลหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้จะต้องรู้วิธีการแสวงหาความรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562)

แนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment) หมายถึง การยอมรับในความสามารถของบุคคล การส่งเสริมให้ทำงานร่วมกัน การกระจายอำนาจการตัดสินใจ ให้ความเสมอภาค และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงการสร้างแรงจูงใจในตนเอง การพัฒนาตนเอง และการกำหนดเป้าหมายในด้วยตนเอง (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562) การเสริมพลังจึงเป็นกระบวนการพัฒนาผู้ด้อยโอกาส รวมถึงการพัฒนาบุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ให้สามารถควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเองรวมถึงสภาพแวดล้อมได้ดีขึ้น สามารถเข้าถึงทรัพยากรที่มีคุณค่าตามสิทธิที่พึงได้รับ และสามารถบรรลุเป้าหมายสำคัญของชีวิต (Maton, 2008) การเสริมพลังจะช่วยส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-esteem) เป็นการพัฒนาความรู้สึกมีคุณค่าต่อตนเองซึ่งเป็นความรู้สึกภายในของบุคคลที่ได้จากการประเมินคุณค่าและความสามารถของตนเองตามความเป็นจริง ความสัมพันธ์กับการปฏิบัติการเสริมพลังได้เน้นการค้นหาความเข้มแข็งหรือจุดแข็งภายในตัวบุคคลและสะท้อนข้อค้นพบด้านบวกกลับ สะท้อนให้บุคคลนั้นได้มองเห็นและตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงตนเองและเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง

โดยสรุปแนวทางการจัดการศึกษาอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เป็นขั้นตอนการจัดการศึกษาอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เริ่มจากการหาความต้องการจำเป็น การพัฒนาเนื้อหา ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ การความเข้าใจและเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา การเรียนรู้ธรรมชาติ ความต้องการ ความสนใจพื้นฐานของเด็กด้อยโอกาส และพร้อมที่จะเข้าใจ การประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดกิจกรรม การออกแบบการเรียนการสอน การพัฒนาเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาแนวทางการประเมินการเรียนรู้ การประเมินโปรแกรมการเรียนการสอน ทั้งนี้ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือนักการศึกษาอกระบบโรงเรียนที่จะต้องสามารถสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสรายบุคคลได้

บทสรุป

การจัดการศึกษาอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในปัจจุบัน เน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้ การศึกษาธรรมชาติและลักษณะและวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส การออกแบบกิจกรรม การติดตามผลประเมินการจัดกิจกรรม โดยมีลักษณะพิเศษของการจัดกิจกรรมคือ การจัดกิจกรรมที่ตรงตามสภาพปัญหา ความต้องการ ธรรมชาติและลักษณะของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส กิจกรรมที่จัดจึงต้องมีความหลากหลายทั้งประเภทและวิธีการ โดยเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เห็นประโยชน์ของกิจกรรมที่จัด การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การหาวิธีการทำให้กิจกรรมเข้าถึงเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสอย่างแท้จริง

คำถามท้ายบท

1. จงอธิบายขั้นตอนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เห็นอย่างชัดเจน

รายการอ้างอิง

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2559). **งานวิจัยด้านเด็กและเยาวชนของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2506 – 2558**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.dcy.go.th/webnew/main/knowledge_reseach.php [22 กุมภาพันธ์ 2562]
- ประยูทธ หลักคำ. (2559). **กิจกรรมกศน.สำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส**. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ. (2561). **แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาส**. กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไท.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2560). **รายงานผลการดำเนินงานสำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559**. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2561). **รายงานผลการดำเนินงานสำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560**. กรุงเทพฯ : สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2556). หน่วยที่ 12 การจัดการศึกษานอกระบบสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา 26302 การจัดการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 9 - 15**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2541). **การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับเด็กด้อยโอกาส**. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2562). **แนวคิดการส่งเสริมการศึกษาดูชีวิตในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Mezirow, Jack. (1991). **Transformative Dimensions of Adult Learning**. San Francisco, CA : Jossey-Bass.
- Mezirow, Jack and Associates. (2000). **Learning as Transformaton : Critical Perspectives on a Theory in progress**. San Francisco, CA : Jossey-Bass.
- Maton, K. (2008). **Empowering community settings : Agents of individual development, community betterment, and positive social change**. American Journal of Community Psychology.

บทที่ 6

บทสรุปการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ในปัจจุบันการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสมีหลายรูปแบบ และวิธีการเรียนที่หลากหลายที่มีความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสภาพชีวิตและความต้องการของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่มีปัญหาชีวิตไม่รุนแรงมากนัก หากได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานบางส่วนก็จะแก้ปัญหาการเข้ารับบริการการศึกษาของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้ เป็นรูปแบบที่มุ่งจัดการศึกษาในระดับพื้นฐาน ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ รูปแบบการเรียนร่วม รูปแบบโรงเรียนเฉพาะหรือการจัดการศึกษาสงเคราะห์

2. การจัดการศึกษานอกระบบ เป็นการจัดบริการการศึกษาในลักษณะที่เป็นการให้ความช่วยเหลือทางการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น ทั้งในเรื่องคุณสมบัติผู้เรียน สถานที่เรียน วิธีการเรียน เวลาเรียน การวัดและประเมินผลการเรียน เพื่อเอื้อต่อสภาพปัญหาและความพร้อมของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส ดังนี้

- การจัดหลักสูตรวิชาสามัญ เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาในวิชาสามัญ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาในระดับสูงต่อไป

- การจัดหลักสูตรวิชาชีพ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้รับความรู้และประสบการณ์ด้านวิชาชีพ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว

- การจัดหลักสูตรวิชาสามัญและหลักสูตรวิชาชีพสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนจะเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการจัดหลักสูตรดังกล่าว เพื่อสนองความต้องการเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในชุมชนได้ตามความจำเป็น

- การจัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่กำหนดสาระการเรียนรู้เฉพาะให้มีความสอดคล้องกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสบางประเภท เช่น กลุ่มเด็กเร่ร่อน เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กในสถานสงเคราะห์ เด็กในชุมชนแออัด เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เป็นต้น ลักษณะการจัดมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการผสมผสานเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

3. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ทั่วไป โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

การจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจะขึ้นอยู่กับความสามารถและความสนใจของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเป็นสำคัญ เพราะบางคนถนัดที่จะเรียนในระบบก็จะเข้าสู่รูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน แต่ถ้าเด็กและเยาวชนบางคนไม่มีความสุขในโรงเรียน ก็มีความจำเป็นที่ต้องมาเรียนการศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือบางคนอาจฝึกอาชีพหรือประกอบอาชีพที่ถนัดเพื่อการหารายได้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเข้าสู่รูปแบบการศึกษาระบบใด ก็ต้องมีการเรียนรู้ผ่านการดำเนินชีวิต หรือที่เรียกว่าการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ในที่นี้ขอกล่าวถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเป็นหลัก

การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสได้รับบริการตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยมุ่งเน้นที่ศักยภาพของตัวเด็กและเยาวชนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจเป็นสำคัญ ทั้งนี้ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น โดยบูรณาการระหว่าง

ความรู้สายสามัญ เช่น การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น เป็นต้น กับความรู้ที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม เช่น ทักษะอาชีพ การดูแลสุขภาพตนเอง การดำรงชีวิตในสังคม การสร้างวินัยในตนเอง จริยธรรมในชีวิตประจำวัน เป็นต้น รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง เช่น ศิลปะ ดนตรี กีฬา เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสยังเน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ได้รับโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางการศึกษา การสร้างความเป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำในสังคม ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิตที่เหมาะสมมีความสอดคล้องกับสภาพชุมชนและวิถีชีวิต

เป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ควรจะมุ่งส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเป้าหมายเฉพาะให้มีความรู้และทักษะในการดำรงชีวิต ได้แก่ การอ่านเขียน การคำนวณ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้น ความสามารถในการดำเนินชีวิตและเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าได้ มีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพตามสภาพของแต่ละบุคคล มีทักษะในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม รู้จักสิทธิและหน้าที่ในการเป็นพลเมืองดีของสังคม และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

หลักในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ดังเช่น หลักการทำให้ความเสมอภาคในโอกาสรับการศึกษา หลักการคำนึงถึงสภาพและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย หลักการจัดการศึกษาที่หลากหลาย หลักการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น หลักการจัดการศึกษาที่ต่อเนื่อง หลักการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายและชุมชน และหลักการใช้ชุมชนเป็นฐาน

ขั้นตอนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ดังนี้

1. ศึกษาธรรมชาติและลักษณะของเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส เช่น ร่างกาย จิตใจ จิตวิทยา พฤติกรรม ภาษา วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น เพื่อจะใช้เป็นข้อมูลในการนำไปวางแผนจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องมีวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย การสร้างความคุ้นเคย การสร้างความเชื่อมั่นอย่างถูกต้อง

2. วิเคราะห์ความต้องการในการศึกษาหรือการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ควรสอบถามความต้องการจากกลุ่มเป้าหมายโดยตรง สอบถามความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และควรสอบถามสภาพและปัญหาที่พบในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ควรศึกษาบริบทสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดเหล่านี้แล้วนำมาสังเคราะห์เพื่อให้เห็นความต้องการที่แท้จริง ทั้งนี้ ควรพิจารณาจากความแตกต่างของสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่พึงประสงค์ของความรู้ ทักษะ ทักษะคน

3. จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ควรกำหนดกิจกรรมโดยใช้ข้อมูลจากการศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย และจากการศึกษาสภาพปัญหาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมาประกอบกัน เพื่อวางแผนและกำหนดกิจกรรมโดยการพัฒนาความรู้ ทักษะ และทัศนคติ หรือการพัฒนาทักษะอาชีพให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยกิจกรรมที่จัดต้องมีความหลากหลายทั้งประเภทของกิจกรรมและวิธีการจัดกิจกรรม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนสนใจมากที่สุด และต้องมีความต่อเนื่องของกิจกรรม ทั้งนี้ อาจมีภาคีเครือข่ายมาช่วยในการจัดกิจกรรม

4. ติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้เด็กและเยาวชนด้วยโอกาส ควรติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกระยะ ตั้งแต่การประเมินผลเมื่อเริ่มจัดกิจกรรมเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของกิจกรรมกับความสนใจและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การประเมินผลในระหว่างการจัดกิจกรรมเพื่อจะได้ทราบปัญหาและหาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น การประเมินผลเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นเพื่อจะได้

ทราบถึงประโยชน์ ความเหมาะสม ความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย จะได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดกิจกรรมอื่นๆ ต่อไป

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสจะเน้นการฝึกทักษะวิถีชีวิตเพื่อเตรียมที่จะออกไปใช้ชีวิตในสังคม ดังนั้น กิจกรรมควรจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต เช่น การทำอาหาร การสร้างผลผลิต เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ การซักเสื้อผ้า การเก็บกวาดที่นอน การทำความสะอาดห้องนอน เป็นต้น นอกจากนี้ ควรมีกระบวนการเสริมทักษะในด้านต่างๆ เช่น การรับรู้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล การวิพากษ์ การแสดงความคิดเห็น ฝึกการตัดสินใจ ฝึกการปฏิเสธ ซึ่งเป็นการเสริมกระบวนการ ให้เป็นทุนชีวิต รวมถึงกิจกรรมการเสริมสร้างคุณค่าของตนเอง มองตนเองในแง่บวก การอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น

ภาคผนวก

- ก. วิธีการศึกษาเด็กด้อยโอกาสในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน : การศึกษารายกรณี (case Study)
- ข. แบบสำรวจการค้นหากลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส
- ค. แบบประเมินผลการกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

ภาคผนวก ก
วิธีการศึกษาเด็กด้อยโอกาสในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
การศึกษารายกรณี (case Study)

การเลือกกรณีตัวอย่าง

- 1) เลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา
- 2) เลือกกรณีที่ประสบปัญหาอย่างแท้จริง และต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน
- 3) สามารถเข้าไปศึกษาได้จริง และสามารถขอข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้ เช่น บุคคล ชุมชน หน่วยงาน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) ศึกษาจากการสัมภาษณ์
- 2) ศึกษาจากตัวเด็กโดยตรงในสถานที่จริง
- 3) ศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เช่น สัมภาษณ์ สังเกต ทั้งตัวเด็กและบุคคลที่

เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) ก่อน : กำหนดกรอบหรือแนวทางการสัมภาษณ์
- 2) ระหว่าง : ควรมีการจัดบันทึกการสัมภาษณ์ ควรมีการสร้างความไว้วางใจ/การสร้างความสัมพันธ์อันดี มีความเป็นกลาง (ไม่ใส่ความคิดเห็น) ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ (การกล่าวนำหรืออารัมภบท การเป็นนักฟังที่ดี การใช้คำถามปลายเปิด การเจาะลึกของข้อมูล การไวต่ออารมณ์)
- 3) หลัง : นำเสนอผลการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อสังเกต

- ชื่อ (ใช้ชื่อสมมติ)
- ต้องตรวจสอบข้อมูล ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลกับเพื่อนๆของเด็ก เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบครูพี่เลี้ยง พ่อแม่ผู้ปกครอง
- ควรถ่ายรูปสถานที่จริง
- ปรับตัวให้เข้ากับเด็ก เช่น การแต่งตัว
- เพิ่มสังเกตพฤติกรรมการแสดงออก อากัปกริยา การใช้ภาษา การปรับตัว ความสัมพันธ์กับผู้อื่น การใช้ชีวิตประจำวัน (สังเกตจากลักษณะกว้างๆ ไปสู่ลักษณะที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น)

การศึกษากรณี (case Study)
(สัมภาษณ์และสังเกตข้อ 1-2 ก่อนสรุปข้อ 3-4)

1. ภูมิหลังของเด็กด้อยโอกาส

- ลักษณะกายภาพภายนอกที่สามารถสังเกตได้ เช่น หน้าตา อายุ เพศ รูปร่าง น้ำหนัก ส่วนสูง
ผิวพรรณ สุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บ ความสะอาด

.....

.....

- ภูมิหลัง ประวัติชีวิต ความเป็นมา (ที่ได้รับจากเด็ก ครู เจ้าหน้าที่ หรือทะเบียนประวัติ) เช่น สภาพ
ครอบครัว จำนวนพี่น้อง สมาชิกในครอบครัว สภาพสังคมหรือชุมชนที่อยู่ เช่น แหล่งชุมชนแออัด สภาพ
ก่อสร้าง สถานียขนส่ง

.....

.....

2. สภาพชีวิตของเด็กด้อยโอกาส

- การใช้ชีวิตส่วนตัว

.....

.....

- พฤติกรรมการกระทำในแต่ละวัน

.....

.....

- อุปนิสัยใจคอ

.....

.....

- การใช้ภาษา

.....

.....

- การใช้ชีวิตในสังคม

.....

.....

- การปรับตัวเข้ากับเพื่อน เจ้าหน้าที่ ครูพี่เลี้ยง และพ่อแม่ผู้ปกครอง

.....

.....

 - พฤติกรรมที่อาจเป็นปัญหาในสังคม เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว ลักขโมย เสพยาเสพติด การเบียดเบียน
 ทางเพศ

.....

3. ประเด็นที่น่าสนใจ ปัญหาที่กำลังประสบอยู่และควรได้รับการแก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือเป็น
 พิเศษในอันดับแรก เช่น พฤติกรรมความก้าวร้าวต่างๆ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาการ
 ปรับตัวเข้ากับสังคม ปัญหาการใช้ภาษา

.....

4. แนวทางการแก้ไข แนวทางการแก้ไขปัญหาโดยใช้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผ่าน
 กิจกรรมกลุ่ม (ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง) กิจกรรมแนะแนว เช่น กิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้สายสามัญ ความรู้
 ด้านอาชีพ ความรู้พื้นฐานต่างๆ ไปเพื่อการพัฒนาตนเอง เช่น สุขภาพ จิตใจ กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการ
 ประกอบอาชีพ ทักษะชีวิต กิจกรรมเพื่อพัฒนาทัศนคติในการมองตนเองมองโลก / การนำเสนอแผนนโยบาย
 มาตรฐานการศึกษานอกระบบโรงเรียนในการแก้ไขปัญหา

ภาคผนวก ข
แบบสำรวจการค้นหากลุ่มเป้าหมายผู้ด้อยโอกาส

จงค้นหาและบันทึกข้อมูลผู้ด้อยโอกาสอย่างละเอียด

ตอนที่ 1 ข้อมูลสภาพทั่วไปผู้ด้อยโอกาส

1. ชื่อ.....นามสกุล.....ชื่อเล่น.....
2. เพศ () ชาย () หญิง อายุ.....ปี
3. ภูมิลำเนา (บ้าน) อยู่ที่.....มีพี่น้อง.....คน
4. เคยเรียนหนังสือหรือไม่
() เคย ชั้น..... () ไม่เคย เนื่องจาก
5. มีเพื่อน.....คน ชื่อ.....
.....
6. เพื่อนสนิทชื่อ.....
มีวิธีการที่ได้รู้จักเพื่อน.....
.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีวิต

1. อาชีพของครอบครัว
() ไม่มีอาชีพ
() มีอาชีพ () เก็บของเก่า
() ก่อสร้าง
() ค้าขาย
() ก่อสร้าง
() อื่นๆ.....
2. ปัจจุบันมีรายได้ (เลี้ยงชีพ) จากที่.....
.....
3. สาเหตุที่ทำให้ออกจากบ้าน
() ครอบครัวไม่อบอุ่น () ครอบครัวแตกแยก
() ไม่อยากเรียน () มีแฟน
() ติดเพื่อน () ออกมาเอง
() อื่นๆ.....
4. ขณะนี้อาศัยอยู่ที่.....
จำนวน.....คน
5. ส่วนใหญ่จะไปรวมกลุ่มที่.....
.....
ทำกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่อง.....
.....

6. ปัญหาการใช้ชีวิต

- () กินอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ () สุขภาพอนามัย
 () ไม่มีอาชีพที่ยั่งยืน () ที่อยู่อาศัย
 () การเข้ากับสังคมชุมชน () ติดยาเสพติด
 () อื่นๆ.....

7. สิ่งที่ชอบและสนใจอยากรู้ (ตอบมากกว่า 1 ข้อ)

- () การเพิ่มรายได้ () การเรียนรู้
 () การดูแลสุขภาพอนามัย () การยอมรับจากสังคม
 () การอยู่รอด () อาชีพ
 () อื่นๆ.....

8. สิ่งที่คาดหวังและต้องการที่จะใช้ชีวิตต่อไป

- 1.....
 2.....
 3.....

ภาคผนวก ค
แบบประเมินผลการกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

แบบประเมินผลการกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับให้ครูประเมินเป็นรายบุคคล โดยให้คะแนนตามเกณฑ์การประเมินผล

1. แบบประเมินทักษะชีวิต มี 3 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เรียน

ตอนที่ 2 การประเมินทักษะชีวิต 9 ด้าน

ตอนที่ 3 การประเมินองค์ประกอบด้านเนื้อหา

2. การให้คะแนน ให้ครูเลือกระดับ 1 2 3 4 ที่ตรงกับระดับทักษะชีวิตของผู้เรียน คือ ปรับปรุง พอใช้ ดี ดีมาก

ดีมาก หมายถึง ผู้เรียนมีทักษะชีวิตตามรายการประเมินในระดับดีมาก มีคะแนนเท่ากับ 4

ดี หมายถึง ผู้เรียนมีทักษะชีวิตตามรายการประเมินในระดับดี มีคะแนนเท่ากับ 3

พอใช้ หมายถึง ผู้เรียนมีทักษะชีวิตตามรายการประเมินในระดับพอใช้ มีคะแนนเท่ากับ 2

ปรับปรุง หมายถึง ผู้เรียนมีทักษะชีวิตตามรายการประเมินในระดับปรับปรุง มีคะแนนเท่ากับ 1

2. เกณฑ์การประเมิน

คะแนน	1 - 20	=	ปรับปรุง
คะแนน	21 - 30	=	พอใช้
คะแนน	31 - 40	=	ดี
คะแนน	41 - 50	=	ดีมาก

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เรียน

1. ชื่อ – สกุล (ดช./ดญ./นาย/นาง/นางสาว).....
2. อายุ.....ปี
3. ประเภทผู้ด้อยโอกาส
 เด็กเร่ร่อน เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ)
4. การเรียนหนังสือ
 อ่านเขียนได้คล่อง อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้
 อ่านได้บ้าง อื่นๆ.....
5. เข้าร่วมกิจกรรมทักษะชีวิต เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

รายการประเมิน	ระดับทักษะชีวิต				รวม	ผลการประเมิน				รวม
	1	2	3	4		ปรับปรุง	พอใช้	ดี	ดีมาก	
4. ทักษะคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และ คุณลักษณะที่พึงประสงค์										
4.1 ผู้เรียนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนรอบ ข้าง										
4.2 ผู้เรียนไม่มีพฤติกรรมลึกลับขโมยน้อย หรือการกระทำการใดๆ ที่ส่อไปในทางก่อ อาชญากรรม										
4.3 ผู้เรียนมีความเลื่อมใสและปฏิบัติตาม หลักศาสนา										

(ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ. (2561). แนวทางการจัดการศึกษา
นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาส. กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไท.)